

SOSYAL BİLİMLERDE NESNELLİK SORUNU

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Anabilim Dalı
Sistematik Felsefe ve Mantık Bilim Dalı**

Aslı ÜNER

**Danışmanlar: Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK
Doç. Dr. Yavuz KILIÇ**

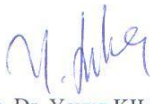
**Haziran 2011
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

FELSEFE, Anabilim Dalı, SİSTEMATİK FELSEFE ve MANTIK Bilim Dalı öğrencisi ASLI ÜNER tarafından Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK ve Doç. Dr. Yavuz KILIÇ yönetiminde hazırlanan “SOSYAL BİLİMLERDE NESNELİK SORUNU” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 27/06/2011 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet AKGÜN

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Yavuz KILIÇ

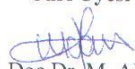
Jüri Üyesi

Yard. Doç. Dr. Fikri GÜL

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK

Jüri Üyesi

Yard. Doç. Dr. M. Ali SARI

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 05/08/2011 tarih ve ...12/15... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT
Müdür

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans çalışmalarım sırasında, kendilerinden ders aldığım bütün hocalarıma, yazım aşamasında bana farklı bakış açıları kazandıran değerli hocam Doç. Dr. Yavuz KILIÇ'a, tez konumun seçilmesi ve hazırlanmasında göstermiş olduğu akademik danışmanlığı, sonsuz anlayışı ve her türlü desteğinden dolayı çok değerli hocam Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK'e, üniversiteye başladığım ilk yıldan itibaren bana öğrettiği her şey için teşekkür ederim.

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırılmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

Tarih

...../...../.....

İmza

Aslı ÜNER

ÖZET

SOSYAL BİLİMLERDE NESNELLİK SORUNU

Üner, Aslı
Yüksek Lisans Tezi, Felsefe ABD
Tez Yöneticileri: Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK ve Doç. Dr. Yavuz KILIÇ
Mayıs 2011, 87 sayfa

Bu çalışma “nesnellik” kavramının insan yaşamının pratik ve teorik alanlarındaki karşılıklarını ve olanaklılığını sorgulamaktadır. Tezin anahtar kavramı olan nesnellğin farklı bakış açılarınc ne türden tartışmalara konu edinildiği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, özellikle giriş kısmında nesnellik kavramının farklı disiplinlerce yapılan tanımları üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde ise doğa bilimlerinin işleyişi hakkında bilgi verilmekte, konuya açıklık sağlaması bakımından öncelikle, bilimin başlangıcı ve gelişimini içeren tarihsel dönemler üzerinde kısaca durulmuştur. Doğa bilimlerinin metodolojik ve epistemolojik açılardan analizi yapılarak, bu alanda nesnellğe ulaşıp ulaşılamadığı, ulaşıldı ise bunun ne türden bir nesnellik algısı olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde sosyal bilimlerin oluşumunu ve gelişimini içeren tarihsel sürecin ardından, kullandıkları yöntemler ve ulaştıkları bulguların özellikleri hakkında bilgi verilmektedir. Doğa bilimlerinde açıklamaya dayalı bilimsel yöntem modelleri kullanılır ve bu sayede nesnellik ve kesinlik idealine ulaşmaya çalışılır. Ne var ki sosyal alan yapıca farklı bir oluşuma sahip olduğu için bilimin genelinde var olan bu nesnellik ideali tartışmalı bir hal almaktadır. Bu tartışma sosyal bilimlerdeki nesnellik sorununun temelini oluşturur.

Üçüncü ve son bölümde sosyal bilimlerde karşımıza çıkan nesnellik sorunun farklı bakış açılarınc tartışması yapılmaktadır. Bu bölümde, öngörülen yeni nesnellik tanımı ile birlikte, sosyal alanda nesnellğe ne derece ulaşılabilceği sorgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Doğa Bilimleri, Sosyal Bilimler, Nesnellik, Öznellik

ABSTRACT**PROBLEM OF OBJECTIVITY IN SOCIAL SCIENCE**

Üner, Asli

M. Sc. Thesis, in Philosophy

Supervisors: Doç. Dr. Milay KÖKTÜRK and Doç. Dr. Yavuz KILIÇ

May 2011, 87 pages

This paper questions the concept of objectivity's meanings and possibilities of human lives' practical and theoretical sides. It is explained what kind of arguments the objectivity, which is the key concept of my thesis, cause. In this respect, especially in the beginning part, the descriptions of objectivity done by different disciplines are studied.

In the first part, the process of natural sciences are analyzed. To clarify the subject, firstly, historical areas that contain the beginning and development of science are evaluated. Natural sciences are analyzed from the aspects of methodology and epistemology, and it is tried to be explained whether it is attained to objectivity or not, and if it is attained, what kind of objectivity it is.

In the second part after the historical period that contains the existence and development of social sciences, it is informed about the features of the methods they use and the evidence they gained. Thanks to scientific methods based upon exploration, it is tried to be reached the goal of objectivity. However, the goal of objectivity becomes a controversial issue because the social sphere has a different structure. This discussion creates the problem of objectivity of social sciences.

In the third part, the objectivity in the social sciences is discussed. A new description of objectivity and to what extent it is reached to the objectivity in the social sphere.

Key words: Natural Sciences, Social Sciences, Objectivity, Subjectivity

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1

1.BÖLÜM

MODERN BİLİM ANLAYIŞI VE NESNELLİK

1.1. Modern Bilim Anlayışının Doğuşu ve Gelişimi.....	9
1.2. Doğa Bilimsel Epistemoloji.....	19
1.3. Doğa Bilimsel Metodoloji.....	27
1.4. Doğa Bilimsel Nesnellik.....	36

2.BÖLÜM

SOSYAL BİLİMLERİN DOĞASI

2.1. Sosyal Bilimlerin Kısa Hikayesi.....	43
2.2. Sosyal Olguların Doğasına Yaklaşım Tarzları.....	49
2.3. Sosyal Bilimlerde Yöntem ve Nesnellik.....	53
2.3.1. Hermeneutik.....	55
2.3.2. Eleştirel Realizm.....	60
2.4. Sosyal Bilim Epistemolojisi.....	63

3.BÖLÜM

SOSYAL BİLİMLERDE NESNELLİK MÜMKÜN MÜ?

3.1. Sosyal Bilimlerde “Nesnellik” Sorunu.....	69
SONUÇ.....	79
KAYNAKLAR.....	83
ÖZGEÇMİŞ.....	87

GİRİŞ

Kavramlar düşünce dünyamızın yapıtaşlarıdır. Zihinsel bir sürecin ardından, nesnelerin veya olayların ortak özelliklerinin özeti, terim ise buna dayanarak yapılan genel adlandırmalardır. Kavramlar, düşünce dünyası için olduğu kadar ifade için de vazgeçilmez zihin mülkleridir. Karmaşık yada soyut tasarımlar ancak onlar sayesinde ifade edilebilir. Fakat bu işlevlerine rağmen onların kullanımı hiç de problemsiz değildir. Bazı kavramlar anlam bakımından karışıklığa da sebep olabilir. Bu karışıklığın nedeni, söz konusu kavramların öznelerarası ortak bir tanımlarının bulunmamasıdır. Bu durum her disiplinin kendi içinde kaotik bir süreç yaşamasına neden olur. “Nesnellik” kavramı da tanım çeşitliliği bakımından bunun en tipik örneğidir.

Günlük hayatta, bilim, bilgi, ahlak ve siyaset gibi alanlarda farklı karşılıkları bulunan nesnellik kavramı, rasyonellik, doğruluk, bilimsellik gibi çeşitli yargıların ve değerlerin garantörü olarak görülmektedir.¹ Birbirinden farklı olan bu nitelermeler, nesnelliğin tek anlamlı olarak belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu zorluğun nedeni, kavramın neliğinden çok, olanaklı olup olmadığının tartışılmasıdır. Platon Menon diyalogunda bu bağlamda yapılması gereken ilk şeyin, olanaklılık tartışmasından çok o kavramın neye karşılık geldiğinin, neyi ifade ettiğinin belirlenmesi olduğunu söyler. Yeterli açıklık sağlanmadığında, yapılan tartışmalar uzayıp gider. Bu yüzden kavram analizinin yapılması oldukça önemlidir. Bu türden bir belirleme görevi de felsefeye düşmektedir.

Nesnellik kavramı, yaşama dünyamızda pratik ve teorik olmak üzere iki bağlamda kullanılmaktadır. “Pratik kullanımında nesnellik; bir konu veya olay hakkında kişisel duygularımıza, grupsal eğilim ve çıkarlarımıza göre değil, herkes için bağlayıcı olan genel ilkelere göre düşünmeyi, karar verebilmeyi ve eylemde bulunmayı ifade eder ki; adalet, hakkaniyet gibi erdemler için bir ön koşul sayılır. Böyle bir nesnellik anlayışının gerçekleşebilir bir şey olup olmadığı gibi sorular ahlak, hukuk ve siyaset felsefesinin başlıca sorunları arasında yer alır.”² Bu tanıma göre öznenen beklenen, onun kendi değerlerinden, kişisel inanç ve eğilimlerinden bağımsız olarak karar vermesi

¹Yavuz Kılıç, Nesnellik Kavramı, (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1997, s.5

² Doğan Özlem, Felsefe ve Doğa Bilimleri, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2003, s.187

ve eylemde bulunabilmesidir. Ahlak felsefesinde tartışılan “evrensel bir ahlak yasasının mümkün olup olmadığı” sorusu ve bu soruyu cevaplamaya yönelik her girişim aslında bir tür nesnellik arayışıdır.

Pratik kullanımının dışında nesnellik kavramı, epistemolojik açıdan kullanıldığında doğruluk kavramıyla özdeş kabul edilir. Buna göre nesnellik, nesnenin değil, bilgimizin bir niteliğini, değerini belirtir ve bilgimizin doğruluk oranıyla derecesini ifade eder.³ Burada söz konusu olan, bilgimizin olgular dünyasına uygunluğudur. Böylece nesnel bilgi onu oluşturan öznenen tam anlamıyla bağımsızlık göstererek işaret ettiği olgular dünyasına birebir karşılık gelir. “Bilme sürecindeki kesin bilgiler, nesnede bir temele sahiptir.”⁴

Burada nesnellik kavramının ilk olarak nesnesine uygunluk anlamında kullanıldığına tanık oluyoruz. Bu tanıma göre doğa, yalnızca nesnelere oluşan bir dünyadır. Biz bu dünyaya, değerlerimizden bağımsız bir biçimde yöneliriz. Nesneye öncelikli bir var oluş hakkı tanıyan bu anlayış gözlemciyi bilginin inşasında aktif değil pasif olarak kabul eder. Bu anlayışa göre, öznenin görevi, nesne dünyasını resmetmektir. Nesne önceden verilidir, öznenin ise geçici ve temsili bir rolü vardır.⁵ Esas olan nesne ve nesneye ait olan özelliklerdir. “Nesnedeki özellikler bilgideki nesnellüğün teminatı olma niteliğindedir.”⁶

Ancak, doğa bilimsel epistemoloji açısından sorunsuz görünen bu tanımlama sosyal bilimlerde sorun teşkil etmektedir. “Nesnellik kavramı, sadece doğa bilimi merkezli düşüncenin doldurduğu anlam boyutu bakımından anlaşılırsa, bir bilgi nesneye yaklaştığı ölçüde ya da yaklaşıp yaklaşmadığının bilinmemesi durumunda nesnellikten uzak olarak kabul edilir.”⁷ Bu kabul kültürel olguları ele alan sosyal bilimlerde nesnellik sorununun temelini oluşturmaktadır. Çünkü sosyal bilimlerde, salt duyuşsal verilerle yetinildiğinde kültürel olguların asıl niteliklerine nüfus edilemez. Kültürel olgular ve bu olguları meydana getiren insan değer yüküdür. Mengüşoğlu’na göre, bilme, eyleme, tavır koyma, inanma, ideleştirme gibi niteliklerin yanında bir de “değerler dünyası” na

³ Özlem, Felsefe ve Doğa Bilimleri, s.187

⁴ Milay Köktürk, Kültürün Dünyası, Hece Yayınları, Ankara 2006, s.90

⁵ Deniz Yavuz, Habermas’da Sosyal Bilimler Metodolojisi Üzerine, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Erzurum 2000, s.56

⁶ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.90

⁷ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.91

sahip olma insanın varlık şartları arasında yer alır.⁸ Bu yargı, insanın hangi dönemine bakılırsa bakılsın, onun bir değerler dünyasına sahip olduğu ve her türlü faaliyetinin bu değerler tarafından belirlendiğini anlatmaktadır. Bu yüzden insana ait bir takım değerlerin varlığı ve bu değerlerin davranışlar üzerindeki etkisi tartışılmazdır. Bu hususta problem olan kısım, söz konusu değerlerin nesnel mi yoksa öznel mi olduğudur. Sadece sosyal bilimlerde değil doğa bilimlerinde de tartışmalar bu konu etrafında dönmektedir. Bu durumda değerlerle yüklü olan sosyal bilimler ya nesnellik kavramından vazgeçecek ya da kendilerine uygun bir kavram haline getireceklerdir.⁹ Nesnelliğin doğa bilimsel bu tanımlanışı, kültürel olguları ele alan sosyal bilimler açısından bir sorun oluşturmaktadır.

Epistemolojide doğruluk kavramıyla özdeş olduğu kabul edilen nesnellik kavramı genellikle “doğru bilginin imkanı” başlığı altında tartışılır. Sadece felsefecilerin değil bilim adamlarının da ortak ereği doğruya ulaşmaktır. “Bunun da ötesinde doğruyu bulma, doğru bilgilerle iş görme, doğru değerlendirmelere dayalı olarak eyleme, insanın günlük yaşamının da vazgeçilmez öğelerinden biridir.”¹⁰ Doğruluk sorununun yüzlerce yıldır güncelliğini koruması, bilgi teorisinin felsefedeki öneminin yanı sıra son yüzyılda bilim felsefesinde yaşanan gelişimle de yakından ilgilidir. Konu bugünde yoğun bir şekilde felsefenin gündemini işgal etmektedir.

Doğruluk ve bununla paralel olarak nesnellik sorununda ilk olarak doğru bilgiye ulaşıp ulaşılamayacağı sorgulanır. “Antik felsefeden bu yana sürüp gelen, nesnelere olduğu gibi bilinip bilinemeyeceği ya da insanın bilme yetisinin nesnelere doğasını bilmeye ne kadar elverişli olduğu, doğruluğun yada doğruların olanaklı olup olmadığı, olanaklıysa bunların saltık doğrular olarak görülüp görülemeyeceği, doğruluğun (bazı şeylere örneğin insana, kişiye) göreceli olup olmadığı soruları, başka bir deyişle bilgi felsefesinde bilinemezlik, kuşkuculuk, görecelilik tartışmaları temelde hep bu konuya ilişkindir.”¹¹

Doğrulukla ilgili olan diğer tartışma doğruluğun neye ilişkin olduğudur. Doğruluk özne tarafından sunulan ifadelerin, önermelerin, tümcelerin bir özelliğidir.

⁸ Takıyettin Mengüşoğlu, İnsan Felsefesi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998, s.13

⁹ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.92

¹⁰ Harun Tepe, Doğruluk, Gerçeklik ve Hakikat, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s.18

¹¹ Tepe, Doğruluk, Gerçeklik ve Hakikat s.25

Kısacası doğruluğun taşıyıcısı önermelerdir. Özne tarafından ifade edilen önermelere yüklenmiş olsa da doğruluğa ulaşmada asıl olan, öznenin nesneye bağlı kalmasıdır. Çünkü ancak ifadelerle dış dünya arasında birebir uygunluk sağlandığında doğruluğa ulaşılmış olunur. Nesnellikle özdeş kabul edilen bu kavram, gerçeklik ve hakikat gibi kavramlarla da karıştırılmaktadır. Bilgi teorisindeki bu karmaşayı ortadan kaldırmak için başvurulan çözüm, yine, ontolojik ayrıma dayalı bir kavram analizi olacaktır. Çünkü doğruluk önermelere gerçeklik ise varlığa ilişkin bir kavramdır. Varlığın özüne uygun olması anlamına gelen hakikat ise “varlığa ilişkin doğruluk” olarak tanımlanmaktadır.¹²

Doğrulukla ilgili, üçüncü ve son olarak, doğruluğun ne olduğu yani hangi anlama karşılık geldiği konusunda bir tartışmaya rastlıyoruz. Bu tartışmanın sebebi, temelde önermelere yüklenen doğruluğun hangi durumlarda kullanıldığının araştırılmasıdır. En sık karşılaşılan doğruluk tanımı da uygunluk kuramına göre yapılmaktadır.

Epistemolojik anlamda ele alınan nesnellik kavramının diğer bir karşılığı da “bilginin apriori olmadığı, araştırmanın bize bilmediğimiz şeyler öğretebileceği, daha önceki beklentilerimize göre bizi şaşırtabileceği inancına sıkı sıkıya bağlıdır.”¹³ Daha çok deneyci bilgi görüşünün benimsediği bu anlayışa göre nesnel bilgi dış dünyadan duyularımız aracılığıyla ulaşabileceğimiz bir bilgi türüdür. Kısacası nesnel bilgi bize yeni şeyler sunan, doğa hakkında daha önceden bilmediğimiz sonuçlara ulaşabilmemizi sağlayan bilgi türüdür.

Doğa bilimi modeline göre şekillenen bilim anlayışında, bilime ait olan özellikler sıralanırken; “bilim nesnelidir”, “bilim olgusaldır”, “bilim genelleyicidir” gibi tanımlamalar yapılır. Bu anlayışa göre nesnellik bilimin özniteliklerinden biri olarak kabul edilir. Hatta bu kavram bilimsel olmanın koşulu sayılır. Doğa bilimlerine göre bilimsel nesnellik olanaklıdır. Nesnellik bu bilimin metodundan elde edilmektedir. “Burada nesnellik kavramı tümcelere değil, araştırmayı yürütme yoluna yada metoduna göndermede bulunuyor.”¹⁴ Bilimsel nesneliği olanaklı kılan şey “bilimsel yöntemin

¹² Tepe, Doğruluk, Gerçeklik ve Hakikat s.17-27

¹³ Gulbenkian Komisyonu , Sosyal Bilimler Açın, Metis Yayınları, Ankara 1996, s.85

¹⁴ Kılıç, Nesnellik Kavramı, s.7

kamusal nitelikteki sınamaları”dır. Başka bir deyişle, bilimsel nesnellik öznelarası geçerliliği bulunan bir yöntemin özelliğidir.¹⁵ Bilimde bir metod seçildiğinde diğer bilim adamı da bu yöntemi kullanarak hatasız ve güvenilir sonuçlara varabiliyorsa nesnel metoda ve bununla bağlantılı olarak nesnel sonuçlara ulaşılmış olur.

Doğa bilimlerinde yöntemin, epistemoloji de ise bilginin bir özelliği olarak kabul edilen nesnellik kavramı, niceliksel ifade tarzı ile de yakından ilgilidir. Nicelleştirme, olgusal durum, ilişki ve yasaların matematiğin sayısal diline taşıma işlemidir. Niceliksel ifadelerin özneli aşan bir geçerliliğinin bulunması, bilimde elde edilen verilerin niceliksel tarzda ifade edilmesine neden olmuştur. Cassirer’e göre, özellikle doğa bilimi “sembol” kavramının büyüüne kapılmıştır. Çünkü onun nesnellik ideaları, tek anlamlı olan işaret sistemiyle ifade edilmesinde yatmaktadır.¹⁶ Yoğun olarak modern bilim döneminde kabul gören bu anlayış gereğince, bilimin amacı varılan sonuçları sayılar ve matematiksel formüllerle ifade etmektir. Böylece bilimde özneliği ortadan kaldırmak, herkes için geçerli sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

“Nesnellüğün bir başka, ikincil tanımı ise, zihinsel algımızı bulanıklaştıran, öznel unsurların yok edilmesinin öneminden doğmaktadır. Bu anlayışa göre nesnellik, bilim adamlarının bilimsel faaliyetleri sırasında, tüm inanç sistemlerini, tecrübelerini bir kenara bırakarak eylemde bulunmasında yatmaktadır.”¹⁷ Zihnimiz, bağımsız bir şekilde var olan dış dünyayı olduğu gibi bilebilir. Fakat bunun için zihin, algısını bulanıklaştıracak, istek, korku, beklenti vb. gibi öznel unsurlardan tamamen arınmalıdır. Bilim adamları bilimsel faaliyetleri sırasında bu işlemi gerçekleştirerek nesnel davranışlar sergileyebilirler. Özellikle doğa bilimleri, bu anlayışın sonucu olarak bilim adamlarını, zihinlerini tamamen boşalttıklarına inanan, gerçekliği olduğu gibi yansıtan aynalar olarak görürler.

Nesnellik kavramından bahsetmek, zorunlu olarak, öznel kavramını da gündemimize taşır. Öznel kavramı temelde “kendisi ile kendisi olmayan arasındaki ayrımın farkında olma hali” şeklinde tanımlanır. Öznel, özne ile nesne arasındaki ayrımında bir taraf tutma halidir. Genel anlamda bu şekilde tanımlanmasına rağmen

¹⁵ Kılıç, Nesnellik Kavramı, s.2

¹⁶ Ernst Cassirer, Bilginin Fenomolojisi, Çev: Milay Köktürk, Hece Yayınları, Ankara 2005, s.71

¹⁷ Brian Fay, Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, Çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2005, s.277

öznellik kavramı, tıpkı nesnellik kavramı gibi farklı disiplinlerce çeşitli anlamlarda kullanılmıştır.

Nesnellikte “nesneye” yapılan vurgunun aksine, öznellikte asıl önemli olan “özne” ve öznedede yaşanan süreçlerdir. Bilgide özneliğe ilk kez dikkat çekenler Sofistler olmuştur. Sofistlere göre “mutlak ve değişmez bir hakikat olmayıp, bilgi ve hakikat, bireyin algılarına, toplumsal, kültürel ve kişisel eğilimlerine görelidir.”¹⁸ Sofistlerin felsefe tarihine en büyük katkısı insanı dolayısıyla özneliği düşüncenin konusu haline getirerek, bilginin ve ahlak değerlerinin bu yönünü vurgulamak olmuştur. Her şeyin temelini insanı yerleştirdikleri için özne felsefesinin başlatıcıları olarak kabul edilen Sofistlerin ardından Aristoteles bilen özneye ilişkin ilk sistematik görüşleri ortaya koyar. İdeaları tek gerçeklik olarak gören hocası Platon’un aksine Aristoteles öznenin bilme konusundaki aktif rolünü vurgulaması bakımından oldukça önemlidir. 17. yüzyıla gelindiğinde ise Descartes “Düşünüyorum o halde varım” diyerek, kendi varlığının bilincinde olan özne ile özne felsefesinin geleceğini büyük ölçüde belirlemiştir.

Özellikle bilim dünyasında nesnellüğün karşıtının genellikle, araştırmacının veri toplarken ve yorumlarken kişisel yargılarından kurtulamayacağı şeklinde tanımlanan “öznellik” olduğu kabul edilir. Bilim adamlarının kendi inanç sistemleri doğrultusunda hareket etmeleri anlamına gelen özneliğin, elde edilen veriyi çarpıttığı, böylece de onun geçerliliğini azalttığı düşünülür. Böyle bir duruma düşmek istemeyen bilim adamları “nasıl nesnel olunur” sorusunun cevabını bulmaya çalışır.¹⁹ Ulaştıkları sonuç ise, nesnel önermelerin, deneyle doğrulanabilen, değer yargılarını işe karıştırmayan, herkes için aynı sonuçlar veren önermeler olması gerektiğidir. “Yani, bilimsel bilginin nesnel bir özellikte olması, bilim adamının ‘nesnel tutum’uyla olanaklı”²⁰ görülmüştür. Bu bakış açısıyla işleyen bilimde öznellik kesin bir biçimde dışlanmıştı. Amacı nesnel sonuçlara ulaşmak olan doğa bilimleri, öznel unsurları bilimden ve her türlü nesnel bilme sürecinden uzaklaştırmaya çalışmışlardır.

Öznelliğin bilimdeki nesnellüğü zedelediği düşüncesi, onun doğa bilimlerinde dışlanması diğer bir nedenidir. Ayrıca doğa bilimi merkezli düşünce sistemine göre

¹⁸ Ahmet Cevizci, İlkçağ Felsefe Tarihi, Asa Kitabevi, Bursa 2001, s.81

¹⁹ Gulbenkian Komisyonu, Sosyal Bilimleri Açın, s.84-85

²⁰ Kılıç, Nesnellik Kavramı, s.76

öznellik, bilime olan inancı farklı bir açıdan da zayıflatmaktadır. Bu düşünceye göre bilimde öznelliği kabul etmek, toplumsal ve siyasal gücün, düşünce ve eylemlerimiz üzerinde, şekillendirici bir etkiye sahip olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir.

Özellikle pozitivist bilim anlayışının hakim olduğu dönemlerde öznellik ve nesnellik kavramları “bilimsel olan” ve “bilimsel olmayan” ayrımının odağında olmuştur. Nesnel bilgi aynı zamanda bilimsel olarak kabul edilirken, öznel yorumlar içeren ifadeler bilimsel olmayan, hatta tamamen değersiz kuruntular olarak değerlendirilmiştir. Bilimsel olan ve bilimsel olmayan arasına sınır koyulduğunda, kuram seçimini sağlayan ve kuramlar arası karşılaştırmalar yapmaya yardımcı olan ilkelere ulaşılabileceğine inanılmıştır. Bu yolla da bilimsel ilerlemenin önünün açılacağı düşünülmüştür. Bu bakımdan bilim felsefecilerinin adım attığı ilk basamak sınır koymadır. Örneğin tümevarım yöntemini benimsemiş bir kimseye göre, bir ifadeyi bilimsel hale getiren onun doğrulanmasıdır. Yanlışlamacılıkta ise bilimi sözde bilimden ayıran tek ölçüt onun sınanabilmesidir. “Bilim felsefesini özellikle bu noktadan hareketle başlatan Popper’a göre bilim ile sözde bilim arasına sınır koyma bir bakıma bilimin ne olduğu veya ne olmadığını ortaya koyma; bir bilgi etkinliği olarak bilimsel bilgiyi tartışmak, temellendirmek, betimlemek sorunudur.”²¹ Pozitivistler ise ancak ve ancak, olgulardan elde edilen doğrulanabilen bilgiyi kabul ederler bu bilgi bilimseldir ve bununla paralel olarak da nesneldir. Her iki görüşü de olanaklı kılan tarafsız bir şekilde yapıldığına inanılan deney ve gözlemdir.

Son dönemlerde doğa bilimlerinde meydana gelen en önemli tartışmalar gözlemin güvenilir olup olmadığı sorusu etrafında yaygınlaşmaktadır. Bilimin öznenin bağımsız bir süreç olduğunu savunan pozitivist görüşün aksine çağdaş bilim felsefesinde özellikle T. Kuhn ile başlayan dönemde bilme sürecinde öznenin sosyolojik boyutuna vurgu yapılmıştır. Bu anlayışa göre bilim saf gözlemlerle değil inanç sistemimizde şekillenen problemlerle başlamaktadır. Çağdaş bilim felsefesindeki bu anlayış ile birlikte öznenin tekrar bilimin ve bilginin merkezine yerleşmiştir.

Yüzyıllardır yapılan nesnellik ve öznellik tartışmalarının ardından varılan ortak sonuç, nesnellüğün aranan ve ulaşılması hedeflenen bir özellik, öznelliğin ise bizi

²¹ Adnan Ömerustaoğlu, Bilgi Kuramı: Karl Popper’in Eleştirel Akılcılığı Üzerine, Araştırma Yayınları, Ankara 2007, s.26

gerçeklikten uzaklaştıran, tarafsızlığı ortadan kaldıran, olumsuz bir nitelik olduğudur. Acaba tablo gerçekten böyle midir? Geleneksel bilim anlayışıyla yüceltilen nesnellik anlayışı tam anlamıyla ulaşılabilen bir durumu mu ifade etmektedir? Bilginin, düşüncenin, tavırların ve eylemlerin son tahlilde özünde gerçekleşen iç olgular olduğunu göz önüne alırsak, nesnellik iddia edildiği gibi, varılması mümkün bir hedef olarak görülebilir mi? Kaldı ki nesnellik bilim tarihi boyunca doğa bilimleri merkeze alınarak tanımlanan bir nitelik olmuştur. Bilimin tamamı ya da farklı disiplinleri söz konusu olduğunda doğa bilimsel mantıkla tanımlanan nesnellik kavramına ulaşmak gerçekleşmesi zor olan bir hayal gibi gözükmemektedir.

Bu tezin amacı, genel anlamda nesnelliğin, özel anlamda da sosyal bilimlerdeki nesnelliğin olanaklı olup olmadığını tartışmaktır. Bunun yanında nesnellik olanaklıysa bunun nasıl mümkün olduğu, ayrıca bilimin geneli göz önünde bulundurularak yeni bir nesnellik tanımına ihtiyaç duyulup duyulmadığı açıklanmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN BİLİM ANLAYIŞI VE NESNELLİK

Doğa bilimlerine göre, bilimsel olmanın gerekli koşullarından biri belirli bir nesnellik seviyesine sahip olmaktır. Bilim adamlarını nesnellığe ulaştıracak en güvenilir yol da nicel yöntemdir. Doğa bilimlerinde uzay ve zaman içindeki nesnelere incelenir ve anlama ilişkin bilgi niceliksel ifadelerle ortaya konur. Yapılan niceliksel açıklamaların tüm zamanlarda, herkes tarafından kabul edilen, özneleri aşan bir geçerliliğe sahip olduğu kabul edilir.

Bilim dünyasında doğaya ilişkin açıklamaları matematiksel dilde ifade eden ilk isim Galileo'dur ve bu yüzden o, modern bilimin başlatıcısı olarak kabul edilir. Descartes ve Newton tarafından da desteklenip geliştirilen nicel yöntem anlayışı, modern bilim döneminin en önemli karakteristik özelliği olarak kabul edilir. Bu yüzden modern bilimin en köklü mirası olarak görülen nesnellik kavramı ve bu kavramın doğa bilimleri açısından ne anlam ifade ettiği, modern bilimin tarihsel gelişimi ve bu süreçte şekillenen yöntem anlayışının bilinmesiyle kavranabilir.

1.1. Modern Bilim Anlayışının Doğuşu ve Gelişimi

Modern bilim nitelik açıklamasına dayalı geleneksel anlayışı bir yana bırakıp nicelik açıklamasının öne çıkmasını ifade eder. Bu çerçevede fizik ve astronomi alanında Kopernik, Galileo ve Newton, felsefede Descartes'ın makine evren anlayışı ilk adım olarak görülmelidir. Buna Francis Bacon'ın yeni yöntem anlayışını da ilave etmek gerekir. Bu süreçte insanların dünyayı tasarlama biçimlerinde ve düşünce sistemlerinde köklü bir değişiklik meydana gelmiştir. Yeni bir zihniyetle birlikte yeni bir evren kavrayışı da oluşmuştur. Bu değişimin bütün boyutlarıyla anlaşılabilmesi için önceki dönemlerin bilim geleneğinin bilinmesi gerekir.

İlk çağda felsefenin diğer disiplinlerinin aksine, yoğun bir şekilde varlık felsefesi yapıldığı göze çarpmaktadır. Doğa filozofları olarak bilinen Thales, Anaximenes ve Anaximandros'tan Aristoteles'e kadar uzanan dönemde ele alınan

konular varlık felsefesine ait olan konulardır. Doğa filozoflarının, çeşitliliğin ardında yatan ilk unsuru –arkhe- arayışı, Parmenides ve Herakleitos arasında cereyan eden oluş meselesi, Platon’un gerçek varlıklar olarak nitelediği ideaları anlatan idealar öğretisi son olarak da Aristoteles’in öz ve töz ile ilgili fikirleri ilk çağın genel karakteristiğine uygun olarak ele alınan varlık felsefesi problemleridir.

Antik çağda evrenbilim ilk olarak her şeyin kendisinden türediği ‘arkhe’ arayışına girmiştir. Bu sorunu ele alan doğa filozofları Thales, Anaximenes ve Anaximendros’tur. Bu filozoflara doğa filozofu denilmesinin sebebi, içinde yaşadığımız evrendeki tüm değişmelerin ardında yatan, değişmeyen unsuru doğada aramalarıdır. “Bu filozoflar doğayı, olup bitenleri, doğaüstü güçlere başvurarak değil de, doğal nedenlere başvurarak açıklamaya çalışmışlardır”²² Araç olarak deney ve gözlemi kullanarak doğanın ilk nedenlerini genellikle maddi olarak düşünmüşlerdir.

Thales evrenin asli unsurunun ‘su’ olduğunu söyler. Yunan filozofu Aristoteles’e göre, Thales bu sonuca, her şeyin sıvı bir varlıktan beslendiği, sıcaklığın da sudan türeyip, suyla beslendiği, her şeyin tohumunun nemli bir yapıda olduğuna dair gözlemlerinin sonucunda ulaşmıştır.²³ Thales’ten bir adım daha ileri giderek zıddı olan bir şeyin ana madde olmayacağını savunan Anaximenes’e göre arkhe sınırsız yahut belirsizdir. “O çağdaşı Thales’in maddi töz olarak su anlayışına, suyun nicelik bakımından sınırlı, nitelik bakımından da belirli olduğu gerekçesiyle karşı çıkmıştır.”²⁴ Bu yüzden Anaximandros nitelik bakımından belirsiz, nicelik bakımından sınırsız olan bir arkhenin evrenin ana maddesi olabileceğini öne sürer. Doğa filozoflarından sonuncusu olarak bilinen Anaximenes arkhe arayışının yanı sıra değişim ve evrim fikirleriyle de ilgilenmiştir. “Nefes” in insan hayatındaki öneminden yola çıkan Anaximenes buna dayanarak evrenin ana maddesinin hava olduğunu söylemektedir. “Bu üç filozof ile birlikte felsefenin pratik bir amaç için değil de, sırf bilmek için yapılması, arkhe problemi ve bununla ilgili olarak, çokluğun gerisinde bir birlik aranması ve varlığın temeline tek bir madde yerleştirilmesi, bu maddenin de kendi kendisini harekete geçirerek kendi hareketini yine kendisi yoluyla açıklayacak biçimde

²² Işıl B. Bravo, “Antik Çağda Varlık ve Bilgi Problemi Üstüne” FLSF Dergisi, Sayı:4, Isparta 2007, s.46

²³ Aristoteles, Metafizik, Çev: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul 1996, s.95

²⁴ Cevizci, İlkçağ Felsefe Tarihi, s.16

düşünülmesi Antik çağ felsefesinin varlık problemiyle ilgili temel özellikleri olarak karşımıza çıkmıştır.”²⁵

Doğa filozoflarının ardından düşünce sahnesinde beliren Parmenides ve Herakleitos’un amacı da kendilerinden önceki düşünürlerin amacından farklı değildi. Bu iki düşünür de doğa filozoflarında olduğu gibi görünenin ardındaki gerçekliği araştırmaktadır. Doğa filozoflarından farkları ise görünüşün ardındaki gerçekliği sadece doğada yer alan maddi bir unsur olarak düşünmemeleridir. Özellikle değişim konusuyla ilgilenen Herakleitos’un felsefeye en özgün katkısı bu konudan farklı olarak karşıtların geriliminde var olan Birlik üzerinde durmasıdır.²⁶ Ona göre her şey bir çatışma sonucu varlığa gelmektedir. Çokluktaki birliğin ardındaki ana unsur ise ateş’tir. “Ateş türdeş olmadığı diğer maddelerle beslenerek onları kendine dönüştürür ve bu şekilde varlığını devam ettirir.”²⁷ Besleneceği maddeler tükendiğinde ise sönerek varlığı son bulur. İşte ateşin temeli bu çekişme ve gerilim üzerine kurulmuştur. Herakleitos’un çağdaşı olan Parmenides ise oluşun ve değişimin bir yanılısamadan ibaret olduğunu savunur. Parmenides’e göre “varlık vardır ve varlık birdir”. Varlıklar oluş, değişim ve yok oluşa tabi değildir. Gerçeklik, kalıcı değişmez ve mutlak anlamda Bir’dir. Böylece Parmenides doğa filozoflarının deney ve gözleme dayanan açıklamalarından farklı olarak deneyi bir yana bırakıp, varlık üzerine düşünerek varolanın niteliklerini ortaya koymaya çalışmıştır.²⁸ Parmenides’in fikirlerini daha sonra Platon olgun haline getirerek idealar öğretisini oluşturacaktır.

Görüşleri binlerce yıl etkili olan metodik, epistemolojik ve ontolojik olarak felsefi düşüncenin geleceğini belirleyen Aristoteles, bilim anlayışıyla da felsefe tarihinde derin izler bırakmıştır. “Varlığın farklı alanlarının olduğunu, dolayısıyla farklı konuları, amaçları ve başlangıç noktaları olan farklı bilim dallarının varolmasının son derece doğal olduğunu söyleyen Aristoteles buna göre bilimleri üçe ayırır: Poetik ya da üretken, pratik ya da teorik bilimler.”²⁹ Pratik bilimler bilgiyi bizatihi kendisi için değil de, eylem için bir kılavuz, bir araç olarak isterler”³⁰ Bu bilimler etik ve siyasettir. “Üretken ya da poetik dediğimiz bilimler ise güzellik yaratma amacına tabi olup

²⁵ Bravo, “Antik Çağda Varlık ve Bilgi Problemi Üstüne”, s.47

²⁶ Friederick Copleston, Yunan ve Roma Felsefesi, Çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul 1996, s.46

²⁷ Copleston, Yunan ve Roma Felsefesi, s.46-47

²⁸ Bravo, “Antik Çağda Varlık ve Bilgi Problemi Üstüne”, s.50

²⁹ Aristoteles, Metafizik, s.25

³⁰ Cevizci, İlkçağ Felsefe Tarihi, s.184

estetik bir dalı olarak sanat kuramına karşılık gelir.”³¹ Pratik bir amaç gütmeksizin sadece bilme, anlama amacıyla olan ve hakikate ulaşmaya çalışan teorik bilimler ise fizik, matematik ve teoloji olmak üzere üçe ayrılır. Bu üçlü ayrımın sebebi ise her alanın farklı varlık türlerini ve problem alanlarını kapsamasıdır.

Aristoteles’in sınıfladığı bilgi alanlarına katkısı aynı ölçüde olmamıştır. Onun çeşitli problemlere getirdiği açıklamalar bazı alanlarda doğrudan, bazı alanlarda ise dolaylı yoldan yapılan katkılar olarak görülmektedir. Örneğin Aristoteles’in matematiğe olan katkısı dolaylı bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu alanda bir fiil değil potansiyel olarak var olduğunu söylediği “sonsuzluk” kavramı üzerinde durmuştur. Aristoteles’in bu görüşü daha sonra Leibniz ve Newton gibi matematikçilerin sonsuz küçüklükler hesabının keşfinde yol gösterici olacaktır. Calculus olarak da bilinen sonsuz küçüklükler hesabını Newton ve Leibniz yaklaşık olarak aynı tarihlerde bulmuşlardır. Bu dal integral ve diferansiyel hesaplarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. “...Sonsuz küçükler hesabının doğa bilimlerindeki özellikle astronomi ve fizikteki pek çok uygulaması, matematiksel düşünmenin belki de en büyük zaferidir.”³²

Aristoteles’in cisimlerde hareket ve durağanlık konusuyla yoğun bir şekilde ilgilenmesinden dolayı en etkili olduğu alanlar fizik ve astronomidir. Yeryüzündeki varlıkların hareketini fizik, gezegenlerin hareketini ise astronomi alanında incelemiştir. Atılan taşların ve suyun yere doğru inmesi, alevlerin yukarıya doğru yükselmesine dair yapılan gözlemler, bilimin ilk dönemlerinde fizik bilimini çekici kılan bazı gözlem sonuçlarıydı. Aristoteles’in bu gözleme ilişkin yorumu “her şeyin doğal bir yerinin olduğu” şeklindeydi.³³ Toprak unsurunu içinde barındıran maddeler yerin merkezine doğru doğal bir harekette bulunacaklardı. Suyun doğal yeri yerin yüzeyi olduğu için düştüğünde hep yayılacaktı, havanın ise doğal yeri yeryüzünün çevresi olduğundan orda bulunmak üzere hareket edecekti. Alevlerin yukarıya doğru yükselmelerinin sebebi ise hafif olmalarından dolayı doğal yerlerinin gökyüzü olmasıydı. Aristoteles’in bu açıklaması o dönem fizik bilimi için oldukça tutarlı ve eksiksiz bir açıklama olarak kabul edilmişti.

³¹ Cevizci, İlkçağ Felsefe Tarihi, s:184

³² Stanislav Ulam, “Matematiğin Uygulanabilirliği”, Çev: Hanaslı Gür. Bilim Teknik Dergisi, Ankara 1991, s.11

³³ Colin Ronan, Bilim Tarihi, Çev: E. İhsanoğlu, F. Günergun. Tübitak Yayınları, Ankara 2005, s. 109

Astronomi alanında Aristoteles'e göre evren, merkezinde dünyanın bulunduğu bir küredir. Yeryüzünü küre şeklinde düşünmesinin estetik ve fiziksel olmak üzere iki nedeni bulunmaktaydı. Kürenin tamamen simetrik bir şekil olması bu kabulün estetik nedenidir. Aristoteles'in yaptığı gözlemler sonucunda elde ettiği fiziksel neden ise gemilerin deniz üzerinde uzaklaşmaya başladıktan bir müddet sonra kaybolmasıdır. Aristoteles'e göre bu gözlem yerin düz değil küre şeklinde olduğunun bir göstergesiydi.

Hayvan ve bitkiler üzerinde yaptığı çalışma ve sınıflamalardan dolayı Aristoteles biyolojinin de kurucusu olarak kabul edilmektedir. Yaşadığı döneme göre oldukça ileri bir düzey olarak yaklaşık 500 hayvanı incelemiş, bu incelemelerinin sonunda da tarihte bilinen ilk sınıflandırmayı yapmıştır. Aristoteles sınıflandırmasına en temelde canlıları bitkiler ve hayvanlar olmak üzere ikiye ayırarak başlar. Daha sonra ise hayvanları karada, denizde ve havada yaşayanlar, bitkileri de otlar, çalılar ve ağaçlar olmak üzere üçerli gruplara ayırır. Aristoteles'in yapmış olduğu bu sınıflandırma 19. yüzyıla kadar önemli bir değişikliğe uğramadan kabul edilmiştir. 19. yüzyılda teknolojideki önemli buluşlar bu alanların detaylı olarak incelenmesini sağlamış ve daha spesifik sonuçlara ulaşılabilmiştir. Onun biyoloji alanındaki başarıları bir dönem fizik alanında ortaya attıklarının gölgesinde kalsa da 19. yüzyılda bu çalışmaların değeri iyi bir şekilde anlaşılmıştır.

Ortaçağ öncesinde temel noktalarda Aristotelesçi bir tutum izleyerek geliştirilmiş bir fizik bilimi kurmaya çalışan kişi Ptolemaios'dur. Ptolemaios Aristoteles'in görüşlerine paralel bir evren tasarımı ortaya koymak istemiştir. Fakat onun çalışmaları devam ettikçe Kopernik başta olmak üzere dönemin diğer bilim adamları Aristoteles fiziğinin ve onun izlerini taşıyan Ptolemaios'un evren tasarımının bazı eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. Kopernik (1473-1543) yaptığı gözlemler sonucunda özellikle yer merkezli evren teorisine uymayan bir takım bulgulara ulaşmıştır. Bu teoride bazı düzeltmelerin yapılması gerekiyordu. Kopernik'in bilime yaptığı en büyük katkı o dönemdeki astronomi anlayışını tersine çevirmesiydi. Ona göre Yer evrenin merkezinde yer alan hareketsiz bir gezegen değildi. Yer hareket ediyordu. "Kopernik'e göre, eğer Güneş evrenin merkezine yerleştirilir ve Yer'de diğer gezegenler gibi Güneş etrafında dönen bir gezegen olarak düşünülürse, gerçek mutlak

hareketi de içine alan daha doğru bir görüşe ulaşmak mümkündür³⁴ Fakat Kopernik'in bu konuda henüz yeterli delili yoktu. "...Çünkü Kopernik'in öne sürdüğü gibi, eğer dünya hareket etseydi yıldızların görünür pozisyonlarında senelik bir kayma olması gerekirdi ve böyle bir kayma gözlemlenmemişti.³⁵ Ayrıca evren hareketli ise sürekli fırtınalar ve gel-git dalgaları meydana gelmeliydi ve bu türden dalgalar da yeri sallamalıydı. Her ne kadar Kopernik kendi sistemine yöneltilen bu itirazları çürütmeye çalıştıysa da yerin hareketi eksiksiz olarak ancak 18. yüzyılda ispat edilebilecekti.

Kopernik'in astronomi görüşleri iki bin yıl hakimiyetini sürdüren Aristoteles'in görüşlerinin ardından sınırlı bir değişim öngörüyordu. Çünkü kökten bir değişim yalnızca bilimsel anlamda bir değişim değil, felsefi, sosyolojik ve dini anlamda bir değişim demektir ki bunun gerçekleşmesi ve kabul görmesi çok zor olmalıydı. Sınırlı da olsa Kopernik'in güneşi evrenin merkezine yerleştirerek başlatmış olduğu devrim çok hızlı yayıldı ve kabul gördü. 17. ve 18. yüzyıllarda astronomi yanında fizik bilimi de köklü değişimlere uğradı. Matematik oldukça yüksek bir oranda fizik biliminin bir aracı oldu ve buna bağlı olarak nitel değerlendirmeler reddedilerek nicel açıklamalar ön plana çıktı. Doğa bilimleri ilerleyen zaman içinde artık "matematikselsel doğa bilimleri" olarak adlandırılmaya başlandı.

Modern bilimi başlatan önemli isimlerden biri olan Kepler ve Galileo yaşamları boyunca Kopernik'i ustaları olarak benimseyip onun astronomi öğretisini doğrulamak için çalışmışlardır. Her ikisinin de bu alana yaptığı katkılar oldukça önemlidir.

Kepler yanında yetiştiği Tcho Brahe'nin gezegen gözlemlerini alarak bunları niceliksel ifadelerle dönüştüren ve gezegenlerin gerçek hareketini açıklayan kişidir.³⁶ Ustası olarak kabul ettiği Kopernik gibi Kepler'de Aristoteles'in etkisinden tam anlamıyla sıyrılamamıştır. Buna rağmen o dönem için oldukça yenilikçi olan bilimsel çalışmaları sonucunda modern gök mekaniğinin kurucusu olarak kabul edilmektedir. "Çok eski zamanlardan beri kabul edilmiş olan kristal gök yapısının gerçek olmadığı konusunda kategorik olarak ısrar eden ve göksel hareketler için yeni bir problemler kümesinin formüle edilmesini isteyen ilk kişi oydu."³⁷ Daha önceki astronomide

³⁴ Ronan, Bilim Tarihi, s.365

³⁵ Ronan, Bilim Tarihi, s.366

³⁶ Cemal Yıldırım, Bilim Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, s.87

³⁷ R. S. Westfall, Modern Bilimin Oluşumu, Çev: İsmail H. Duru, Vadi Yayınları, Ankara 1987, s.4

geometrik yasalar sadece kusursuz kabul edilen göksel yasalardı. Oysa Galileo bu yasaların yeryüzüne de uygulanmasını istiyordu. Fakat bu amaç doğrultusunda girişimde bulunan ilk kişi Kepler olmuştur. “İşte Kepler düşüncesinin her şeyden çok bu tarafı, onu modern bilimin başlangıç tarihinin, esin veren bir siması yapmaktadır.”³⁸ Aslında Kepler’in asıl amacı evrene ait gerçek matematiksel yapıyı ve bunlara bağlı fiziksel nedenleri keşfetmektir. Bu hedef tam anlamıyla Galileo tarafından gerçekleştirilecekti.

Galileo’nun matematiksel yaklaşımı 17. ve 18. yüzyıla damgasını vurmuştur. Bu yüzden O matematiksel fiziğin babası olarak kabul edilmektedir. Kopernik ve Kepler’in kurduğu güneş merkezli evren anlayışını tam anlamıyla olgunlaştıran kişi Galileo’dur. Esasen Galileo’nun üzerinde durduğu asıl problem hareket meselesiydi. Aristoteles’in yapmış olduğu zorlanmış ve doğal hareket ayrımını kabul etmeyen Galileo’ya göre her iki harekette temelde aynı şeyi ifade ediyordu. Cisimlerin hareketi konusunda, Aristoteles’in söylediğinin aksine hafif ya da ağır cisimlerin yere eşit zamanda düştüğünü ispatladı. “O, bütün meslek yaşamı boyunca nicel bir hareket bilimi ideali peşinde koştu, ve bilimsel devrim en gurur verici başarısı olan mekaniğini onun kurduğu temeller üzerine kurdu.”³⁹ Galileo’ya göre doğa şifreli olarak kaleme alınmış bir eserdir ve şifre anahtarı ise matematiktir. Bu düşüncesi Kepler’in düşüncesine de uyuyordu. Kepler ve Galileo matematiksel yalınlık üzerine kurulmuş bir astronomiyi benimsemektedirler. “Galileo için gerçek dünya, somut matematik bağlantıların ideal dünyasıydı. İdeal dünya modeline göre oluşan maddesel dünya, ideal dünyanın kusursuz olmayan bir gerçekleşmesiydi.”⁴⁰ Onun deneyleri düşünce deneyleriydi ve bu deneylerin gerçekleşme yeri sadece insan zihni olabilirdi. Galileo’nun bu yaklaşımı açık bir şekilde uzun süre hakimiyetini yitirmeyen Aristotelesçi bilim görüşünün ardından modern bilim anlayışı ile beraber Platonizme tekrar geri dönüş olarak yorumlanmaktadır. “Aslında Kepler ve Galileo’nun önemi, Kopernik ve geçmiş ile ilişkilerinden çok, gelecek 17. yüzyıl ile olan ilişkilerindedir. Geçmişin problemlerini çözerken, Kepler gök mekaniği, Galileo da yer mekaniği ile geleceğin problemlerini ortaya koyuyorlardı. Başlattıkları çalışmanın tamamlanmasıyla, 17. yüzyıl en büyük başarısını yaşamıştır.”⁴¹

³⁸ Westfall, Modern Bilimin Oluşumu, s.4

³⁹ Westfall, Modern Bilimin Oluşumu, s.17

⁴⁰ Westfall, Modern Bilimin Oluşumu, s.23

⁴¹ Westfall, Modern Bilimin Oluşumu, s:24

Galileo ve Kepler'in fizik ve astronomi alanındaki çalışmalarının damgasını vurduğu 17. yüzyılda felsefede de köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu süreçte öne çıkan kişi Descartes'dır. Felsefe tarihinde 'modern felsefe' olarak adlandırılan döneme damgasını vuran Descartes, görüşleriyle bu dönemin ana hatlarını çizmiş ve kendinden sonraki dönemlerin sorunlarını önemli ölçüde belirlemiştir. Bu yönüyle Descartes 'modern felsefenin babası' olarak kabul edilir.⁴²

Descartes'ın asıl amacı bilimsel bir yöntem oluşturmaktan ziyade felsefede kesin sonuçlar elde etmek, açık seçik bilgiye ulaşmak hatta felsefeyi matematikselleştirmektir. Kendisi bir matematikçi olan Descartes, geleneksel bilgilerin tümüne tavrı aldı. Galileo gibi doğanın dilinin matematik olduğuna inanıyordu ve bütün arzusu doğayı matematiksel terimlerle tanımlamaktı. Descartes'ın felsefesinin temelinde bilimsel bilginin kesinliğine ve güvenilirliğine duyulan inanç yatar. Descartes'a göre maddi dünya mekanik bir yapıdadır. Maddede için herhangi bir amaç, hayat ya da ruhsallık yoktur. Evren mekanik yasalara göre işlemektedir. Daha çok orta çağda kabul edilen evrenin niteliksel bir açıklamasını veren Aristotelesçi teleolojik evren anlayışı Descartes'ın mekanik evren anlayışı ile birlikte reddedilmiştir. Niceliksel açıklamanın bilimin dili olarak kabul edildiği bu dönemde evren artık canlı bir organizma olarak görülmektedir. Bu anlayışa göre bilim niteliksel değil niceliksel açıklamalarda bulunmalıdır. Felsefi kaygılarla yola çıkmış da olsa Descartes'ın düşünce yöntemi ve doğa anlayışı modern bilimin tüm disiplinleri üzerinde hatırı sayılır bir etki bırakmıştır.

Descartes'ın yöntemi radikal şüphedir. Sağlam ve kesin bilgiye ulaşmak için bir takım kurallar ortaya koyar. Bu kurallardan ilki doğruluğunu açık ve seçik olarak bilmediğimiz her türlü geleneksel bilgiden şüphe duymaktır. "Onun amacı, kendisinden hiçbir biçimde kuşku duyulamayacak bir ilkeye ulaşmaktır. Bu amaçla, o zamana dek öğrendiklerini, düşüncelerini (ya da kanılarını, inançlarını, bilgilerini, vs.) dizgesel bir biçimde kuşkuya tabi tutar."⁴³ İkinci basamak sahip olduğumuz varsayımları en küçük parçalarına kadar ayırmamızı öğütleyen "analiz" basamağıdır. Analizini gerçekleştirdiğimiz varsayımlardan yola çıkarak bir merdivenin basamaklarını tırmanır

⁴² Yavuz Kılıç, "Cogito, Ergo Sum Önermesi Üzerine Birkaç Söz", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:2, Ankara 2005, s.163

⁴³ Kılıç, "Cogito, Ergo Sum", s.164

gibi birleşik olan şeylerin bilgisine ulaşmamızı sağlayan ise sentez basamağıdır. Descartes'ın metodunun en son aşaması ise herhangi bir hataya sebebiyet vermemek amacıyla, yapılan bu işlemlerin dikkatli bir şekilde kontrol edilmesidir. Bunlar Descartes'a göre kesin bilgiye ulaşmak için kullanılması gereken temel kurallarıdır. Bu kurallardan yola çıkarak Descartes bütün geleneksel bilgilerden, duyu izlenimlerinden, matematik bilgidan hatta Tanrıdan bile şüphe duyar ve şüphesiz olarak kabul ettiği en temel ve en açık seçik önermeye “düşünüyorum, o halde varım” a ulaşır. “Descartes'ın insan doğasının temelini ve bütün nesnelere düşüncenin içeriğinden hareketle ispatlamak için ortaya koyduğu bu çıkarımdan dolayı biz hakikati açık ve seçik biçimde kavrarız.”⁴⁴ Tekrar ifade etmek gerekirse Descartes'ın modern bilime yapmış olduğu en önemli katkı kesin bilgiye ulaşma yolunda onun kullandığı ve metodik şüphenin en önemli basamağını oluşturan analiz (çözümleme) yöntemidir.

Descartes'ın felsefi ve bilimsel görüşlerinin tamamının temelinde düşünme niteliğine sahip zihin (res cogitans) ve yer kaplama niteliğine sahip olan madde (res extensa) ayrımı yatmaktadır. “Bu bakımdan zihnin ve bedenın öz niteliklerine bakarak (zihin düşünür beden yer kaplar) zihnin bedenden ayrı bir şey olduğunu ortaya koymaya çalışır.”⁴⁵ Birbirinden niteliksel olarak ayrılan bu iki alanın yaratıcısı ise Tanrı'dır. “Tanrının varlığı Descartes'ın bilimsel felsefesinin temelini oluşturuyordu ancak daha sonraki yüzyıllarda bilim adamları Tanrı'ya herhangi açık bir gönderme yapmaksızın, insan bilimlerini res cogitans'da, doğa bilimlerini ise res extensa'da toplayan kartezyen ayrıma uygun olarak kuramlarını geliştirdiler.”⁴⁶ Bu yüzden doğa bilimleri ve sosyal bilimler ayrımını Descartes'ın yapmış olduğu ruh ve madde ayrımına kadar geri götürmek mümkündür. Mekanikçi bir anlayışla hareket eden doğa bilimlerinin merkezi fikri evrenin zorunlu yasalar sonucu hareket eden bir makine olduğu ve bu makinenin düşünen nesnelere varlığından hiçbir şekilde etkilenmediği fikridir.

Descartes temelde sadece zihin ve madde ayrımını yapmış olsa da genel olarak doğa bilimleri cephesinde bu iki alanın kesin ayrılığı kabul edilerek farklı metodolojiler kullanma yoluna gidilmiştir. “Doğa bilimleri açısından bu ikiye ayırmanın daha önemli

⁴⁴ Nevzat Can, ‘Mekanistik Evren Anlayışı ya da Hakikatin Bilgisinden Fenomenler Bilimine’ Uludağ Üni. Fen Edebiyat Fak. Felsefe Dergisi. Sayı:13, Bursa 2009, s.105

⁴⁵ Kılıç, “Cogito, Ergo Sum”, s165-166.

⁴⁶ Nevzat Can, “Mekanistik Evren Anlayışı ya da Hakikatin Bilgisinden Fenomenler Bilimine”, s.108

sonucu, bütün psişik niteliklerin madde dünyasından katı bir şekilde dışlatılmasıdır.”⁴⁷ Bu anlayış sonucu doğa bilimleri, kendi olgu alanlarındaki işleyişten farklı bir işleyişe sahip olan sosyal olgular alanını bilimsel faaliyetlerin dışında tutma eğilimi sergilediler. Böylece Descartes modern bilim döneminin ana hatlarını netleştirmesinin yanı sıra, kendinden sonra yoğun bir şekilde ortaya çıkacak olan doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasındaki tartışmanın zeminini hazırlaması bakımından da oldukça önemli bir yere sahip oldu.

Modern bilime geçiş sürecinin sonlandırıcısı, yani modern bilim anlayışının oluşumunun tamamlandırıcısı konumundaki Newton ise, gerçek bir deha örneği olarak, kendinden önceki tüm yeni bilimsel görüşleri bütünsel bir yapı içinde sistematize edip, evrensel kütle çekimi yasası çerçevesinde, bilim tarihinin modern anlamdaki ilk büyük ve kapsamlı teorisini ortaya koyar.⁴⁸ Descartes’ın makine-evren anlayışını matematiksel olarak formüle eden kişi Newton olmuştur. Descartes’ta ve Newton’ da ortak olarak evren Tanrı tarafından yaratılan ve önceden belirlenmiş şekliyle işleyen bir makine olarak kabul edilir. Ortak noktalarına rağmen Newton ve Descartes’ın bu anlayışlarında bir takım farklılıklar da bulunmaktadır. İşleyişi belli olan evrene Descartes akıl yoluyla ulaşırken, Newton deneyi ve gözlemi kullanarak yani tümevarım yöntemiyle ulaşmaktaydı.

Newton’un evren anlayışı Öklit geometrisine dayalı bir evren anlayışıdır. Kepler ile ortaya çıkan Galileo tarafından geliştirilen matematiksel evren anlayışı Newton tarafından da kabul edilmiştir. Böylece İlkçağdan modern bilim dönemine kadar geçerli olan somut evren anlayışından geometrik olarak düşünülen ve bu şekilde ifade edilen evren anlayışına geçilmiştir.

Newton’un evreni madde, devinim ve uzay olmak üzere üç ana ögeden oluşmaktadır. Kütleçekimi ise evrenin her yerinde geçerli olduğu için dördüncü öge olarak kabul edilmektedir. Doğa bir düzene ve bir yalınlığa sahiptir. Ona göre doğa yalınlıktan hoşlandığı için, gereksiz nedenlere öykünmemekte ve hiçbir şeyi boşuna yapmamaktadır.⁴⁹ Doğanın bu özelliği dolayısıyla aynı etkiler aynı sonuçları meydana

⁴⁷ Westfall, Modern Bilimin Oluşumu, s.34

⁴⁸ Westfall, Modern Bilimin Oluşumu, s. 88

⁴⁹ Aysun Gür, Modern Bilim Kavramında Tarihsel Dönüşüm: Aristoteles Geleneğinden Modern Bilime, Asa Kitabevi, Bursa 2008, s.123

getirmektedir. Newton'un determinizmi Descartesçı rasyonel determinist anlayıştan farklı olarak doğada içkin şekilde bulunmaktadır. Çünkü bizi bu sonuca götüren dış dünyada yaptığımız deney ve gözlemlerdir.

Newton'un bilimsel görüşlerinin anlaşılmasında en önemli iki kavram ise uzay ve zamandır. Ona göre iki farklı zaman ve iki farklı uzay vardır. Bizden bağımsız bir varlığı olan, duyularla algılanamayan, değişmeye kapalı zamana Newton "mutlak zaman" demektedir. "İkincisi olan görelî zaman ise, mutlak zaman veya sürenin, cisimlerin devinimleri aracılığıyla bilinmesi ve böylece de duyulur olması nedeniyle, zamanın dışsal bir ölçüsü olup, aynı zamanda gerçek zaman yerine kullanılmaktadır."⁵⁰ Uzay kavramı da zaman kavramı gibi ikiye ayrılır. Mutlak uzay kendinden başka bir şeyle ilgisi olmayan, duyularımızla algılanamayan ve ölçülemeyen, görelî uzay cisimlerinin konumları ve hareketleriyle belirlenen uzaydır. Newton'a göre bilimin konusu duyularımızla algılanabilen, bir takım ölçümler yapmamıza olanak veren görelî uzay ve görelî zamandır.

Newton ile birlikte modern bilime geçiş süreci tamamlanmış doğayı ele alma ve yorumlama tarzında ciddi değişiklikler olmuştur. Modern bilim dönemi ile birlikte, daha önce belirtildiği gibi, matematik bilimin dili haline gelmiştir. Tümevarım yöntemi sonucu elde edilen yasalı açıklama modeli esas alınmış, daha önceki dönemlerde doğa ile ilgili yapılan niteliksel açıklamalar reddedilmiştir. Evren artık Tanrı tarafından yaratılan, işleyişi önceden ayarlanmış ve evrende içkin olarak bulunan bir makine olarak tasarlanmaktadır. Tarihsel gelişimi bu şekilde başlayıp tamamlanan modern bilim, kendinden önceki bilim geleneğinde köklü değişiklikler meydana getirmesinin yanı sıra, daha sonraki dönemlere de bu çerçeveye de damgasını vurmuştur.

1.2. Doğa Bilimsel Epistemoloji

'Bilgi', felsefenin ilk dönemlerinden itibaren merkezi önemini hiçbir zaman yitirmeyen bir problem alanı olmuştur. Sistemli bir felsefe disiplini olarak kuruluşu Yeniçağ'da J. Locke tarafından gerçekleştirilmiş olsa da Antikçağ'ın ontolojisinde, Ortaçağ'ın teolojisinde bilgi en temel meselelerden biri olarak ele alınmıştır. Buna

⁵⁰ Gür, Modern Bilim Kavramında Tarihsel Dönüşüm: Aristoteles Geleneğinden Modern Bilime, s.125

rağmen her felsefe çağı “bilgi”yi kendi düşünce geleneğine paralel olarak karakterize etmiştir.

M.Ö. 6. yüzyılda felsefi anlamda bir bilgi kuramı göze çarpmaz. Bu dönemde bilme etkinliği merakla başlayan bir hakikat arayışı olarak görülür. Buna uygun olarak da bilgi içinde yaşadığımız doğayı anlama ve doğadaki varlıkların en temel nedeni ve yapısal bileşenini yani arkhesini keşfetmektir. Doğadan elde edilen bilgi, varlığın ne olduğuna dair sorular yardımı ile sağlanmaktadır. “Varlık nedir?” sorusunu “Varlığın özü nedir?”, “Varlık neden meydana gelmiştir?” gibi sorular takip etmektedir. Bu çağda sırf ontolojik temelli bir epistemoloji göze çarpmaktadır. Epistemolojinin ontolojik bir boyutta ele alınmasının nedeni temel ve en genel anlamıyla bilginin obje ve suje arasındaki ilişkiden doğmasıdır. “Bilgi yönelinen şeyin bilgisidir ve o da ontolojik olarak varolan bir şeydir.”⁵¹ Bilgisini elde etmek istediğimiz gerçekliğin doğasına vakıf olmak, bu gerçekliğin bilinmesi ve dolayısıyla da bilgisinin elde edilmesi için atılan ilk adımdır Bu açıdan bakıldığında bilgi konusunda ontolojik temeller gözden uzak tutulmamalıdır.

Bilgi konusu ilk defa M.Ö. 5. yüzyılda Parmenides ve Herakleitos arasında cereyan eden görünüş ve gerçeklik meselesi ile kendini gösterir. Bu tartışma ile birlikte görünüşe ilişkin bilginin karşısına hakiki bilgi konur. Herakleitos ve Parmenides’e göre bilgide apriori bir yan vardır ve o, genel ve zaman üstü geçerliliğe sahip bilginin koşuludur.⁵² Hakiki bilgi duyularla elde edilen görünüşün bilgisi değil, gerçekliğe ait olan ve akılla elde edilen bilgidir. Değişimin gözlemlendiği dış dünya, bilgisine hiçbir zaman tam olarak vakıf olamayacağımız görünüşler dünyasıdır. Özellikle Parmenides’in fikirlerinden etkilendiği ve bu fikirleri olgunlaştırdığı iddia edilen Platon bilgi konusunda Antikçağın en önemli isimlerinden biri olmuştur. Ontolojik temelli bir sorun olan görünüş ve gerçeklik ayrımında Platon hakiki bilgiyle görünüşün bilgisini birbirinden ayırır. Hakiki bilgi idealara ait olan bilgi (episteme) iken, görünüşün bilgisi duyularla elde edilen bilgi (doxa), sanıdır. Böylece Platon Theiatetos diyalogunda bilginin ilk tanımını verir, Platon’a göre bilgi “gerekçelendirilmiş doğru inançtır”.

⁵¹ Milay Köktürk, Kültür Bilimi Yazıları, Hece Yayınları. Ankara 2006, s 62

⁵² Doğan Özlem, Günümüzde Felsefe Disiplinleri, İnkılap Yayınevi. İstanbul 2001, s.206

Ortaçağ ise Antikçağdan Rönesans'a kadar uzanan yaklaşık bin yıllık bir dönemi ifade eder. Ortaçağda doğadan gözlem yoluyla elde edilen doğa bilgisi ikinci plana itilmiştir. Temel bilgi kaynağı kutsal kitap ve din otoritelerinin eserleridir. Bilginin metodolojisi ise kıyastır. Kıyas yöntemi doğa bilgisinin elde edilmesi için akıl yürütme (usa vurma) ve önermeler çıkarma işlemi olarak tanımlanmıştır. Ortaçağdaki bilgi anlayışının antik dönemle en önemli bağlantısı bilginin hala ontoloji merkezli belirleniyor olmasıdır. Ortaçağda bilgi elde etmenin asli amacı Tanrıyı anlamak, O'na ulaşmaktır. Bilgi üretimi ve bilimsel çalışmalara Hıristiyanlığın dogmaları ile ket vurulmasından dolayı Batı Ortaçağı karanlık bir dönem olarak kabul edilmektedir. Batı Ortaçağının aksine Doğuda özellikle İslam coğrafyasında bilimsel faaliyetler tüm hızıyla devam etmektedir. Aritmetik, trigonometri, astronomi ve coğrafya alanlarında öncü olan Harezmi, tıp dışındaki neredeyse her alanda bilgi ve eser sahibi olan Farabi, astronomi, matematik, fizik, tıp, eczacılık, botanik gibi alanlarda önemli eserler veren Biruni ve tıp alanında Batı dünyasında dahi uzun süre otorite olarak kabul edilen İbn Sina Ortaçağ İslam dünyasındaki bilgi üretimi ve bilimsel çalışmaların başını çeken önemli bilim adamlarındandır.⁵³

16. yüzyılda modern bilim döneminin başlamasıyla bilgi ve bilim kavramları önceki çağlardan farklı biçimde tanımlanmıştır. Bilim artık doğa bilimi ile özdeşleştirilen matematiksel açıklamalardan oluşan, sınırları belli olgularla çizilmiş bir disiplin haline gelmiştir. İlkçağ ve Ortaçağ dönemindeki niteliksel açıklamalar reddedilmiş ve evren hakkındaki bilgilerin ifade edilmesinde köklü bir değişim gerçekleşmiştir. Yeni dönemde büyük başarılarla imza atan doğa bilimleri kendi içinde fizik, matematik, kimya gibi dallara ayrılmakla beraber, ortak bir bilgi anlayışını ve epistemolojiyi paylaşmaktadırlar. Matematiksel doğa bilimleri olarak da adlandırılan bu bilimlerin oluşturduğu epistemolojinin en belirgin özelliği, Antikçağ ve Ortaçağdan farklı olarak epistemolojiyi ontolojik tartışmalardan bağımsız olarak ele almalarıdır. Bilgi artık empirist/pozitivist bir anlayışın hakimiyeti altına girmiştir. Sözü edilen doğabilimsel epistemolojiyle bilgi anlayışında yeni bir çağa işaret edilmektedir.

Bilgi konusunun sistemli bir felsefe disiplini olarak ortaya çıkışı 18. yüzyılda gerçekleşmiştir.18. yüzyıl filozoflarından olan John Locke epistemolojinin kurucusu

⁵³ M. D. Gökdoğan, Türklerin Bilime Katkıları, Atatürk Kültür Merkezi Yayınevi, İstanbul 2008, s.41-65

olarak kabul edilir. Bilgi konusu ilkçağdan itibaren insanoğlunu meşgul etse de bu alana özerklik kazandıran ve bir disiplin olarak felsefenin sınırlarına sokan kişi Locke olmuştur. Locke ile birlikte epistemoloji bilginin doğası, kapsamı ve kaynağı ile ilgilenen bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. O Tanrı ve evren üzerine spekülasyonlara başvurmadan önce insan anlığının çözümlenmesini ve insan anlığının sahip olduğu olanakların araştırılmasını talep etmiştir⁵⁴. Bu düşüncesini de ‘İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme’ adlı eserinde dile getirmiştir. Locke bu kitabında Bilginin kaynağı nedir? Bilginin sınırları nedir? ‘Bilginin imkânı ve doğruluğu’ gibi bilgi teorisinin klasik sorunlarını oluşturmuş ve bu sorulara cevaplar bulmaya çalışmıştır.

Yeniçağda bilgi teorisi ile bilim felsefesi içi içe girmiştir. Bilgi teorisinin doğa bilimlerinin etkisi altına girmesinden sonra bilim felsefesi ile ilgilendikleri konular ve kullandıkları yöntem bakımından birbiri ile ilişkilendirilmiştir. Bu dönemde bilgi, deneysel bilimlere ait bir bilgi formu içinde ele alınır ve kendi ölçütlerini bu modele göre yeniden yapılandırır. Aslında bilim felsefesinin bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkışı bilgi teorisinden daha sonra olmuştur. Bilim de özel anlamda bir bilgi türüdür. Bu yüzden alanı bilgi teorisinin alanından daha dardır. Bilim felsefesi sadece teoride kalmaz pratik alana dönük olmalıdır. Bilgi teorisi ise pratik alana dönük olduğu gibi sadece teoride de kalabilir. Bu yüzden bilgi teorisi bilim felsefesini içinde barındıran daha geniş bir alanı temsil etmektedir. Buna rağmen özellikle modern bilim döneminden sonra doğa bilimlerinin pratik alandaki başarıları ve hızla gelişen nüfuzu ile birlikte bilgi ve bilim kavramları doğa bilimlerine göre belirlenmiştir

20. yüzyılda ise epistemolojide iki farklı çizgi göze çarpmaktadır: Teknolojik gelişmelerin desteğiyle kendi üstünlüklerini kabul ettiren doğa bilimleri ile doğa bilimlerinin etkisinden kurtularak varlıklarını meşrulaştırmaya çalışan kültür bilimleri. Doğa bilimleri pozitivist bilgi teorisi ışığında işlerken kültür bilimleri tarihselciliği kullanır. Çünkü kültür bilimleri olayların açıklanmasında doğa bilimlerinde olduğu gibi dış dünyadaki olgulardan yola çıkmaz, işe tarihi ele almakla başlar. Kültür bilimci ile doğa bilimcinin ele aldığı olgular alanı birbirinden tamamen farklıdır. Doğa bilimlerinde olgular üzerinde yapılan deney ve gözlem tekrarlanabilirken, kültür bilimlerinde böyle bir tekrardan söz edilemez. Kültürel olgular bir kereye mahsustur. Bu

⁵⁴ Özlem, Günümüzde Felsefe Disiplinleri, s.181

gelişme ile birlikte artık epistemolojinin klasik sorunlarından uzaklaşmış doğa ve kültür bilimleri arasındaki çekişme ön plana çıkmıştır. Doğa bilimlerinin kendini kültür bilimlerinden üstün görmesinin nedenlerinin başında teknolojik gelişmeler tarafından desteklenmesi gelmektedir. Elde ettikleri somut başarılar dolayısıyla doğa bilimciler, kültür bilimleri küçümsemeye yönelmiştir. Bu yüzyılda doğa bilimleri ile insan bilimleri arasında bir bölünme şöyle dursun, bilgi adını hak eden bilginin ancak doğa bilimsel bilgi olduğu düşünülmektedir.⁵⁵

“Doğa bilimlerinin bilgi yöntemi, mekanik-determinist nitelikteki evreni deneysel olarak bilme tarzıdır.”⁵⁶ Mekanik doğa anlayışı ilk kez 17. yüzyılda Descartes ile birlikte ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa göre evrende sabit ilişkiler vardır. Her şey ölçülebilir olmalıdır. Dış dünyadaki olgulara yeniden dönebiliriz. Ölçülebilen olgular niceliksel olarak ifade edilebilirler. Bu dönemde artık sözlü açıklamalardan kaçınılarak niceliksel ifadelere geçilmiştir. Doğa bilimlerinin dili matematik olmuştur. Niceliksel ifadenin en önemli özelliği nesnel oluşudur. Özellikle Newton ile başlayan dönemde artık uzun sözlü açıklamaların yerine formüller ve niceliksel ifadeler vardır. Bu döneme matematiksel doğa bilimi dönemi de denmektedir.

Doğa bilimsel epistemolojinin özelliklerinin başında realist bir tavra sahip olması gelmektedir. Doğa bilimleri bizden bağımsız bir dış dünyanın varlığına inanarak bu dünyanın deney ve gözlem yoluyla ulaşılan teori ve yasalarla bilinebileceği inancındadır. “Bizden (öznenen) bağımsız, kendi içinde bir düzen ve yasalılığa sahip bir dış dünya tasarımı, Galileo’dan beri, doğa bilimlerinin dayandığı temel tasarım olmuştur.”⁵⁷ Evren ile ilgili problemleri ancak dış dünyadaki olgulardan hareketle elde ettiğimiz bilgi sayesinde çözebiliriz. Ancak bu yolla, yani doğa dünyasında olup bitenleri bildiğimizde daha güvenli oluruz. Çıkış noktası dış dünyadaki olgulardır. Tek tek olgulardan yola çıkarak bu olgular arasındaki bağıntıyı bulmaya çalışır. Bu açıdan bakıldığında doğa bilimsel epistemolojinin diğer bir özelliğinin de olgusal bir etkinlik olduğunu söyleyebiliriz. “Bilimin (doğa biliminin) olgusal bir etkinlik olmasından, genellikle, onun olgular hakkında bir bilgi edinme etkinliği olduğu anlaşılır ve olgusalılık, bilimin

⁵⁵ Kurtuluş Dinçer, ‘Bilimde iki Gelenek İki Kültür’, Hacettepe Üni. Ed. Fak. Dergisi, Cilt:19, Sayı 5, Ankara 2002, s.33-42

⁵⁶Köktürk, Kültürün Dünyası, s.64

⁵⁷ Özlem, Felsefe ve Doğa Bilimleri, s.30

temel niteliklerinin başında sayılır.”⁵⁸ Amaç olgular arasındaki bağıntıları bulmaktır. Olgusallık bilgi konusunun somut olması anlamına gelmektedir. Bilgi, duyularla algılanabilen, deney ve gözlemlerle incelenebilen olguları ele almaktadır. Bilim tarihini incelediğimizde olgusallığın modern bilimden önce Aristoteles’in bilimsel görüşlerinin hakim olduğu dönemde bilimin temel özelliklerinden biri değildi. Aristoteles’de bilgiye ulaşmada aktif olan yetimiz akıldır. Tek tek nesnelere yola çıkarak teoria etkinliği sayesinde bilgiye ulaştığımızı savunan Aristoteles’e göre olgusallık akla, aklın elde ettiği bilgiye hakaret anlamına gelmektedir. Aristoteles teoria etkinliğine yaptığı vurguyla olgusallığın önemini azaltır. Galileo ve Kepler ile başlayıp Newton da yoğun bir şekilde hissedilen modern bilim dönemi ise olgusallığı ön plana çıkarmış ve doğa bilimsel epistemolojinin en başat özellikleri arasına yerleştirmiştir.

Doğa bilimsel epistemolojinin diğer bir özelliği de ‘yöntem’ e yaptığı vurgudur. Doğa bilimsel epistemoloji bilgi elde etmede tümevarım yöntemini kullanmaktadır. Tümevarım deney ve gözlem vasıtasıyla elde edilen bir olgular koleksiyonundan yasa ve teorilere ulaşmadır. Yola çıkılan nokta olgulardır, kullanılan araç ise deney ve gözlemdir; bu yolla yasalara ulaşılır, buradan ise ulaşılan yasalar aracılığı ile olgular alanına tekrar dönerek açıklama yapılmak istenir. Doğa bilimlerinin amacı anlamadan çok açıklama yapmaktır. Yapılan her bilimsel açıklama içinde bir yasanın varlığı zorunludur. Açıklama başlangıç koşullarını ve yasayı içinde barındırır. Açıklanmak istenen şey dış dünyadaki olguların arasında varolan bağıntılardır. Buradan da anlaşılacağı üzere doğa bilimsel epistemolojinin hedefi yasalı bilgiye ulaşmaktır. Doğa bilimleri tekil olguların gözlemleriyle yetinmez. Olguların tümünü içinde barındıran sonuçlara, yasalara ulaşmak ister. “Çünkü bilimin amacı, olgular arasındaki tekrar, süreklilik, ve türdeşlikten hareketle, o olgular kümesinin tümü için geçerli ifadelerle ulaşmaktır.”⁵⁹

Özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda doğa bilimleri üzerine teorik bir tartışma yapılmaz çünkü ortada Newton’un haklılığını gösteren yasalar vardır. Bu yasalar yalnızca tek bir nesne için geçerli değildir. Yasalar tek tek deneyimlerden yola çıkılarak oluşturulur, fakat doğadaki tüm nesnelere içine alırlar. Tümevarımın amacı da bu yasalara ulaşmaktır. Oysa tümevarımda elde edilen kesin bir bilgi değil yalnızca bir

⁵⁸ Özlem, Felsefe ve Doğa Bilimleri, s.23

⁵⁹ Özlem, Felsefe ve Doğa Bilimleri, , s. 25

genellemedir. Newton’u eylemsizlik prensibine götüren bu yöntemdir. Bilim adamı için bu boyutu ile ilgilenmez, bunu düşünen, yöntem sorgulamasını yapan daha çok filozoflardır. Bu yüzden doğa bilimlerinde sorgulanmayan körü körüne uygulanan bir yöntem inancı vardır. Bu belirlemelerin doğa bilimleri açısından önemi oldukça büyüktür. Tümevarım yöntemin geçersizliğinin ispatlanması, yasaların genel değil genelleştirilmiş sonuçlar olduğunu göstermiştir. Böylece bilim (doğa bilimi) kesin sonuçlar üretmeyen, zorunluluğu değil olasılığı içeren bir bilgi etkinliği olmuş olur.

“Bilgisel hedef bakımından doğa bilimleri, konuları olan doğa hakkında genel yasalar bulma peşindedir. Bu bakımdan doğa bilimleri, bilgisel hedeflerine varmak için genelleştirici bir bakış tarzı edinirler ve genel kavramlarla çalışırlar.”⁶⁰ Bu yüzden doğa bilimsel epistemolojide genellik esastır. Doğa bilimcileri bu anlayışa sürükleyen inanç doğanın homojen yapıda olduğudur. Doğa bilimleri “benzer nedenler benzer sonuçlar doğurur” ilkesini içinde barındıran katı bir nedensellik ilkesine göre hareket ederler. Bu anlayış 18. yüzyılın ilk yarısında David Hume, 18. yüzyılın ikinci yarısında da Kant tarafından eleştirilmiştir. Nedensellik ilkesine yapılan bu eleştiri doğa bilimlerin en sağlam dayanaklarından birinin yıkılmasına sebep olmuştur. Aslında Hume da Kant da doğabilimsel bilgi modelinden etkilenmiş oldukları halde, özellikle Hume nedensellik ilkesinin duyu ve deneyim temelli bir ilke olduğu düşüncesini reddeder. Hume’a göre duyularım bana doğadaki olaylar arasında var olduğuna inandığım nedensellik bağlantısının zorunluluğunu veremez. Duyularımın bana verdiği şey, sadece neden ve etkinin arka arkaya gelme durumudur. Nedensellik ilkesi aslında benim neden ve etkinin sürekli arka arkaya geldiğini görmemden kaynaklanan bir alışkanlıktan doğmaktadır. Burada Hume nedensellik ilkesini rasyonel olmayan bir nedene bağlayarak doğa biliminin en sağlam ayaklarından birini yıkmıştır.

Doğa bilimsel epistemolojinin diğer bir özelliği de birci yapıda olmasıdır. Doğa bilimi tek biçimli çoğulculuğa karşıdır. Biz insan özgürlüğünün söz konusu olmadığı doğal dünyanın bir parçasıyız. Dış dünyadaki yasalı ilişkileri kabul ettiğimizde bilginin çoğulculuğundan bahsedemeyiz. Doğa bilimlerindeki bilgi anlayışı pozitivist niteliktedir ve pozitivism tam anlamıyla birci bir anlayışı ifade eder. Elde edilen yasaların doğruluğuna ve güvenilirliğine olan inançları sonsuzdur. Bu şekilde gelişen

⁶⁰ Doğan Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2000, s.40

bir birinci anlayış doğadaki bir olayı açıklamada kullanılacak olan tek bir yasayı kabul edecektir. Yani biz herhangi bir doğa olayını açıklarken birbirinden tamamen bağımsız iki farklı yasayı kullanamayız. Bu şekilde bir kullanım söz konusu olduğunda doğa bilimci kendisiyle çelişkiye düşer. Doğa bilimlerinde aranan, bilgide kesinliktir. Günümüz bilgi teorisi yanılmayı kabul etmez. Doğa bilimsel bilgi anlayışının yıkılması bilgide çoğulculuğun ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Pozitivizmin eleştirildiği dönemde ortaya çıkan ve epistemolojide farklı bir alanı temsil eden tarihselcilik, bilgi konusunda çoğulculuktan yanadır. Doğa bilimciler ve kültür bilimciler hiçbir konuda tam olarak anlaşamazlar. 20. yüzyılda epistemolojinin iki farklı alana ayrılmasının sebebi de budur.

Özet olarak doğa bilimsel epistemolojide bilgi, tümevarım yöntemiyle elde edilen, dış dünyadaki tek tek olgulardan yola çıkarak aynı türdeki olguların tümünü kapsayan, genel, zorunlu ve kesin bilgidir. Fakat özellikle 20. yüzyılda elde edilen sonuçlar doğa bilimsel epistemolojinin hiç de iddia edildiği gibi kusursuz olmadığını kanıtlamıştır. Doğa bilimlerine ve doğa bilimsel epistemolojiye ilk önemli eleştiri 18. yüzyılda Hume ve Kant tarafından gelmiş ve tümevarımın geçersizliği ispatlanmıştır. 20. yüzyıla kadar bu eleştiriler baş döndürücü teknolojik gelişmelerin gölgesinde kalmış, görmezlikten gelinmiştir. 20. yüzyılda ise doğa bilimleri kendi ulaştıkları son noktada yani modern parçacık fiziğinin sonuçları ile bir bunalım yaşamaya başlamıştır. Çünkü modern parçacık fiziği temele olasılığı koymaktadır. Kesin sonuçları olan bilimsel yasalarla değil olasılık içeren yasalarla çalışmaktadır. Böylece doğa bilimsel epistemolojide bilginin zorunlu ve kesin konumu tehlikeye düşmektedir. Modern parçacık fiziğinde birçok temel parçacık doğada hazır olarak bulunmaz. Deney ve gözlem yapılabilmesi için yapay laboratuvar ortamına gerek vardır. Bu yüzden doğa bilimlerinin dış dünyadaki doğal olgulardan yola çıkarak elde ettikleri tekrarlanabilir bilgiye ulaşma hedeflerine ciddi bir darbe vurulmuştur.

Aslında doğa bilimleri ulaştıkları noktadan dolayı gururlanmakta haklıdır. Gerçekten de doğa bilimleri önemli başarılarla imza atmış, insanlık tarihinde gözle görülür oranda gelişim sağlamışlardır. Bu yüzden hiç kimse doğa bilimlerinin sağladığı başarıları görmezden gelemez. Bununla birlikte doğa bilimlerinin yaşadığı bunalımın bir sonucu olarak, zorunlu ve kesin bilgi iddialarındaki eksiklikler, dikkatlerin evreni farklı bir perspektiften ele alan, temele insanı yerleştiren ve farklı bir yöntem kullanan

sosyal bilimlerin üzerine kaymasına sebep olmuştur. Bilginin yalnızca doğa bilimlerinin konularına uygun olarak yapılandırılması fikrinden vazgeçilmiştir. Birbirinden farklı iki alanın ve bu alanlara karşılık gelen farklı bilgi türlerinin olduğu da kabul edilmiştir.

1.3. Doğa Bilimsel Metodoloji

16. yüzyılın sonlarına doğru bilim dünyasında fark edilir oranda bir değişim ve gelişim meydana gelmiştir. Bu değişim evren tasavvurunun ve yeni bilimsel bulguları ifade ediş tarzının farklılaşması sonucunda oluşmuştur. Bilimde sözlü yorumları içeren niteliksel açıklamalar yerine niceliksel açıklamalar geçmiştir. Tüm bu değişimlere rağmen 16. yüzyılda bilimsel faaliyetler tam anlamıyla derli toplu, sistemli bir şekilde elde edilmemektedir. Bu durum sözünü ettiğimiz dönemde bilim dünyasında yerleşmiş bir yöntem anlayışının eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Doğa bilimlerinin en büyük ideali, güvenilir bir yöntem çerçevesinde evren hakkında kesin, nesnel sonuçlara ulaşmaktır. Doğa bilimlerinde “bilimsellik” kavramıyla neredeyse özdeş kabul edilen nesnellik kavramı dış dünyadaki olguların öznelerin etkisinden bağımsız bir şekilde, oldukları gibi betimlenmesini ifade etmektedir. Bilgi elde etme yolunda doğa bilimsel epistemoloji ilk başta nesne ve öznenin kesin bir şekilde ayrılığını kabul eder. Özne nesneyi kendinden hiçbir şey katmadan olduğu gibi bilebilir. Bunu da deney ve gözlem sayesinde yapar. Bu kabulden yola çıkan doğa bilimleri kullandıkları yöntem ile nesnel sonuçlara ulaşabileceklerini düşünürler. Buradaki sorun, öznenin bilme sürecinde nesneyi tarafsız bir şekilde bilip bilemediğidir. Yani doğa bilimlerinin çıkış noktasını oluşturan bu kabulün geçerliliğidir. Doğa bilimlerinde 16. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar uzanan çeşitli yöntem önerileri bu kabulü destekler ya da reddeder niteliktedir.

Doğa bilimleri cephesinde en yaygın biçimde kullanılan yöntem tümevarım yöntemidir. Bu yöntem en temelde tümevarım ilkesi üzerine inşa edilmiştir. Tümevarım ilkesine göre “çok sayıda A çeşitli şartlar altında gözlemlenmiş ise ve eğer gözlemlenen tüm A’lar istisnasız B özelliğine sahip ise, o zaman tüm A’lar B özelliğine sahiptir” şeklinde karakterize edilen bir ilkedir.⁶¹ Bu ilkeden yola çıkan tümevarım yönteminin

⁶¹ Alan Chalmers, Bilim Dedikleri, Çev:Hüsamettin Arslan, Vadi Yayınları, Ankara 1991, s.46-47

ampirist temeldeki yorumuna göre bilim gözlem ve deneyden yola çıkarak teori ve yasalara ulaşır. Bu yöntem gözlemden teoriye doğru ilerleyen bir süreci içerir. Tümevarımcıya göre gözlem nesnel ve güvenilirdir. Gözlemin nesnel olması teoriden bağımsız olarak var olması demektir. Yani özne bilimsel faaliyet sırasında tarafsız bir şekilde deney ve gözlem yapılabilir. Gözlemin güvenilir olması ise doğru olması anlamına gelir. Buna göre, yapılan gözlemler dış dünyadaki olguları olduğu gibi yansıtabilir. Tümevarımcı teorinin gerçeklikle bağlantısını sağlayan şeyin gözlem ve deney olduğunu söyler.

Doğa bilimlerinin yöntemi olarak kabul edilen tümevarım yöntemi zaman içerisinde bir çok eleştiriye de maruz kalmıştır. Tümevarım problemi olarak da bilinen bu eleştiri tikelden tümele geçişin olanaklı olup olmadığı ile ilgilidir. Özetle, yapılan kısıtlı sayıdaki deneyle, evrendeki tüm varlıkları içine alan bir sonuca ulaşmak mümkün müdür? Örneğin ‘havaya bırakılan tüm cisimler düşer’ gibi bir ifadede bulunulduğunda bu bir bilgi mi yoksa bir genelleme midir? Yöntem olarak tümevarımı kabul etmiş bir kişi bu soruları cevaplamaya çalışmaktadır. Fakat “havaya bırakılan tüm cisimler düşer” sonucunun doğruluğunu tam olarak saptamak olanaksızdır. Çünkü bunun için havaya bırakılan cisimlerin her zaman (geçmiş, şimdi, gelecek) ve her yere (uzayda) düştüklerinin tüketisiye gözlemlenmiş olması gerekirdi.⁶² Oysa uzayın her yerinde gözlem yapma şansı olmadığı gibi gelecekteki deneyimlerin geçerliliğini de şimdiden saptayamayız. Bu sadece doğanın homojen bir yapıda olduğu varsayımından yola çıkarak ulaşılan bir ön kabuldür. Bu yüzden tümevarımla ulaşılan sonuçları bilgi değil, genelleme olarak kabul edebiliriz. Bu yönüyle doğa bilimlerinin kullanmış olduğu yöntem de bir takım eleştirilere tabi tutulmuştur. Çünkü tümevarım yöntemi tartışmalı bir yöntemdir. Bu yöntem ne mantıkla ne de deney yolu ile temellendirilemez.

Tümevarımın mantıksal olarak temellendirilmesi, tümdengelim yöntemini kullanarak temellendirilmesi demektir. Fakat tümevarım yöntemini bu şekilde temellendirmek mümkün değildir. Bunun nedeni mantıksal akıl yürütmenin yapısının tümdengelimsel olmasıdır. Bu tür çıkarımlarda öncülleri doğru olan akıl yürütmenin sonucu da kesin bir şekilde doğrudur. Sonuç öncüllerden zorunlu olarak çıkar. Tümevarımsal akıl yürütme ise mantıksal açıdan geçerli değildir. Çünkü tümevarımsal

⁶² Özlem, Felsefe ve Doğa Bilimleri, s.26

akıl yürütmelerde öncüller doğru sonuç yanlış olabilir, bunda bir çelişki yoktur. Örneğin bugüne kadar değişik koşullarda, bir çok defa kuğuların gözlemlendiğini ve gözlemlenen tüm kuğuların beyaz olduğu söylenebilir. Böylece “Tüm kuğular beyazdır” sonucuna ulaşılır. Bu sonuç tümevarımcının hiçbir çelişki görmeden kabul edeceği bir sonuçtur. Fakat bu sonuç gözlemlenecek son kuğunun siyah olmayacağını garanti edemez. Bu göz önünde bulundurulduğunda “tüm kuğular beyazdır” önermesi mutlak suretle doğru olamaz. Bu yüzden tümevarım ilkesi mantıksal temeller üzerinde doğrulanamaz.

Tümevarım ilkesini tecrübe yoluyla temellendirmek demek onu yine tümevarım yöntemini kullanarak temellendirmek demektir. Fakat geçerliliği gösterilmeye çalışılan bir yöntemi ilk başta doğru olarak kabul edilemez. Bir şeyi öncül yerine koymak demek onu doğru olarak kabul etmek demektir. Temellendirme işleminde kullanılacak olan argüman tümevarımsal bir argümandır bu yüzden çıkarımda bir döngüsellik oluşur. Tümevarımın bu şekilde temellendirilmesine ilk tepki 18. yüzyılda Hume tarafından gelmiştir.

Hume ilk olarak neden ve sonuç arasındaki bağı nereden geldiğini bulmaya çalışır. Hume’a göre A olayını neden, B olayını sonuç olarak kabul ettiğimizde deneyimiz bize üç şeyi gösterir. Birincisi “ardışıklık” durumudur. Yani neden olan A sonuç olan B’den zaman bakımından önce gelmektedir. Görülen ikinci durum “bitişiklik” durumudur. Bu durum neden ile sonucun bir arada olmasını ifade etmektedir. Üçüncü ve son olarak da bu durumun sürekli tekrarlandığı görülür. Yani ardışıklık ve bitişiklik durumunun sürekli birlikteliği söz konusudur. Süreklilik, neden ile sonuç arasında gerekli bir durumdur ama neden ile sonucun zorunlu bir şekilde ardına geldiğini göstermede yetersiz kalır. Deneyimler neden ile sonuç arasındaki zorunluluğu veremez. Hume’a göre bu iki olay sürekli arka arkaya gözlemlendiğinden dolayı, kişide bir alışkanlık duygusu oluşur. Alışkanlık ya da beklenti, rasyonel olmayan bir tavidir. Burada ulaşılan yargı, aslında öznel olan bir durumu nesnel hale getirmektir. “Hume’a göre bu, hiçbir rasyonel temele dayanmayan bilinçsiz bir inançtır.”⁶³ Tümevarım yöntemine göre doğada gözlemlenebilen düzenli ilişkiler vardır

⁶³ Bertrant Russell, Sorgulayan Denemeler, Tübitak Yayınları, Ankara 2003, s.40

ve bu ilişkiler gelecekte de aynı şekilde geçerli olacaktır. Oysa Hume'un eleştirisi ile birlikte tümevarım ilkesi mantıksal ve psikolojik bir yanılsama konumuna düşmektedir.

Tümevarımdan sonra kullanılan, en yaygın bilimsel yöntemlerden biri de yanlışlamacılıktır. Mantıkçı pozitivistin bilim görüşüne ve bu görüşün savunduğu doğrulama ilkesine karşı geliştirilmiş olan bilim anlayışıdır. Yanlışlamacılık tümevarım yöntemine bir karşı çıkış olarak ortaya atılmıştır. Bazı tür nesnelere aynı tür olan bütün nesnelere yapılan ampirik genellemeler geçerli değildir. Gözlemle elde edilen bilgi kısıtlı, deneyim ise sonsuz olduğundan tümevarımın bilimde bir temel olamayacağı ve bilimsel teorilerinde gözlem ve deneyle hiçbir zaman tam olarak doğrulanamayacağı sonucu ortaya çıkar. Bu görüşle birlikte nedensellik anlayışı yıkılmış, bilimin en sağlam dayanaklarından biri sarsılmış olur. 20. yüzyılda ortaya çıkan bilim felsefesi görüşlerinin tümü, bilime temel bulma amacıyla ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de Karl Popper'in ortaya attığı görüştür. Popper bilimsel bilginin hiçbir zaman doğrulanamamasına karşın, eleştirel olarak yanlışlanabileceği görüşündedir.

Popper'a göre, Hume tümevarımın mantıksal olarak doğrulanamayacağını söylemekte çok haklıydı. Deneyimlediğimiz durumlardan yola çıkarak deneyimleyemediğimiz durumların kesinliğine dair hiçbir şey söyleyemeyiz. "Yani bilimsel genellemelerin kesin bir şekilde doğrulanması mümkün değildir".⁶⁴ Bu nedenle Popper için, tümevarımcı anlayışla elde edilmeye çalışılan tüm sonuçlar daima yenilgiye mahkûmdur. Popper'ı Hume'dan ayıran nokta, neden sonuç arasındaki ilişkiyi açıklarken Hume'un alışkanlık ve beklenti gibi kavramlardan yararlanarak sorunu psikolojik temelde çözmeye çabasına katılmamasıdır. Hume'a göre, tekil gözlem önermelerinden yola çıkarak bir takım genellemelere ulaşabileceğimizi kabul etmek psikolojik bir alışkanlıktan başka bir şey değildir. Gerçekte bizim bilebileceğimiz tek şey bilinç içeriklerimizdir; izlenimler, tasarımlar ve onlar arasındaki ilişkilerdir. Doğada neden ve etki arasında zorunlu bir bağlantı olduğu bilgisine bizi ulaştıran hiçbir yol yoktur. Popper, Hume'un yaptığı bu açıklamayı yetersiz görür. "Çünkü ('psikolojik olgu' diye adlandırabileceğimiz şeyin kendisinin de bir tür alışkanlık olarak belirlenebileceğini 'düzenli dizilere inanma alışkanlığı') böyle bir alışkanlığın da bir başka alışkanlıkla açıklanmasının gerekliliği ne hayret edilecek bir durum ne de fazla

⁶⁴ Şahabettin Yalçın, "Bilginin Normatif Yönü", Bilgi ve Değer: Muğla Üniversitesi Sempozyum Bildirileri, Muğla 2002, s.127

aydınlatıcı bir durumdur.⁶⁵ Burada Popper Hume'un açıklamalarını tatmin edici bulmayarak yanlışlamacılık görüşünü ortaya atar ve bu yolla tümevarımcılığın eksikliğini gidermeye çalışır.

Yanlışlamacılığın temel savı tümevarımın bilimsel akıl yürütmede, bu aklın işleyişinde bir role sahip olmadığıdır. Bu görüşü öne sürmelerinin iki kısmi sebebi vardır. Bu sebeplerden ilki teori ve hipotezlerin doğrulanamaz olduklarıdır. Yani tümel önermeler ve teoriler hiçbir zaman doğrulanamaz, fakat tek bir aykırı örnek ile yanlışlanabilirler. İkinci sebep ise yanlışlamacılığın hassasiyetle üzerinde durduğu keşif ve gerekçelendirme ayrımıdır. Popper'a göre keşif ve gerekçelendirme birbirinden ayrı iki durumdur. Psikolojik bir durum olan keşfetme hiçbir mantıki temele dayanmaz ve tesadüfen oluşur. Elde edilen kuramlar tekil gözlem önermelerinden yola çıkarak bir genelleştirme işlemi sonucunda oluşmaz. "Her buluş us dışı bir an içermektedir, her buluş (Bergson'un algıladığı biçimde) 'yaratıcı bir sezgidir'. Benzer şekilde Einstein, '... kendilerinden salt tündengelimle dünyanın betimlenmesinin elde edilebileceği en evrensel yasaların arayışından söz eder. '...Bu yasalara ulaşmanın yolu mantık değil, salt sezgiye dayanan deneyim özdeşleyimidir".⁶⁶ Bu yüzden bilim adamı kuramların nasıl oluştuğuyla değil kuramların ne şekilde sınanması gerektiği ile ilgilenmelidir. Bu iki kısmi nedenden dolayı yanlışlamacı tümevarımın bilimsel akıl yürütmede bir yöntem olarak kullanılamayacağını öne sürer.

Tümevarımın aksine bu görüşte, bilimin deney ve gözlemlerle değil teoriyle başladığı kabul edilir. Bilimsel teoriler ya da yasalar mutlak doğrular olmayıp dünyadaki çeşitli olguları konu alan spekülasyon girişimleridir. Bu teoriler daha önce çelişik bir gözlem önermesiyle yanlışlanan teoriler yerine geliştirilmiştir. Bu anlayışa göre teorilerin yanlışlanmasında da izlenilmesi gereken bir yol vardır. İlk olarak bilimin problemle başladığı kabul edilir. Bu problemler içinde yaşadığımız dünya ile ilgilidir ve problemi oluşturan gözlemlerde bir teori çerçevesince ortaya çıkan ve çözüm bekleyen gözlemlerdir.⁶⁷ Bilim adamları gözlem sonucu ortaya çıkan bir problemi çözmek için teori ve hipotezler öne sürerler. Daha sonra ortaya çıkan potansiyel bir yanlışlayan ile teori ve hipotez test edilir ve yanlışlayanla çelişmeyen ifadelerle ulaşılır. Bütün bu

⁶⁵ Ömerustaoglu, Bilgi Kuramı: Karl Popper'ın Eleştirel Akılcılığı Üzerine, s.52

⁶⁶ Karl Popper, Bilimsel Araştırmanın Mantığı, Çev: İlkur Ata-İbrahim Turan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s.56

⁶⁷ Chalmers, Bilim Dedikleri, 92-97

işlemlerin sonucunda gözlemsel olarak elde edilen tikel olumsuz bir önerme ile eldeki teori ve hipotezden vazgeçilir. Yanlışlamacılığın izlediği bu yol döngüsel olarak devam eder ve yeni problemlerin ortaya çıkmasını sağlar.

Yanlışlamacıya göre bilimin amacı yanlışlamalara karşı direnen teoriler yaratmaktır. Bilim adamının yaptığı ise teorileri yanlışlamaya çalışmaktır. Bunu yaparken de deney sonuçlarını ve gözlemleri kullanırlar. Deney sonuçları ve gözlemleri bir düşünce eseri olan yasa ve teorilerin bir sınavıçası olarak görürler. Tahminlerin doğruluğunu değil yanlışlığını göstermek için yapıldığından, bu sınavın özel bir değeri vardır. Söz konusu olan verilerin amacı yanlışlamaktır. Bir önermenin yanlışlanabilirliği onun empirik içeriği ile doğru orantılıdır. Önerme ne kadar çok şey anlatırsa, yanlışlanabilme olasılığı o denli yüksek olur. Bu tür önermeler bilimsel önermelerdir ve yanlışlanabilmesi önermenin bilimsellik değerini arttırmaktadır.

Tümevarım yönteminin geçersiz olduğunu iddia ederek doğa bilimlerine alternatif bir yöntem olarak ortaya çıkan yanlışlamacılık fikri de zaman içerisinde bir takım eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerin çıkış noktası bilimin yanlışlamacılığın yorumladığı şekilde işlemediği düşüncesidir. İlk eleştiri yanlışlamacıların teori ve hipotezleri sınamak için kullandığı gözlem önermelerinin doğruluğu ile ilgilidir. Yanlışlamacıya göre teori ancak kendisiyle çelişen doğru bir gözlem önermesinin varlığında yanlışlanabilir. Bunun için aranan şart doğru bir gözlem önermesinin olmasıdır. Ancak bütün gözlem önermeleri yanlışlanabilir niteliktedir. Tam anlamıyla nesnel ve güvenilir bir gözlem önermesi olmadığından yanlışlamacılar bu eleştiri karşısında içinden çıkılması güç bir duruma düşmüş olur. Diğer bir eleştiri de bilim tarihinde Duhem-Quine tezi olarak da bilinen eleştiridir. Bu teze göre teoriler tek tek değil gruplar halinde elde edilir. Herhangi bir gözlem önermesiyle teoriyi yanlışladığımızda yanlış olan teori olmayabilir. Duhem tarafından ortaya atılan ve test edilenin bütün bir kabuller kümesi olduğunu öne süren bu tez daha sonra Quine tarafından da benimsenmiş ve Duhem-Quine tezi olarak anılmıştır. Örneğin herhangi bir gezegen ile ilgili bir teori sınanırken önce bilinmesi gereken o gezegenin hangi tarihte hangi yörüngede olacağıdır. Gözlem yapmak için hatalı bilgilere sahip olduğunda takdirde yapacağımız gözlemin sonucu mutlaka teoriyle çelişecektir. Bu durumda yanlışlamacıların yapacağı ilk şey teoriden vazgeçmek olur. Ancak bizi yanlışla götüren

sebepe elimizdeki bilgilerin hatalı oluşudur. Duhem-Quine tezi bu noktada yanlışlamacılığın hiçbir zaman nihai olarak kabul edilemeyeceğini göstermektedir.

Imre Lakatoş yanlışlamacılığa yöneltilen eleştirileri ve Popper’da gördüğü bir takım eksikleri gidermek için yeni bir yanlışlamacılık yorumu yapan bir bilim felsefecisidir. Klasik bilim anlayışına yönelttiği eleştirileri ile tanınmaktadır. Lakatoş’a göre mevcut bilimsel yöntemlerin en büyük hatası teori ve gözlem önermeleri arasındaki ilişkiyi incelemek olmuştur. Aslında yapılması gereken şey teorilerin karmaşık olan yapısının incelenmesidir.⁶⁸ Lakatoş’a göre teoriler organize edilmiş yapılardır ve bilimsel yöntemler bu yapılara odaklanmalıdır. Popper’ı da bu yüzden eleştiren Lakatoş ortaya attığı görüşlerle yanlışlamacılığı da yapılan eleştirilerden dolayı içinde bulunduğu zor durumdan kurtarabilmek için yeni fikirler öne sürmeye çalışmıştır.

Doğa bilimsel epistemolojide özellikle empirik gelenekte asıl amaç bilimsel olan ile bilimsel olmayı birbirinden ayırt etmektir. Bu hedef doğrultusunda bilim adını hak eden alanın tarihsel ve toplumsal öğelerden, soyut özelliklerden arınmasını talep ederler. Bu sayede bilim giderek olgusal alanla daha çok ilgilenen bir disiplin haline gelerek hakikate daha çok yaklaşabilecektir. Empirist gelenekte bilim birikimci ilerlemeci olarak hakikate giderek daha fazla yaklaşmaktadır. Alexandre Koyre, Gaston Bachelard gibi Fransız geleneğine tabi bilim adamları ise empirist geleneğin aksine bilimi, bilim tarihine yönelerek, onu araştırarak temellendirme yolunu seçtiler. Bu girişimler bilim felsefesinin farklı tarzda sorular sormasına yol açtı ve özelde bilimin hem kendi içindeki hem de bağlamsal koşulları içindeki tarihsel ve toplumsal süreçlere daha duyarlı olmayı gerektirdi.⁶⁹ Bu anlayış en olgun haliyle Thomas Kuhn’un bilim anlayışında görülmektedir.

1962 yılında yayınlanan “Bilimsel Devrimlerin Yapısı” adlı kitabı ile bilim dünyasını derinden etkileyen ve tüm dikkatleri üzerine çeken Thomas Kuhn’un üzerinde durduğu en önemli mesele bilimsel ilerlemenin yapısı ve empirizmin bu konuyla ilgili öngörüleridir. Kuhn bu kitabıyla teori, model gibi kavramları yeniden tanımlayarak bilimsel devrimlerin yapısının ne türden olduğuna dair önemli açıklamalarda da bulunmuştur. Ona göre bu kavramların açıklanması gelecekte bilim yapacak nesiller

⁶⁸Chalmers, Bilim Dedikleri, s.138-140

⁶⁹ Ted Benton-Ian Craib, Sosyal Bilim Felsefesi, s.77-78

için oldukça önemlidir. Meslek hayatına fizikçi olarak başlayıp daha sonraları dikkatini bilim tarihine yönelten Kuhn, Lakatoş gibi teorilerin kompleks yapılar olduğunu savunmuştur. Kuhn'un düşüncelerinde vurguladığı iki önemli nokta, bilimsel ilerlemenin devrimci nitelikte olduğu ve bilimsel topluluğun sosyolojik boyutuna yaptığı vurgudur.

Thomas Kuhn gözlemcinin diğer bir ifade ile araştırmacının araştırma sürecindeki etkisi ve nesnelliğinin sorgulanmasına yol açan bir takım fikirler öne sürmüştür. Bu fikirler bilim tarihinin önemli bir kısmında hakim olan pozitivist anlayışın ciddi bir şekilde sorgulanmasına yol açmıştır. Bu yeni durumun sosyal bilim cephesinde de önemli metodolojik yansımaları olmuştur. Bu yansıma sosyal bilimlerde de kullanılması istenen pozitivist araştırma yöntemlerinin sosyal olgu ve olayları açıklamada yetersiz kalmasıdır. Böylece Kuhn'un radikal fikirleri öncülüğünde yalnız sosyal bilimlerde değil doğa bilimlerinde de nicel yöntemlerden nitel yöntemlere doğru bir yönelme olmuştur.

Kuhn'un çıkış noktası bilimdeki ilerlemenin en temel dayanaklarından olan ampirizmin bütün temel öğretilerini reddetmektir. "Ampirizmin çeşitli varyantlarına Kuhn'un gösterdiği itiraz objektif bir gözlemin asla var olamayacağı yönündedir."⁷⁰ Ampirizmde düşünen benden bağımsız bir gerçeklik vardır. Gerçeklikle bağlantının sağlanması duyular aracılığı ile olur. Gözlemci (epistemik suje) duyumlarda verileri pasif olarak alandır. Nesnel gerçeklikle ilgili doğrulara gitmemizdeki araç söz konusu ampirik verilerdir. Tümevarımcıya göre biz ampirik veriler aracılığıyla daha uzaktaki doğrulara ulaşabiliriz. Yanlışlamacılıkta ise söz konusu ampirik verilerin yanlışlayan bir işlevi vardır. Ampirisistlere göre ampirik veriler gerçekliği birebir yansıtmayabilir ama yine de bilim adamları objektif nitelikte gözlem yapabilir. Yani gözlem ve teori ayrımı olanaklıdır. Kuhn'un savunduğu ise teoriden bağımsız gözlemin olmamasından dolayı nesnel anlamda bir gözlemden bahsedilemeyeceği ve pasif değil aktif sujeler olduğumuzdur.

Kuhn'a göre bilim, pozitivist anlayışın savunduğu gibi birikimci bir şekilde ilerleyen değil, bilim öncesi dönem, olağan bilim dönemi, bunalımlar ve devrimlerden oluşan ve bilgiyi kopmalara uğratan kesintili bir süreçtir. Bilimin her alanında hiçbir

⁷⁰ Lecourt Dominique, Bilim Felsefesi, s:86

paradigmanın olmadığı dönemler vardır. Böyle dönemlerde henüz organize edilmemiş çeşitli faaliyetler yer alır. Birbirine benzer gözlem ve deney ilkelerine sahip olan rakip okullar göze çarpar.⁷¹ Bu okullar kendi bilim dallarında egemen olabilmek için yeni fikirler öne sürerler. Kayda değer bir çalışmanın yapılmasıyla bu okulların sayısı bire düşer ve daha nitelikli bir uygulama tarzı başlar. Bilim tarihinde bu türden dönemler kaos halindeki dönemlerdir. Kaosun ortamını oluşturan ise kararsızlık ve belirsizliktir. Kuhn bu döneme “bilim öncesi dönem” adını verir. Bu dönemden sonra paradigmanın bilimsel topluluk tarafından kabul edilip uygulanmaya konulmasıyla kaos durumu ortadan kalkar ve asıl ilerlemenin kaydedildiği olağan bilim dönemine geçilmiş olur. “Olağan bilim, yani, çoğu bilim adamının kaçınılmaz olarak tüm zamanını içinde harcadığı etkinlik, bilim topluluğunun, dünyanın gerçekte nasıl olduğunu bildiği varsayımı üzerine kuruludur. Bilimsel çabanın başarısı da büyük ölçüde topluluğun bu varsayımı gerektiğinde hatırı sayılır bir bedel ödeme pahasına savunmadaki kararlılığından ileri gelmektedir.”⁷² Bu dönemin amacı ise daha önce hiç keşfedilmemiş yepyeni olgulara ulaşmak değil, paradigmanın kapsamına ve kesinliğine katkıda bulunmaktır. Paradigmayı yanlışlayacak yeni kavramların ve ampiriksel tekil önermelerin ortaya çıkmasıyla bunalımlar baş gösteririr. Paradigma aykırı bu tür tekil önermelere anomali denir. Örneğin filojiston kuramı için yanma olayından sonra kalan maddenin ilk halinden ağır olması, o kuram için bir bunalımdır. Böyle durumlarda bilim adamı ilk aşamada kuramdan vazgeçmez. Kuramı bunalımdan kurtarabilecek yeni çözüm yolları aramaya koyulur. Anomalilerin çok sayıda olması durumunda ise paradigma diğer bir paradigma ile yer değiştirir ve kriz durumu aşılmış olur. Yeni bir kuram hiçbir zaman hazırda bilinenlere ilave ya da onların devamı şeklinde bir konuma sahip olamaz. Yeni bir kuramın kabul edilmesi demek, önceden varolan kuralların farklı bakış açılarıyla yeniden yorumlanması demektir.⁷³ Bu olay bilimsel bir devrimdir ve Kuhn’a göre bilim tarihi bu dönüşümü doğrulayan bir çok örnekle doludur.

Özellikle Kuhn’dan sonra bilim adamları bilim tarihini yazmada bir devrim meydana getirerek farklı bir gelişim çizgisi izlemişlerdir. Bilim adamları, eski bilimsel teorilerin günümüze yaptığı katkıları araştırmaktansa, kendi dönemleri üzerindeki etkisini araştırmayı tercih ediyorlar. Örneğin Galileo’nun bilimsel bulgularını

⁷¹ Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev: Nilüfer Kuyaş, Kımızı Yayınları, İstanbul 2008, s.75

⁷² Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, s:76

⁷³ Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, s.78

anlatmaktan çok, bu konuyla ilgili araştırma yapan bilim tarihçileri, onun yaşadığı dönemi ve çağdaşları üzerindeki etkisini anlatmayı tercih ediyorlar.⁷⁴ Bunun nedeni günümüzde pozitivist mantığın kabul ettiği birikimci ve ilerlemeci anlayışın geçerliliğini yitirmeye yüz tutmasıdır.

1.4. Doğa Bilimsel Nesnellik

Daha önce de değinildiği gibi, nesnellik kavramıyla ilgili herkesin kabul ettiği bir uzlaşım söz konusu değildir. İlgili kavramın tanımı, kaynağı ve sınırları konusunda her disiplinde farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bilgi felsefesi, ahlak ve siyaset gibi alanlarda çeşitli karşılıkları bulunan kavram, doğa bilimlerinde de kullanılan yöntem ve ulaşılan sonuçların ifade edilmesi bakımından farklı anlamlara tekabül etmektedir. Doğa bilimlerinde nesnelliği yöntemin bir sonucu olarak ele alanlara göre, bilimde kullanılacak yöntem bizi nesnel sonuçlara götürecektir. Kişilerin ya da metodların nesnel olması ise, onların kendilerini nesnel hakikate ulaşımını engelleyen öznel unsurlardan arındırmaları demektir.⁷⁵ Doğa bilimlerindeki bu görüş söz konusu kavramı elde edilişi yönünden ele alır ve bilimsel yöntemle özdeşleştirilerek açıklamaya çalışır. Benzer bir yaklaşıma göre ise doğa bilimsel nesnellik, bilimin en temel niteliklerinden biri olan realist tavrın bir sonucudur. Nesnellik kavramının doğa bilimlerinde kendini gösterdiği diğer bir nokta ise elde edilen bilgilerin ifade edilmesiyle ilgilidir. Modern bilim döneminde doğa bilimlerinin dili haline gelen niceliksel ifadeler bilimsel nesneliliğin teminatı olma konumundadır.

Özellikle modern bilim döneminde, doğa bilimleri tarafından ulaşılmak istenen nesnellik idealinin temeli genel olarak Aydınlanma döneminde atılmıştır. Bunun nedeni doğa bilimlerindeki nesnellik kavramı ile Aydınlanma döneminde savunulan ilerleme düşüncesinin arasındaki bağlantıdır. 17. yüzyılın ikinci yarısıyla 19. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan bu süreçte, din ilerlemenin önündeki en büyük engel olarak görülmüştür. Akıl ve bilimin değerine duyulan inanç ön plana çıkmıştır. Aydınlanma dönemi akıl ile ulaşılan doğrulara ve bilginin ilerlemesine dayanan bir kültürün egemen olması gerektiğini ve bu kültürün sonsuz bir şekilde ilerlediğini savunur. “Aklın gücüne olan katıksız inanç, Aydınlanma düşüncesinde bunu bütünleyen bir ilerleme anlayışını

⁷⁴ Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısı, s.73

⁷⁵ Fay. Çağdaş Sosyal Bilimler Teorisi, s.280

da doğurmuştur.”⁷⁶ Modern bilim, evreni oldukça basit ve düzenli bir mekanizma olarak görmeye başlamış ve bu görüş Aydınlanma dönemi içinde gittikçe yayılmıştır. Genel itibariyle felsefi ve toplumsal bir hareketin göze çarptığı Aydınlanma döneminde, bilimin sınırsız ve sürekli bir ilerleme içinde olduğu da savunulmuştur. “Buna göre, dışsal bir iradenin değil doğrudan doğruya insanın fiziksel ve sosyal doğasının bir sonucu olarak algılanan ilerleme süreci, insanlık tarihinde aklın gelişiminin ve bilim yoluyla hakimiyetinin kurmasının tarihidir.”⁷⁷

Aydınlanma döneminde ortaya çıkan ilerleme anlayışına göre bilim kesintisiz bir şekilde ilerleyen bir süreçtir. Bilimsel ilerlemenin kabul edilmesi bilimin nesnel ve rasyonel bir etkinlik olduğunun kabul edilmesi anlamına gelmektedir. “Burada bilimsel ilerlemeden kasıt, ardı ardına gelen teorilerin her birinin bir öncekine göre kavramsal düzeyde evreni anlama ve açıklamada daha ileride olmasıdır.”⁷⁸ İlerlemenin olabilmesi için de herkes tarafından kabul edilen ve evreni olduğu gibi açıklayan teorilere ihtiyaç vardır. “Doğru teori, var olan yapıyı tam olarak yansıtan teoridir ve bu yansıtma başarılı olduğu zaman teori nesnel olur. Bilimsel ilerleme, temel yapının hep daha fazlasının keşfedilmesiyle nesnel teorilerin gittikçe çoğalmasındır.”⁷⁹ Teorilerin seçimi ise bilimde varolan bir takım nesnel kriterler ile mümkündür. Bilimin kesintisiz bir şekilde ilerlediğini savunan görüşler kendi düşüncelerine uygun olan nesnel ölçütlerden bahsetmektedir.

Klasik anlamda bir ilerleme kavramından bahsedebilmek, rakip bilimsel çalışmaları birbiriyle kıyaslamada kullanılan ve kendileri herhangi bir kurama bağlı olmayan nesnel ölçütlerle mümkündür. Bunun nedeni nesnel kriterlerle yapılmayan seçimlerin temelinde keyfi nedenlerin bulunduğu inancıdır. Empirist gelenekte (tümevarımcılık ve yanlışlamacılıkta) ilerlemeyi sağlayan söz konusu ölçütler deney ve gözlemdir. 18. yüzyılı ele alırken, Thomas Kuhn, ampirizmin ilerleme modelini ve bu modeli temellendirmek üzere kullanılan nesnellik algısını eleştirmiştir. Kuhn’un bilim

⁷⁶ Fatih Duman, “Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması Versus İskoç Aydınlanması” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı:61, Ankara 2001, s: 136

⁷⁷ Duman, “Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması Versus İskoç Aydınlanması” Ankara 2001, s.136

⁷⁸ Mehmet Elgin, “Bağlam Rasyonalizmi ve Bilimde İlerleme”, Felsefe Tartışmaları, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2004, s.70

⁷⁹ Fay, Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, s.280

tarihindeki özgünlüğü, bilimsel bilginin içeriğinin nesnellik fikrinden vazgeçmeden sosyolojik olarak açıklamaya çalışmasında yatmaktadır.⁸⁰

Tümevarım ve yanlışlamacılıkta, kuram ya da teori seçiminde kullanılan nesnel ölçüt gözlemdir. Gözlem nesnel ve güvenilirdir. Bilim adamları bilimsel faaliyetleri sırasında tarafsız deney ve gözlemde bulunabilirler. Bu yüzden bilim deney ve gözlemlerle başlar oradan da teori ve yasalara ulaşır. Tümevarımcı gözlemi teoriye ulaşmada ve onu doğrulamada kullanırken, yanlışlamacı ise teoriyi test etmede kullanır. Tümevarım yönteminin empirist temeldeki yorumuna göre kalemi her elimizden bıraktığımızda düştüğüne dair gözlemimiz yer çekimi kanununun doğrulanmasını sağlar. Doğruluk gözlem ve teori arasındaki mantıki uygunluktur. Yanlışlamacılık ise bunu sadece bir uygunluk olduğunu düşünür. Gözlemi teoriye ulaşmada kullanmaz, çünkü yanlışlamacıya göre bilim zaten gözlemlerle değil teoriyle başlar. Deney ve gözlemin nesnelliği sadece teorilerin sınama aşamasında geçerlidir. Birbirinden farklı yöntemleri olmasına karşın empirist temeldeki bu iki görüş bilimin nesnel bir uğraş olduğunu, buna bağlı olarak daima ilerlediğini savunmaktadır.

Kuhn bilim tarihinde bilinen en tartışmalı ilerleme yorumunu yapmıştır. Tartışmanın sebebi ise bilimdeki nesnellik algısının Kuhn'un görüşleriyle birlikte hatırı sayılır ölçüde değişmesidir. Kuhn'a göre empirist temeldeki tümevarımcılık ve yanlışlamacılık görüşünün savunduğu gibi bilim adamı tarafsız bir şekilde deney ve gözlemlerde bulunamaz. Bilimi öznesiz bir süreç olarak kabul eden bu iki görüşün aksine Kuhn'a göre bilim öznesiz bir süreç değildir. Bilimsel etkinlik sırasında bilim adamının sahip olduğu inanç sistemi verdiği kararlarda büyük ölçüde etkilidir. Nesnel bir deney ve gözlem söz konusu değildir. Özetle Kuhn, deney ve gözlemin kurama bağımlı olduğunu savunmaktadır. Eğer gözlem kurama bağlıysa ve kuramda bir anlamda 'dünyayı' nasıl okuduğumuzla belirleniyorsa, iki farklı kuram arasında karar vermeyi sağlayacak akılcı ve nesnel bir ölçüt yok demektir. Her kuramın tercih edilebilir olduğu hakkında tarafsız ve nesnel bir değerlendirme yapabileceğimiz ortak bir temel yoktur. Kuhn'un da ifade ettiği gibi, paradigmler arasındaki yarış kanıtlamalarla çözülecek türden bir mücadele değildir.⁸¹ Aslında bunlar, bilimsel bilginin nesnelliği tezine karşı açık bir meydan okumadan başka bir şey olmamaktadır.

⁸⁰ Ted Benton-Ian Craib, Sosyal Bilim Felsefesi, s. 79

⁸¹ Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısı, s.117-148

Kuhn'a göre doğa bilimlerindeki nesnellik anlayışını temelden değiştirmek gerekmektedir. Onunla birlikte bilim adamlarının bilim tarihine bakış açıları değişmiştir. Önceki bilimsel çalışmaların günümüze yaptığı etkinin değil, kendi dönemlerinde yarattıkları etki araştırılmaya başlanmıştır. Bunun sebebi ulaşılan bilimsel bulguların çağın koşullarından etkilenecek şekilde ortaya çıkmış olmasıdır. Bu anlayışa göre bilim adamları nesnellik anlayışından vazgeçmeyerek, öznel ve nesnel unsurların bir sentezi sonucunda bilimsel faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu noktada Kuhn bilimsel topluluğun sosyolojik boyutuna vurguda bulunur. Yeni bir ilerleme modeli ile kendine has bir nesnellik anlayışı oluşturan Kuhn, bilginin sosyolojik boyutuna gönderme yaparak farklı bir bilim anlayışı ortaya koymuştur.

Doğa bilimsel anlamda bilim; içinde yaşadığımız fiziksel bir dünyanın var olduğu ve bu dünyanın nesnel gerçekliğe sahip olan teori ve yasalarla bilinebilmesi amacındaki faaliyetler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bizden bağımsız olgular dünyasının varlığı ve bu dünyanın insan için anlaşılabilir olması bilimin en temel dayanaklarıdır. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bilim en temelde naif bir realizm ile işlemektedir. Doğa bilimlerinin dayandıkları bu realizme göre doğa, insanın dışında ve insandan bağımsız olarak varolan bir gerçekliktir ve doğa bilimsel yöntem bu gerçekliğin bilgisine bizi götürecektir olan en uygun yöntemdir. Hatta bu yöntem tarihe ve topluma da uygulanabilir, tarihi ve toplumu da, tıpkı doğa gibi bağımsız bir araştırma nesnesi halinde ele alabilir. Çünkü bilim tektir, dolayısıyla tarihe ve topluma da bu tek ve aynı bilimin yöntemleriyle eğilmek gerekmektedir.⁸² Bu tekçi bilim anlayışı Descartes'ın özne nesne merkezli bilgi kuramına dayanmaktaydı. Buna göre bizim doğa hakkındaki bilgimiz özne-nesne arasındaki doğrudan ilişkinin ürünüdür. Temelini Descartes'ta bulan anlayış doğa bilimlerinin bilgi teorisince yüzyılımızın başlarına kadar sorgusuzca kabul edilmiştir.

Realist ve tekçi anlayışın doğa bilimleri açısından en önemli sonucu ise bilimsel nesnelligi bu anlayışlar ışığında temellendiriyor olmalarıdır. Buna göre doğa bilimsel nesnellik bilginin olgular dünyasına uygunluğu, bu uygunluğun oran ve derecesidir.⁸³ Akıl ile doğa, nesnelere ile kavramlarımız arasında birebir uygunluk vardır. Özne kişisel

⁸² Doğan Özlem, Felsefe Yazıları, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2002, s.99

⁸³ Özlem, Felsefe ve Doğa Bilimleri s.189

eğilimlerini işe karıştırmayarak, doğadaki yasalı işleyişi, zorunluluğu olduğu gibi betimleyebilir ya da açıklayabilir. Böylece doğa bilimleriyle ilgili nesnel sonuçlara ulaşılmış olur.

Doğa bilimlerine göre, doğadaki olguların neden sonuç ilişkisi dahilinde yasalı bir işleyişi vardır. Kullanılan yöntem dahilinde bu olgularla ilgili her zaman benzer açıklamalar yapılmaktadır. Herhangi bir bilginin olguyu nesnel olarak açıklamasındaki ölçü, onun tespit edip bize sunduğu bilginin tüm insanlık tarafından benimsemesi değil, açıklamanın, olgunun unsurları ya da aşamaları arasında “hep aynı biçimli” bir bağıntıyı ortaya koyması ayrıca karşı çıkışlara rağmen o konuda aynı kesinlikte başka bir açıklamanın mümkün olmamasıdır.⁸⁴ Doğa bilimlerinde bu tek biçimliliğe geçerli olan yöntem sayesinde ulaşılmaktadır. Yöntem dahilinde elde edilen sonuçlar aynı tür olguları içine alan tek bir açıklama modeli sunarlar. Bu şekilde bilimsel anlamda tekçi bir anlayış sağlanmış ve nesnellığe de ulaşılmış olur.

Doğa bilimlerinde en yaygın kullanılan tümevarım yönteminin nesnellik anlayışı bu şekilde oluşmaktadır. Tümevarımın amacı doğa hakkında yasalı bilgiye ulaşmaktır. Deneyimlenebilen olgulardan yola çıkarak deneyimlenemeyen olguları da kapsayan açıklamalarda bulunurlar. Yola çıkılan nokta deney ve gözlemdir. Bilim adamlarının deney ve gözlemler sonucunda, işe duygu ve düşüncelerini katmadan, tamamen tarafsız bir biçimde genel sonuçlara ulaşabilecekleri düşünülür. Bu çerçevede atılan adımların nesnel ve güvenilir olduğu varsayılır. Bulunan sonuçlar matematiksel olarak ifade edilir ve böylece bilimsel nesnellığe ulaşılmış olur. Fakat tümevarım yöntemine yapılan eleştiriler, ulaşılan sonuçların nesnel bilgiler olmayıp yalnızca doğa hakkında elde edilen genellemeler olduğunu, deney ve gözlemin nesnel ve güvenilir oluşunun ciddi bir şekilde sorgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tümevarım yönteminin geçersiz olduğunu savunarak doğa bilimlerinin yanlışlamacılık modeline göre işlemesi gerektiğini savunan Popper’a göre de bilimsel nesnellik olanaklıdır. Popper’a göre nesnellik bilim adamının tarafsız tutumundan değil bilimde kullanılan yöntemin doğal bir sonucu olarak elde edilir. Bu anlayışa göre doğa bilimsel metodoloji ile çalışan bilim adamı nesnel olabilir. Kullanılacak olan yöntem de

⁸⁴ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.92

yanlışlamacılık olmalıdır. Bilimsel önermelerin nesnelliği, öznelarası sınınanabilir olması koşuluna bağlıdır.⁸⁵

Doğa bilimlerinde nesnelliğe ulaşmanın diğer bir yolu da niceliksel ifadelerdir. Niceliksel ifadelerin bilimde öncelikli bir konuma sahip olması gerektiği ilk defa Galileo tarafından vurgulanmıştır. kendinden önce Kepler'in astronomi ile ilgili elde ettiği sonuçları formüllere döken ve bunların matematiksel sunumunu yapan kişi Galileo'dur. Galileo'dan beri doğa bilimlerinin amacı bu türden ifadelere ulaşmak olmuştur. Çünkü bu yolla bireysel tecrübeler ortadan kalkacak, herkesin aynı dilden konuştuğu bir dünya oluşturulabilecektir.⁸⁶

Doğa bilimsel epistemolojide bilgi, deney ve gözlemden oluşmaktadır. Doğa hakkında ulaşılan bilgi ise niceliksel olarak ifade edilir ve böylece de herkesin üzerinde uzlaştığı nesnel yasalara ulaşıldığı kabul edilir. Oysa deneyimlenen şeylerin tamamı niceliksel olarak ifade edilemez. Casirer bu sorunu fark ederek nesne algısı ve ifade algısını birbirinden ayırmıştır. Bu yüzden niceliksel ifadelerin doğa bilimlerine kazandırdığı düşünülen nesnellik anlayışı çok da sağlam temellere dayanmamaktadır.⁸⁷

Böylece nesnellik doğa bilimlerinde farklı tartışmalara yol açmış fakat makul bir şekilde temellendirilememiştir. Bunun nedeni nesnellik kavramıyla ilgili yapılan analizlerin genellikle pozitivist çerçevede yapılıyor olmasıdır. İlk olarak kavram yöntemle bağlantılı olarak ele alınmış ve tartışmalı sonuçlar doğurmuştur. Bunun nedeni doğa bilimlerinde yaygın bir şekilde kullanılan tümevarım yönteminin geçersiz oluşudur. Deneyi ve gözlemi temele alan, bunların nesnel ve güvenilir olduğunu savunan tümevarımcılığa yapılan birçok eleştiri deney ve gözlemin tarafsız olamayacağı yönündedir. Ayrıca bilim tarihinde tikelden tümele geçişi olanaklı ve makul olamayacağını söyleyen tümevarım problemi, en baştan bu yöntemi ve savunduğu nesnellik idealini yerle bir etmektedir. Gözlemin nesnel ve güvenilir olamaması alternatif bir bilim görüşü olan yanlışlamacılık içinde aynı sıkıntıyı doğurmaktadır. Sınama aşamasında kullanılan deney ve gözlem tarafsız değilse, söz konusu test etme işlemi neye dayanarak yapılacaktır? Çağdaş bilim felsefesinde bu konuyla ilgili en

⁸⁵ Popper, Bilimsel Araştırmanın Mantığı, s.68

⁸⁶ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.60

⁸⁷ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.60-63

makul açıklamayı yapan kişi Kuhn olarak kabul etmektedir. Kuhn nesnellik anlayışının temelden değişmesi gerektiği, öznel unsurların işe karışmasının nesnelliği yok etmeyeceğini savunur. Çünkü bilim tarihinin her döneminde yapılan bilimsel çalışmalar dönemin genel karakteristiğini ve bilim adamlarının inanç sistemlerini içermektedir. Verilen kararlar ve ulaşılan sonuçlar tam anlamıyla tarafsız olamaz. Kuhn'a göre genellikle pozitivist bakış açısıyla yapılan nesnellik analizleri kabul edilemez. Bu şekilde yapılan açıklamalar her zaman eksiklikler içerir. Bu yüzden kabul edilebilir bir nesnellik anlayışı için doğa bilimlerinde yaygın olarak savunulan pozitivist anlayıştan vazgeçilmesi gerekmektedir.

Özellikle 20. yüzyılda bilim anlayışında hatırı sayılır bir farklılaşma yaşanmıştır. Doğa bilimlerinin temel disiplini sayılan fizik, olguların gözlemlenmesi yerine, olgularla gözlemci arasındaki ilişkiyi inceleyen bir disiplin olarak tanımlanmaya başlamıştır. 1905 yılında Einstein'ın özel görelilik kuramıyla birlikte Newton'un mutlak uzay kavramı ortadan kalkmıştır. Gözlenen olayın gözlemcinin bulunduğu yere, yani referans noktasına göre bilinebileceği kabul edilmiştir. 20 yüzyılda bilimin görelilik, kuantum mekaniği ve parçacık fiziği ile ilgili şaşılacak başarılarla ulaştığı kuşku götürmez bir gerçektir. Fakat bu başarılar bilimi aynı zamanda pozitivist çerçevede şekillenen nesnellik anlayışından uzaklaştırmıştır. Gözlemcinin etkisini de kapsayan bir bilim anlayışı oluşmuştur. Böylece bilim 20. yüzyılda nesnel ve kesin sonuçlara ulaşılabilmesi inancının aksine olasılığa doğru kaymaya başlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL BİLİMLERİN DOĞASI

Bir bilim grubunun adı olan “sosyal” kelimesi insan hayatına 19. yüzyılda girmiştir. Bu kavram, insanın duygu, düşünce, istek ve davranışlarını kapsayan, insanın temel var oluş alanı olarak tanımlanan çok yönlü bir anlamı ifade eder. Doğal dünyanın bir nesnesi olmasının yanında insanın insanlığı ancak toplumsal ortamda tekamül eder. Toplumsal yaşantı insanın değer dünyasının oluştuğu ve geliştiği bir ortamdır. Bu dünyada insan çeşitli güdülere dayanan eylemler yanında değer dünyasına dayalı eylemlerde sergiler. Bu bakımdan insanın iç dünyasının tam olarak nicelleştirilmesi, onların neden sonuç ilişkisiyle anlaşılması problemlidir. Bu tür eylem ya da olgularda oluşan sosyal alan varlığın tamamen farklı bir yönüne işaret etmektedir. Bu alanda ele alınan olgular doğal olgulardan farklıdır. Bu yüzden söz konusu alana yönelebilmemiz için farklı bir metod kullanmamız gerekir. Dolayısıyla bu alana ait metodoloji ve epistemoloji ele alınan olgulara uygun olmalıdır. Bu anlayıştan yola çıkılarak kurulan sosyal bilimlerin Antikçağa kadara uzanan izleri bulunsa da, bu anlayışın belirginleşip yaygınlaşması ve aynı zamanda bu alana ilişkin verilerin zenginleşmesiyle ortaya çıkan sosyal bilimlerin kendilerini tam olarak kanıtlaması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Sosyoloji, antropoloji, ekonomi gibi dallara ayrılan sosyal bilimlerin tarihsel süreç içindeki oluşumu ve gelişiminin bilinmesi ve izlenmesi gerekmektedir.

2.1. Sosyal Bilimlerin Kısa Hikâyesi

Genel anlamda bilgi, bilgelik ya da bilim kavramlarında ilk çağlardan itibaren bir sınıflandırma eğilimi görülmektedir. Ancak bu sınıflandırma 19. yüzyıldan itibaren doğa bilimi merkezli olmak üzere daha keskin hale gelmiştir.

16. yüzyıldan sonra doğa bilimleri, evreni bilme çabalarında büyük başarılar elde etmiş, doğa bilimsel bilgi ve bilim mantığı oluşmuş, bu mantıktan yola çıkan sosyal bilimciler de aynı başarıyı sosyal alanda da elde etmek için çaba sarfetmiştir. Bu anlayıştan hareket eden bazı sosyal bilimciler doğayı kavramayı mümkün kılan

yöntemle toplumun yapısını da anlayabileceklerine inanmışlardır. Fakat bu bakış açısı bilim dünyasında sosyal olguların kendine özgü yapısının, insan özgürlüğünün ve iradesinin göz ardı edilmesine sebep olmuş, buna bağlı olarak bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Tek yönlü ve genelleyci bir yöntemle işleyen doğa bilimsel epistemoloji, bireysellik ve özgürlüğün hâkim olduğu sosyal alanda başarılı sonuçlara ulaştıramamıştır. Söz konusu problemler insan dünyasını çözümlenmeye elverişli yepyeni bir disiplinin doğmasına neden olmuştur. Sosyal olguların yapısına uygun bilme modelleri içeren yeni bilim modeline “sosyal bilim” adı verilmiştir. Bu sürecin ardından insanı, tarihi ve toplumu konu alan disiplinlerin tümü sosyal bilimler başlığı altında toplanmıştır.

Modern bilim döneminin ilk yıllarında doğa bilimciler öncelikli olarak gökyüzü mekaniğini incelemeye yöneldiler. Bu yıllarda modern bilim, olgusal olması, doğadaki düzenliliği araştırması ve elde ettiği sonuçları niceliksel bir biçimde ifade etmesiyle karakterize ediliyordu. Bu dönemde felsefe ile bilim arasında net bir ayrım yapılmadı. “Ancak deneysel çalışmalar bilimin vizyonunda merkezi bir yer edindikçe, felsefe, doğa bilimine giderek, gerçek hakkında apriori, deneye tabi tutulamayan önermeler geliştirmekle suçlanan bir dal olarak görülmeye başlandı.”⁸⁸ Bu ayrım özellikle 19. yüzyılda daha belirgin bir hale geldi ve doğa bilimsel bilgi teknolojik gelişmeyle kendini gösteren somut başarılarından destek alarak, kesinlik arz etmeyen felsefi bilginin karşısında üstün bir konuma yerleşti.

“Özellikle 19. yüzyılda tanımlayıcı bir sıfat taşımadan kullanıldığında bilim öncelikle “doğa bilimi” anlamında kullanılır oldu. Bu olgu, doğa biliminin felsefe denilen başka bir bilgi biçiminden tamamen farklı hatta ona karşıt olarak sosyal-entelektüel meşruiyete tek başına sahip çıkma çabasının doruk noktasını oluşturur.”⁸⁹ Yukarıda belirtilen ve bazen klasik bilim anlayışı olarak da nitelenen bilim anlayışı o dönemde iki temel üzerine kurulmuştu. Bunlardan ilki geçmiş ile gelecek arasında bir simetri olduğunu öngören Newton modeli; ikincisi ise doğa ile insan, madde ile akıl arasında ayrımlar olduğunu savunan Kartezyen dualizmidir. Bu ayrımdan hareket eden doğa bilimleri yine de bilimin birliğini esas almış her iki alanın bilgisini de aynı yöntem ve usullerle elde etmeye çalışmışlardır. Doğa bilimcilere göre, disiplinler arasında var

⁸⁸ Gulbenkian Komisyonu, Sosyal Bilimleri Açın, s.14

⁸⁹ Gülbenkian Komisyonu, Sosyal Bilimleri Açın, s.14-15

olduğu iddia edilen ayrılık, yalnızca yöneldikleri olguların farklı olmasıyla ilgiliydi. Olguların farklı oluşu ise her iki alanın da aynı yöntemi kullanmasına engel teşkil etmemektedir. Bu yüzden 19. yüzyılın ilk yarısında sosyal bilimlerin temellerini atmaya girişenler yine de klasik bilim anlayışından uzak kalamayarak gözlerini Newton fiziğine çevirmişlerdir.⁹⁰ Bu amaç doğrultusunda hareket eden sosyal bilimciler, toplumda genelleme yapma ve insanlara ait genel yasalara ulaşma çabasına girişmişlerdir. İlerleyen süreçte tekçi bilim modeli, çok yönlü bir görünüme sahip olan insan yaşamının her yönünü açıklayamaz hale gelmiştir. Eş deyişle, doğa bilimi modeline göre oluşturulmak istenen sosyal bilim başarısız olmuştur. Çünkü sosyal alanda doğal olgulardan yola çıkarak sonuca ulaşılmaz. Doğa bilimsel gelenekte önemli olan "ürün" yani sonuçtur. Bilim adamının herhangi bir bilimsel faaliyet sırasına içinde bulunduğu süreç önemsenmez. Bilimi sonuçları değil de "nedenleri bilmek" olarak kabul ettiğimizde, sosyal bilimlerin yönelmesi gereken asıl meselenin sosyal ilişkilerin sonuçları değil, onların nedenleri olduğunu görebiliriz.⁹¹ Doğa bilimsel yöntem bize yalnızca olguların nedenleri ve zorunlu doğal sonuçları hakkında bilgi verebilir. Oysa sosyal bilimlerde ulaşılmaya çalışılan, sosyal olayların nedenleridir. Bu yüzden doğa bilimlerinin gölgesinden tamamen bağımsız bir sosyal bilim oluşturma çabaları hız kazanmıştır.⁹²

Sosyal bilimleri daha net anlayabilmek için, onların ortaya çıktığı döneme bakmak yararlı olacaktır. Sosyal bilim terimi bir başlangıcı olmayan, zamansız bir terim değildir. Bu terimin ortaya çıkışında en büyük rolü, yaşanan toplumsal hareketlilik ve değişim oynadı. "Sosyal bilimler, geniş bir toplumsal ve kültürel bağlam içinde, modernleşmeyle ortaya çıktı."⁹³ Bu yüzden sosyal bilim oluşturma çabaları modern dünyaya ait bir girişim olarak değerlendirilebilir. Modernleşmenin ortaya çıkışını etkileyen faktörler ise, Rönesans ve Reform hareketleri, 17. yüzyılda oluşan bilimsel devrim, Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimidir. Avrupa'da ortaya çıkan bu hareketlilik nüfus artışı, bilimle beslenen teknolojinin yayılması, kültürel ve siyasi değişimleri de beraberinde getirmiştir. Sosyal alanda meydana gelen bu hareketlilik insan yaşamının daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesini zorunlu kılmıştır. Bu değişimin sebeplerinin

⁹⁰ Gulbenkian Komisyonu, Sosyal Bilimleri Açın, s.17

⁹¹ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.53

⁹² Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.51-54

⁹³ Robert Hollinger. Postmodernizm ve Sosyal Bilimlere Tematik Bir Yaklaşım, Paradigma Yayınları. Çev: Ahmet Cevizci. İst. 2005, s.9

açıklanması, değişime yön verme isteği ve toplumun sorunlarını formüle etme ihtiyacı sosyal bilimlere olan ilginin artmasına neden olmuştur. Avrupa’da başlayan bu eğilim daha sonra hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır.

Modernleşmeyle ortaya çıkan ve kendine özgü bir bilim grubu olarak kabul edilişi 19. yüzyılda gerçekleşen sosyal bilimlerin konusu “insan”dır. İnsan üzerine yapılan sistemsiz çalışmalar 19. yüzyıldan çok daha eskilere, Antikçağa kadar geri gitmektedir. İslam düşünürü İbni Haldun 14. yüzyılda evrensel tarih üzerine yazdığı Mukaddime adlı eserinde çeşitli teorileri analiz etmiş, İslam coğrafyasında sosyal bilimlerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu yüzden İbni Haldun sosyal bilimler alanında İslam coğrafyasında erken açmış bir çiçek olarak görülmelidir. Fakat İbni Haldun’dan sonra gelenler onun düşüncelerini şerh etmekten ileri gidemedikleri için, Batı dünyasında ortaya çıkan yeni görüşlere İslam coğrafyasında rastlanmamıştır.⁹⁴

Modern dünyada bilimde meydana gelen kutuplaşma M.Ö. 5. ve 4. yıllarda Grek site devletlerinde görülen düşünsel farklılaşmayı çağrıştırmaktadır. O dönemde Eski Yunan’daki site devletlerinde meydana gelen toplumsal değişiklikler, Sofistlerin doğal hukuka karşı çıkan devlet öğretileri ile sofistleri eleştiren Sokratik Okulun çalışmalarına sahne olmuştur.⁹⁵ “İnsan”ı ilk defa düşünceye konu edenler Sofistlerdir. Rölativist bir bakış açısına sahip olan Sofistlere göre her şeyin ölçüsü insandır. Bu yenilik sosyal bilimler için ufak bir başlangıç sayılsa da, insanın varlık olarak, tam manasıyla, düşüncenin merkezine yerleşmesi Rönesans hümanizmi ile gerçekleşmiştir.⁹⁶ Bu süreçte birey öne çıkmış, felsefede ve bilim dünyasında “insan” ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmuştur.

“İnsanın kendine dönmesi, bilgi ve eylem, idealler ve normlar koyup düzenleme ve kurumsallaştırma yetisine refleksiyonla yönelmesi; kendisini yine kendi teorik, pratik, estetik yetenek ve ilgiler doğrultusunda bir kültür içinde kurup geliştiren kültür öznesi olarak görmesi; kendisini kendi eserlerinin ortasında yaşayan özgür bir varlık olarak tanınması ve bu anlamda bir ”tarih ve kültür bilinci”ne erişmesi ancak 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında mümkün olmuştur.⁹⁷ Bu bilinçle ortaya çıkan bilim

⁹⁴ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.115

⁹⁵ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.118

⁹⁶ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.116

⁹⁷ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s155

alanına farklı çevrelerde farklı isimler verilmiş olsa da aslında aynı bilim grubundan söz edilmektedir.

Sosyal bilimlerin herkesçe kabul edilen tek biçimli bir tanımı yoktur. Sosyal bilimler genel olarak insana ve insanla ilgili her noktaya temas etmeye çalışan bir disiplin olarak kabul edilmektedir. Tanım çokluğunun söz konusu alanın belirsizliğinden kaynaklandığı düşünülmüş ve bu olumsuz bir durum olarak algılanmıştır. Oysa bu tablo sosyal alanın anlam zenginliğinin bir sonucu olarak da kabul edilebilir.⁹⁸

Sosyal bilim dediğimiz bu alan önceleri farklı adlarla anılmıştır. Dilthey ve diğer tarihselcilerle hermeneutikçiler bu alanı “tinsel (manevi) bilim” diye adlandırmışlardır. Yeni Kantçıların bu alana ilişkin kullandıkları terim “kültür bilimi” dir. Bunun yanında insan bilimleri, tarih bilimleri ve ideografik bilimler gibi farklı adların kullanıldığı da görülmektedir. Bu alanın disiplinleri ve kavramsal çerçevenin büyük bir kısmı 19. yüzyılda inşa edilmiştir. “Sosyal bilimlerin değişik disiplinleri, 19. yüzyılda “gerçeklik” hakkında ampirik bulgulara (spekülyasyondan farklı olarak) dayalı “nesnel” bilgi elde edilmesini sağlamak için harcanan genel çabaların bir parçası olarak yaratıldı”⁹⁹ Sosyal bilimlere dahil edilen alanlar arasında tarih, iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi ve antropoloji gibi disiplinler yer almaktadır. Farklı disiplinlerin kurulma sürecinin ardında yatan neden, gerçekliğin farklı yanlarında uzmanlaşma sorumluluğunun doğmasıdır. Böylece sosyal alan çok yönlü olarak ve tüm boyutlarıyla bilinebilir.

İslam coğrafyasında İbni Haldun’un başlattığı sosyal hareketliliğin devamını en kapsamlı şekilde ele alan kişi Vico’dur. Vico’nun en önemli çabası, sosyal bilimlere ait bir bilgi mantığı oluşturmaya çalışmasıdır.

Vico’ya göre doğa dünyasını Tanrı yaratmıştır. Bu dünya insanın ürünü değildir. Bu yüzden doğa dünyasını eksiksiz bir şekilde ancak ve ancak Tanrı bilebilir. İnsanın duygu, düşünce ve eylemlerinin yer aldığı dünya ise “Toplumsal Sivil Dünya” dir. İnsanın bilmeye gücü yeteceği tek alan da kendisinin oluşturduğu Toplumsal Sivil Dünyadır. Vico’nun bu girişimi bir sosyal bilim ya da kültür bilimi mantığı kurmaya

⁹⁸ Köktürk, Kültürün Dünyası, s. 11-13

⁹⁹ Gulbenkian Komisyonu, Sosyal Bilimleri Açın, s. 21

yöneliktir.¹⁰⁰ “Çağını etkileyemeyecek kadar çağını aşan bir kişi” olarak anılan Vico, “ulusların toplumsal doğası”nu konu alan Yeni Bilim’inde, toplumsal dünyayı bilmeye yönelen bir bilim ihtiyacını dile getirir.”¹⁰¹ Vico’dan sonra sosyal bilimlerin kurulması ve gelişmesinde önemli olan diğer bir kişi Herder (1744-1803) dir. Herder de Vico gibi sosyal alanın doğa dünyasından ayrı bir konuma sahip olması gerektiğini savunur. Ona göre de sosyal alandaki her şey insan ve insanın yapıp etmeleriyle ilgilidir. Herder’e göre toplumdaki ekonomik, ahlaki ve politik oluşumları insan meydana getirmiştir. İnsanın oluşturduğu bu dünya da doğa bilimsel zorunluluk ve genellik aramak boşuna bir çabadır. Tarihe ve topluma şekil veren onun genelliği değil bireyselliğidir.¹⁰² Bu sebeple insan dünyasının açıklanmasında doğa bilimlerinin dikte etmeye çalıştığı tekçi bir bilim anlayışı kullanılamaz. Sosyal olanın özerkleşerek kendi bilim alanını meydana getirmesi gerekmektedir. Bu alana yönelecek olan bilim genelleyici değil, betimleyici-yorumlayıcı bir yöntemle iş görmelidir. Bu fikrin merkezinde yer alan kişi de Dilthey’dir. Vico’nun ardından sosyal bilimlerin metodolojik tartışmalarını yaparak sistemli hale getirme çabasına girişen kişi 1883 yılında yayınlanan Tin Bilimlerine Giriş adlı eseriyle Wilhelm Dilthey olmuştur.¹⁰³ Dilthey’a göre insan tarihsel bir varlıktır. Özellikle Hume ve Locke’ın empirizmi ile Kant’ın eleştirel rasyonalizminden oldukça etkilenen Dilthey, doğa bilimlerinin kullandığı pozitivist yöntemi doğadaki olguları açıklıyor olmasına rağmen insan özgürlüğünü gözardı ettiğini düşünür. Dilthey, doğa bilimlerinde sergilenen rasyonalite, nesnellik ve kesinliği asla küçümsemez.¹⁰⁴ Ama toplumsal yaşam genellikten uzak, gelip geçici, bireysel olaylar alanıdır. Bu yüzden toplumsal yaşam doğa bilimlerindeki gibi yasalı bir şekilde ele alınmaya elverişli bir yapıda değildir. Ona göre doğa bilimleri açıklama sosyal bilimlere ise anlama yöntemi ile işlemektedir. Sosyal bilimlerde amaç anlamı yakalamaktır. Bu amaca en iyi hermeneutik yöntemi ile ulaşılabilir. Bu yüzden Dilthey’a göre sosyal bilimlerin kullanılması gereken yöntem hermeneutiktir.

İbni Haldun ve Vico dışında, Fichte, Hegel, Marx, Comte ve çağdaş filozoflar arasında da Simmel, Dilthey, Casirer, Rickert, Spengler, Adorno, Horkheimer ve Matussek sosyal bilimlerin gelişimine katkı sağlayan önemli isimlerdendir.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.116-118

¹⁰¹ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.116

¹⁰² Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.128

¹⁰³ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.53

¹⁰⁴ David West, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, Çev: Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul 2005, s.139.

¹⁰⁵ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.116

Tarihsel gelişimi bu şekilde oluşan sosyal bilimler uzun yıllar doğa bilimlerinin gölgesinden kurtulmaya çalışmış ve bu amaç doğrultusunda aşmaları gereken bir takım sorunlara çözüm aramışlardır. Bu sorunlardan ilki kendilerine meşruluk kazandıracak sağlam zemini bulmaktır. Onlar bunu da ancak metodolojik ve epistemolojik problemleri aştıklarında sağlayabileceklerine inanmışlar, nesnellik ve kesinlik arayışlarına girişerek aslında hiç de mümkün olmamasına rağmen kendi olguları açısından bu sonuçlara ulaşmak istemişleridir. Fakat günümüzde sosyal bilimler artık çok daha farklı sorunlarla ilgilenmektedirler. Çünkü doğa bilimlerinde dahi nesnellik ve kesinlik iddiaları yerini olası sonuçlara bırakmıştır. Sosyal alanda artık asıl tartışılan konu “nasıl nesnel olunur” sorusu değil, sosyal olguları daha iyi “anlayabilme”nin nasıl mümkün olduğudur.

2.2. Sosyal Olguların Doğasına Yaklaşım Tarzları

Felsefedeki izmlerin gerçeklikle bağlantısının kurulması her dönemde sancılı olmuştur. Buna karşın kabullerini somut bir zemine oturtmak isteyen her yaklaşım tarafından da bu yol mutlaka denenmiştir. Söz konusu disiplinler ilgilendikleri olguların doğasına dair açıklamalar yapmaya çalışmıştır. Bu türden bir açıklamanın kısmen de olsa fikirlerine sağlamlık kazandıracığı düşünülmüştür. “Her disiplin kendi özel ontolojisine, ilgilendiği şeyler, ilişkiler veya süreçleri kendine özel kaydetme, betimleme ve sınıflandırma biçimlerine sahiptir; bu ilgili bilimin bize bilgisini sunduğunu iddia ettiği özel şeyler alanıdır.”¹⁰⁶ Örneğin idealistlere göre gerçeklik dediğimiz şey zihinseldir. Karşılaşılan maddi nesnelere ya da diğer cisimler içsel düşünme süreçlerinin ürünleridir. Materyalistlere göre gerçeklik tamamen maddeden oluşmuştur. Bu madde hareket halindedir ve her türden canlı, insan, toplum vs. maddeye indirgenerek açıklanabilir. Kısaca değinilen bu örneklerin dışında, felsefe tarihi benzer ayrımları içeren açıklamalarla doludur. Olgular arasında yapılan ayrımlar, her akımın kendi sınırlarını keskinleştirmesini sağlamıştır. Kısaca ontolojik ayrım, ele alınan olgular arasındaki farklılığın kavranılmasına yardımcı olur.

19 yüzyılda felsefe dünyasında birbirleriyle tartışan izmlerin aksine, bilim dünyasında iki baskın grup göze çarpar. Bunlar doğa bilimleri ve sosyal bilimlerdir.

¹⁰⁶ Benton, Sosyal Bilim Felsefesi, s.18

Sosyal bilim, yani insanın kendini bilme çabası, ilk ortaya çıktığı 19. yüzyıldan itibaren doğa bilimlerini, özellikle de fiziği taklit ederek gelişti. Bu taklidin iki nedeni vardı. İlki fiziğin kullandığı deney ve gözlem yönteminin kullanılmaya çalışılması, ikinci ve daha önemlisi ise, sosyal gerçekliği doğal gerçeklikle aynıymış gibi ele alınmasıydı. Metodolojik ve epistemolojik açıdan sosyal bilimlerin doğa bilimlerini taklit etmesinin nedeni, sosyal gerçekliğin fiziksel gerçekliğe benzetilerek kurgulanmasıydı. Doğa bilimlerine göre, sosyal bilimlerin pozitif bir bilim haline gelmesi için yapması gereken şey, nihai amaçlarından vazgeçerek, sadece gerçek olgularla ilgilenmesidir. Bu sadece sosyal bilim için değil doğa bilimleri tarafından dışlanan felsefe için de geçerlidir. Ne var ki, burada doğa bilimleri tarafından gözden kaçırılan önemli bir ayrıntı söz konusudur; bu nokta, sosyal olguların doğal gerçeklikten oldukça farklı olmasıdır.

Doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin olguları arasındaki temel fark, ilkinin nesnesinin zihin dışında ikincisinin ise zihinde olmasıdır.¹⁰⁷ Bu ayrım sosyal olgularla gerçeklik arasında karmaşık bir ilişki yaratır ve bu yüzden sosyal bilimlerde, toplumsal dünyayı oluşturan olgular konusunda derin tartışmalar yapılır. Sosyal olgulara ilişkin saptamalar, olup bitenleri birebir yansıtan bir ayna görevi göremezler. Çünkü sosyal bilimlerin olguları doğa bilimlerinin olgularından farklı karakteristiklere sahiptir. Sosyal bilimler olgusal saptama yanında, olgunun anlam boyutuna kayıtsız kalamazlar. Doğa bilimlerinde ise durum biraz daha farklıdır. Çünkü olgular olduğu gibi yansıtılır. Sosyal bilimlerde anlatım ile gerçeklik arasında yaşanan sapmalar doğa bilimlerinde görülmez. Bunun nedeni doğa bilimlerinde olguların değerlerden tamamen bağımsız olduğunun kabul edilmesidir. Kısacası doğa net bir şekilde anlamdan soyutlanmıştır. Buna karşılık sosyal olgular anlam dolu, anlaşılabilen şeylerdir.

Sosyal bilimlerin dünyasında olaylar düzenli, neden sonuç zinciri şeklinde ilerlemez. Bu türden bir işleyişin kabul edildiği alan genellikle doğa bilimleridir, buna rağmen söz konusu kabul doğa bilimlerinde bile tartışmalıdır. Ama bir doğa bilimci kendi disiplininin işleyişi ile ayrıntılı bir şekilde ilgilenmez. Doğa bilimlerinde elde edilen teknolojik başarı, onları böyle bir açıklama görevinden kurtarmıştır. Ne var ki sosyal bilimciler kendi konularından doğa bilimciler kadar emin olamazlar ve ispat ve tanımlama girişimine yönelirler. Bu yüzden, sosyal bilimciler kendi araştırma nesnelere

¹⁰⁷ J. M. Bochenski, Çağdaş Düşünme Yöntemleri, Çev: Talip Kabadayı-Mustafa Irmak. BilgeSu Yayınları, Ankara 2008, s.148

konusunda doğa bilimcilerden daha refleksif olma eğilimindedir -yani, onlar sosyal bilimlerin nasıl bir etkinlik olduğu, hangi yöntemlerin kullanılması gerektiği, kendi araştırma nesnesiyle nasıl bir ilişki içinde olması gerektiği gibi meselelere muhtemelen daha fazla vakit ayırırlar.¹⁰⁸

Sosyal bilimlerin araştırdığı dünya, birbirleriyle etkileşim içinde olan bireylerden oluşur.¹⁰⁹ Bu durum sosyal olgulara karmaşık bir özellik kazandırır. Çünkü sosyal bilimlerde insan, kendisinin de elemanı olduğu bir kümeyi araştırmakla yükümlüdür. Sosyal olgular kadar, araştırmacı da toplumun bir parçasıdır. Bu yüzden sosyal bilimlerin araştırma nesnesi, aktörün anlam yüklediği, pratik amaçlara varmayı hedefleyen eylemlerdir. Burada araştırmacıdan beklenen kendi değer yargılarını askıya alabilmesi yani tamamen pasif olmasıdır. Fakat bu zor olduğundan sosyal olguların olduğu gibi anlaşılabilme durumu güçleşir.

Ayrıca sosyal olguların nerede başlayıp nerede bittiği kesin olarak tespit edilemez. Çünkü sosyal olaylar uzun bir zamana yayılan oluşum ve değişimi ifade ederler. Örneğin, sosyal bilimlerin tipik bir örneği olan tarih, geçmiş de meydana gelen olaylarla ilgilenir ve bunlarla “geçmiş olaylar” olarak ilgilenir. “Geçmiş olaylar” başlığı altında incelediği olgular, günümüzle kıyaslandığında bir değişimin yaşandığı göze çarpar. Fakat bunu ortaya çıkaran tarihçi, bu değişimin kesin olarak hangi tarihlerde başlayıp bittiğini ve sosyal olgular üzerindeki etkisini tam olarak kestiremez.¹¹⁰ Doğa bilimlerinin ilgilendiği olgular ise, şimdi, burada olan olgulardır. Bu yüzden bilimde aranan kesinliğe doğa bilimlerinin ulaşması daha kolaydır.

Sosyal bilimlerde araştırılan süreçler ve olayların birden fazla nedeni olabilir. Bu yüzden tam kapsamlı ve nihai açıklama mümkün değildir. Kültürel değişme süreci içinde sosyal bilimin değerleri değişir ve sosyal bilimciler kompleks bir gerçekliğin farklı yanlarıyla ilgilenmeye başlar.¹¹¹ Fakat bu durum sosyal alanda herhangi bir kaos hali olduğunu göstermez. Çünkü sosyal olgularda tek biçimli bir neden sonuç ilişkisi yerine niyet-eylem ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca nedenlerle sonuçlar arasında, itici güç

¹⁰⁸ Benton, Sosyal Bilim Felsefesi, s.15

¹⁰⁹ Benton, Sosyal Bilim Felsefesi, s.103

¹¹⁰Bochenski, Çağdaş Düşünme Yöntemleri s.148

¹¹¹ Benton, Sosyal Bilim Felsefesi s.109

olan öznel niyetlilik dolayısıyla, önceden kesin şekilde kestirilebilecek olan zorunlu bir bağlantı kurulamaz.

Doğa bilimlerinin genel karakteristiği, gözlemlendiği olguları açıklamasının yanı sıra yasalara bağlamaya çalışmasıdır. Olgular deney ve gözlemle bize sunulan gerçek verilerdir. Örnek olgulardan yola çıkarak benzer olgular hakkında da öndeyi de bulunmayı amaçlarlar. Sosyal olguların yasalarla ifade edilerek, genelleştirilmesi imkânsız denilecek kadar zordur. Çünkü sosyal olgular komplekstir ve onların birden fazla nedeni olabilir. Buna paralel olarak da, benzer nedenler benzer sonuçlar doğurmaz.

Doğa bilimlerinde olgu ve değer ayrıdır. Bilim adamları değerlerden tamamen arınmış olgularla araştırma yaparlar. Sosyal bilimlerde ise olgu-değer ilişkisi daha problemlidir. Çünkü sosyal bilimlerde değerler olgu durumunda ki şeylere yapışık halde bulunur. Bu durum sosyal olguların anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Doğa bilimlerinden farklı olarak, sosyal bilimlerin alanı, araştırmacının kendisinin de araştırma nesnesine dahil olduğu bir alandır. Hatta, araştırmacı herhangi bir yönünü ele aldığı kişiler ile diyaloglara girebilir, farklı görüşleri içeren çeşitli çekişmeler yaşayabilir. Fakat doğa bilimlerinde tartışma konuları inceleme konusu olan nesnelerin görüşleri alınmadan çözülür.¹¹² Bu yüzden doğa bilimlerinin işi sosyal bilimlere göre daha kolaydır.

Doğa bilimleri cephesi insan dünyasını inceleyen alana sosyal bilimler demiştir. Bu ayrımı asıl vurgulayan taraf doğa bilimleri olmuştur. Doğa bilimleri apaçıktır, yasalıdır, çünkü fiziksel nesnelere ve süreçler gözlemlenir. Bu bilimlerin konusu olan fiziksel dünya oluşmuş ve tamamlanmış bir dünyadır. Bizim doğa yasaları olarak kabul ettiğimiz şeyler ilk baştan itibaren varolan şeylerdir. Bu yasaların gerçeklik açısından eskiyle hiçbir farkları yoktur. Örneğin su bundan yıllar öncede 100 derecede kaynıyordu şimdi de aynı derecede kaynar. Sosyal bilimler ise kendi konularını tarihsel süreçler içinde incelemek zorundadır. Bundan seneler önceki insan ortamıyla şimdiki insan ortamının aynılığından söz edemeyiz. Gözle görülür bir şekilde gelişim ve farklılaşma süreci yaşanmaktadır.

¹¹² Gulbenkian Komisyonu, Sosyal Bilimleri Açın. s.51

2.3. Sosyal Bilimlerde Yöntem ve Nesnellik

Yöntem; genel olarak belirli bir amaca ulaşmak için takip edilmesi gereken işlem ve faaliyetlerin tümünü içeren plan ya da yoldur. Düşünce tarihinde hemen her anlayış, hakikate ulaşmak istemiş bunun için de kendilerine has bir yöntem oluşturmak ya da mevcut olan yöntemleri geliştirme gayretine düşmüşlerdir. Fakat bilimde ‘yöntem’ anlayışının önemini asıl vurgulayanlar pozitivistler olmuştur. Pozitivistlere göre bilim, tüm disiplinlerinin işleyişini belirleyen tek bir yönetime sahip olmalıydı. Bu yöntem de, ancak, pozitivist bilim anlayışının merkezinde yer alan tümevarım yöntemi olabilirdi. Bu anlayış doğrultusunda ancak söz konusu yöntemle olgular hakkında tam ve güvenilir sonuçlara ulaşılabilir. Kısacası pozitivistler yöntem konusunda olabildiğince dogmatik bir tavra sahiptir.

Tarihe baktığımızda bu iki farklı bilim alanının ayrılık temellerinin Antikçağa kadar dayandığını görürüz. Antikçağda Grekler *theoria-historia* ayrımı yapmışlardır. Grekler için evren düzenli bir oluşum, bir *kosmos*'du; evrende, akla uygun, değişmez, kalıcı bir düzen vardı ve bu düzen akla uygun olduğu için salt rasyonel düşünme yolu ile kavranabilirdi.¹¹³ Evrende genel geçer yasalar vardı ve bu yasalara *theoria* ile ulaşmak mümkündü. Teoria etkinliğine en güzel örnek felsefeydi. Özellikle Aristoteles bilgi elde etmede temelde *theoria* etkinliğini vurgulayan düşünürlerin başında gelmektedir. İlkçağdan Yeniçağa kadar bilginin belirgin niteliği, Aristoteles'in çerçevesini çizdiği şekliyle teoria etkinliği, yani aklın en yüksek doğrulara ulaşması ve kavramları doğrudan doruya bilmesi olarak devam etti.¹¹⁴ Bunun yanı sıra insanların kendi yapıp etmeleri ile oluşturduğu bir toplumsal da yaşam vardı. Bu alanda bir düzenden ve bir yasalılıktan söz etmek mümkün değildir, çünkü bu alan bireyselliğin hüküm sürdüğü bir alandır, bu yüzden "*theoria*"nın konusu olamazdı. Bu alanla ilgili bilgimiz ancak bir haber bilgisi (*historia*) olabilirdi.¹¹⁵ Ortaçağda ise bu tartışma çağın genel karakteristiğine paralel şekilde teolojik açıdan ele alınarak evrensel olan her şey Tanrıya bağlanmak istenmiştir. Doğa bilimlerinin çok önemli bir ivme kazandığı

¹¹³ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.54.

¹¹⁴ Köktürk, Kültür Bilimi Yazıları, s.59

¹¹⁵ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.55.

Yeniçağda ise özellikle F. Bacon'la birlikte *theoria* nın yerine *emperia* konmuş ve evrendeki yasalara ulaşmada deney ve gözlem yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Yöntem sorunu düşüncenin merkezine doğa bilimleri sayesinde yerleşmiştir. 17. yüzyılda modern bilimin gelişmeye başlamasıyla birlikte “bilimin araştırma yöntemiyle kimlik kazandığı görüşü baskın hale gelmiştir”.¹¹⁶ Bu dönemde bilimi tanımlarken bilgi kadar, beklide daha fazla, bilgiyi üretme yöntemine ağırlık verilmiştir. Çünkü bilimi diğer entelektüel faaliyetlerden (örneğin felsefe, teoloji, yazın, vb.) ayıran başlıca özelliği olguları betimleme ve açıklama yönteminde kendini açığa vurmasıdır. Bu yüzden “Bilim nedir?” sorusunu yanıtlayabilmek için ilk olarak bilimsel yöntemin anatomisini ana hatlarıyla belirlemek gerekir.¹¹⁷

Şüphesiz ki doğa bilimlerinin bugünkü ihtişamının sebeplerinden biri bilimsel bulguların teknolojiye, teknolojinin ise insan hayatını kolaylaştırmaya sağladığı katkılardır. Bunun yanı sıra kesinlik ve nesnellik içerdiğini kabul ettikleri bir yonteme sahip olmaları doğa bilimlerini sınırları belirgin bir hale getirerek, bu alanın daha güvenilir bir alan olmasını sağlamıştır. Doğa bilimlerinde bir bilim sıfatına layık olmanın gerekli koşullarından biri, izledikleri yola benzer şekilde genel geçer doğrulara ulaşmayı sağlayan bir yonteme sahip olmaktır. Bu yüzden sosyal bilimlerin oluşmaya başladığı ilk yıllarda, yöntem ve nesnellik anlayışı yüzünden doğa bilimlerinin gölgesinde kalmıştır. Ne var ki, insan dünyasını açıklamaya çalışan sosyal bilimlerin alanı heterojendir. Temelde yasalar değil, bireysellikler vardır. Bu yüzden insan davranışları doğa olayları gibi benzerlikler göstermez.

Sosyal olguların anlaşılmasında ve açıklanmasında kullanılan yöntemler tarihsel süreçte önemli farklılıklar göstermiştir. Sosyal bilimciler ilk olarak hatalı bir doğa bilimi modeline bağlı kalmıştır. Doğa bilimlerinin elde etme iddiasında olduğu bulgu türlerini, sosyal alanda da üretebileceklerine inanmışlardır. Sosyal bilimlerin 19. yüzyılın başında matematiksel fizik adıyla anılan doğa bilimlerini taklit etmesi son derece normaldi. Çünkü doğa bilimi yüzyıllarca teolojik ve metafizik rüyalar görmüş olan insanın bulduğu ilk bilimdi. Dinsel doğmalara karşı mücadele etmiş ve onları geriletmeyi başarmıştı. Bu yüzden ulaştığı genel sonuçlar ve bunlara ulaşmak için

¹¹⁶ Yıldırım, Bilimin Öncüleri, s.18

¹¹⁷ Yıldırım, Bilimin Öncüleri, s.18-20

izlediği yolun sosyal bilimciler tarafından örnek alınması şaşırtıcı değildi. Ancak, felsefi açıdan kusurlu olan doğa bilimi modeli, sosyal olguları açıklayabilecek içeriği de sahip değildi. Tarihsel süreçte bu eksiklik net bir şekilde anlaşılmış ve sosyal bilimlere özgü bir yöntem bulma çalışmaları hız kazanmıştır.

2.3.1. Hermeneutik

Sosyal bilimlere yöntem olarak teklif edilen hermeneutiğin tarihi arka planı, sosyal bilim oluşumundan çok daha eskilere dayanmaktadır. İlk olarak Yunan mitolojisinde adı geçen hermeneutik sözcüğü Hermes'ten gelir ve tanrıların buyruklarının insanlara iletilmesine yarayan yol olarak tanımlanır. Yunan mitolojisinde Hermes, tanrıların habercisi ve yorumcusudur, görevi ise onların buyruklarını ölümlülerle taşıyarak bu buyrukları ölümlülerin anlayabileceği bir dille ifade etmektir. Greklerde teolojik bir temele sahip olan hermeneutik en açık bir şekilde “tanrının sözlerinin açıklanması ve yorumlanması” şeklinde tanımlanmıştır. Antik Yunandaki hermeneutik anlayışında alegorik yorumlama problemi yer almaktadır. Alegorik yorumlamada amaç, sözel ve sıradan anlamın ardında veya üstünde bulunduğu varsayılan esas anlamı ortaya çıkarmaktır.¹¹⁸

Antik dönemde alegorik hermeneutik olarak geçen bu yöntem Ortaçağa gelindiğinde tamamen teolojik bir amaç doğrultusunda kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde hermeneutik üzerine yapılan çalışmaların önemli bir bölümü İncil yorumlamalarına aittir. Bu dönemde hermeneutiğin, İncilin çelişkili ve anlaşılması zor metinlerinin hristiyanların günlük hayatı ile uyumlu olacak şekilde açıklanmasına yardımcı olan bir fonksiyonu bulunmaktadır. Hermeneutik aracılığıyla İncildeki tanrısal mesajlar insanlara ulaştırılmak istenmiştir. Teolojik hermeneutiğin tam olarak karşılığı kutsal metinlerin en doğru şekilde tanımlanmasıdır.

Tarihte hermeneutik adını kullanan ilk kişi Schleiermacher'dir. Schleiermacher ile birlikte hermeneutik “anlama bilimi” olarak kabul edilir. “Hermeneutik, metinleri yorumlama yöntemi, bilmeyi anlama üzerine kuran bir bilme yöntemi ya da genel olarak bir anlama kuramı olarak görülen, özellikle Schleiermacher ve Dilthey'in

¹¹⁸ Mustafa Günay, “Hermeneutik Felsefe Açısından Bilgi- Değer İlişkisi” *Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri*, Editör: Sahabettin Yalçın, VadiYayıncıları, Ankara 2002, s.1

düşüncelerinde felsefenin yöntem arayışına yanıt olarak önerilen bir yaklaşımdır.”¹¹⁹ Bu yöntemi nesnel bir anlama biçimi olarak ortaya çıkaran ilk kişi Schleiermacher’dır. “Buna göre anlama öznenin temel edimi olarak diğer edimlerini de önceler ve temellendirir bir konuma yükseltilmekte ve özne her ne ile karşı karşıya kalıyorsa ya da bir başka ifade ile neyi konusu kılıyorsa, anlamayı ve buna bağlı olarak da yorumu bir dolayım olarak kullanmak durumunda kalmaktadır.”¹²⁰ Bu yüzden sosyal bilimlere en uygun yöntem anlama ve yorumlama temeline dayanan hermeneutiktir.

Schleiermacher’e göre doğa ve kültür olmak üzere iki bilme alanı vardır. Doğayı bilmenin yolu deneydir. Kültür ise manevi dünyanın bir ürünüdür ve bu yüzden zihinseldir. Buna bağlı olarak bu alan farklı yöntemle işlemelidir. Hermeneutik yöntemi benimseyenleri yoğun bir şekilde etkileyen Schleiermacher’ın izleri en çok Dilthey üzerinde görülür. Dilthey’ı Schleiermacher’dan ayırın en önemli nokta, Dilthey’in yöntem konusu üzerinde oldukça fazla durması ve bir yönetime sahip olmayı tin bilimlerinin anahtarı olarak görmesidir.

Heidegger’de ise hermeneutiğin daha farklı bir bağlamda kullanıldığına tanık oluruz. Ona göre insan zamansallık içinde vardır. Heidegger varlığın oluşumunu incelerken zamandan yola çıkar. Varlıklar kendilerini tarih içinde dışa vururlar. İnsan zaman içinde var olur, kendini anlar ve yorumlar. İşte bu yüzden zamansallık içindeki insanın kendi varlığını anlama çabası hermeneutik bir faaliyettir. Heidegger’e göre insan kendini ne derece anlarsa o derece var olur. Yani hermeneutik bir yöntem olmaktan çok, var olma tarzıdır, var olmayı anlamaktır.¹²¹

Farklı hermeneutik etkinlik ve anlayışları mevcut olsa da “bu bilim modelinin, tin bilimlerinin doğa bilimleriyle olan sınırlarını genişliğine göstermek yoluyla, sistematik bir biçimde belirleyip temel özelliklerini saptama konusundaki en güçlü girişim W. Dilthey (1833-1911)’dan gelmiştir.”¹²² Dilthey’a göre insan tarihsel bir varlıktır. O’nun amacı, tarihselliğe insan bilimleri için bir temel bulmaktır. Fikirleri bazı

¹¹⁹ Ömer F. Anlı, “Hermeneutik Temelli Tin- Doğa Ayrımı”, FLSF Dergisi, Sayı:9, Isparta 2010, s.30

¹²⁰ Anlı, “Hermeneutik Temelli Tin- Doğa Ayrımı”, s.30

¹²¹ Burhanettin Tatar, *Hermenötik*, İnsan Yayınları, İstanbul 2004, s.29-30

¹²² Özlem, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, s.53.

yönleriyle eleştirilmiş bazı yönleriyle desteklenmiş olsa da Dilthey, hermeneutik üzerine yapılan yorumlarda başvurulan filozofların başında gelmektedir.

Dilthey'in sosyal bilimlere yöntem bulma amacının altında asıl bilim olarak doğa bilimlerini görmesi yatmaktadır. Yasalara ulaşamayan bilimleri bilim yerine koymayan Dilthey'da empirizm oldukça önemlidir. O özellikle Hume ve Locke'un empirizmi ile Kant'ın eleştirel felsefesinden yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Fakat Dilthey'a göre, doğa bilimlerinin kullandığı pozitivist yöntem, doğadaki olguları açıklıyor olmasına rağmen insan özgürlüğünü ve insan davranışını gözardı etmektedir. Doğa bilimlerinin yöntemi sosyal bilimlere uygulanırsa, kullanılan yöntem ile yöntemin uygulandığı nesnelere arasında uyumsuzluk baş gösterecektir. Dilthey, doğa bilimlerinde sergilenen rasyonalite, nesnellik ve kesinliği asla küçümsemez.¹²³ Ancak ona göre toplumsal yaşam genellikle uzak, gelip geçici, bireysel olaylar alanıdır. Bu yüzden toplumsal yaşam doğa bilimlerindeki gibi yasal olarak ele alınmaya elverişli bir alan değildir. Ona göre doğa bilimleri açıklama sosyal bilimlere ise anlama yöntemi ile işler. Dilthey'a göre sosyal bilimlerde var olan yöntem öyle bir yöntem olmalıdır ki doğa bilimsel yöntemden farklı olmasına karşın bizi onların ulaştırdığı sonuçlara ulaştırmalıdır.

Sosyal bilimlerin amacı anlamı yakalamak yöntemi ise anlamaktır. Bu yöntemin en iyi kullanılması da hermeneutik aracılığıyla olur. Bu yüzden hermeneutik sosyal bilimlerin yöntemi olarak kullanılmak istenmiştir. Çünkü sosyal olgularda amaçlanan zihinselliği yakalamaktır, bu da hermeneutiğin en önemli özelliğidir. Öyle ki, Dilthey için hermeneutik tin bilimlerinin ana öğretisi ve aynı zamanda yöntemidir ve tin bilimleri hermeneutik bilimlerdir.¹²⁴

Dilthey'a göre her türlü bilimin temelinde deney vardır. Dilthey deneyden sadece doğa bilimlerinin kullandığı şekilde bir anlam çıkarmaz. Deney sadece dış dünyanın olgularını açıklamak ve evrende var olan yasalara ulaşmada kullanılan yapay düzenekler değildir. Dilthey'a göre deney iç deney ve duyusal deney olmak üzere ikiye ayrılır. Doğa bilimlerinin kullandığı duyusal deneydir. Duyusal deney mekanik işleyişe tabi nesnelere ulaştırılan ve duyular aracılığıyla gerçekleşen bir etkinliktir; iç deneysel, bir tür

¹²³ West, Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, s.139.

¹²⁴ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.85.

yaşantıdır ya da yaşantı durumudur.¹²⁵ Doğa bilimlerinin ve sosyal bilimlerin ele aldıkları nesnelere farklı olduğu için onların veriliş tarzlarının da farklı olması son derece doğaldır.

Dilthey sosyal bilimlerde iç deneyden yola çıkar ve doğa bilimlerinde olduğu gibi nesnel yasalara ulaşmaya çalışır. Aradığı kesinliği ise ‘yaşantı’ da bulur. Dilthey dolaysız kesinliğe sahip bu tinsel dünya ögesinden, yaşantıdan hareketle genellikle yaşamın nasıl oluştuğuna ve aynı yaşamın bir bilgisinin nasıl mümkün olduğuna yönelir.¹²⁶ Yaşamın bilgisini elde etmede kullanılan en önemli araçlardan biri sanattır. İnsan ürünü olan ve elimizde somut olarak var olan sanat eserleri sayesinde biz insan yaşantısını daha iyi anlayabiliriz. Bir ressamın tablosu, bir şairin şiiri, bir heykel ya da mimari bir eser yaşamı daha iyi anlamamızı ve sosyal bilimlerde bilgiye ulaşmamızı sağlar. Sosyal bilimler ya da tin bilimleri olarak adlandırdığımız tarihsel toplumsal alanın ‘bilim’ olarak adlandırılabilmesi için önemli olan koşullardan biri de nesnelliktir. Nesnesi insan olan düzensiz, bireyselliklerin hâkim olduğu sosyal bilimler alanında bu nesnellüğün sağlanması problematiktir. Bireysel olan açısından baktığımızda, örneğin tekil bir insanın yaşantısının ifadeleri, mimik, jest, ses tonu, yüz ifadesi, eylemler ve sözlerdir. Bunlar aracılığıyla karşımızdaki kişiyi anlamaya yöneliriz. Ama bu işaretler bize nesnellığı sağlamada yeterli değildir. Bunların yanında bizi nesnellığe götüren asıl şeyler yazılı metinlerdir. Böylece yazılı eserlerle insanlığa götüren bilimsel yol açılmış olur.¹²⁷ Dilthey’a göre hermeneutik bu yazılı eserlerden yola çıkarak onların yorumlanmasını ve ilke ya da kurallara ulaşmamızı sağlar. Kısacası hermeneutik bizim tin bilimlerinde nesnellığe ulaştıran yöntemdir.

Doğa bilimlerinden oldukça etkilenen Dilthey’a göre, tin bilimleri tekilin anlaşılmasını genel geçer düzeye yükseltebildiği ölçüde ayakta kalabilecektir. “Nesnellığe yükseliş, anlamının konusu olan tinselliğin gerçekte olduğu şekli ile, her ne ise o halde anlaşılmasıdır.”¹²⁸ Bu noktada sosyal bilimler doğa bilimlerinden daha avantajlıdır. Çünkü doğa açıklamaya elverişli bir yapıdadır. Sosyal bilimlerin amacı ise anlamadır. Dilthey bunu şu sözleriyle dile getirmektedir: Şüphesiz ki tin bilimleri tüm

¹²⁵ Yavuz Adugit, ‘Dilthey’da Tin Bilimlerinin Temellendirilmesi ve Sorunları’ Hacettepe Üniversitesi Fen Ed. Fak. Dergisi, Cilt:22, S:2, Ankara 2005, s.247.

¹²⁶ Adugit, “Dilthey’da Tin Bilimlerinin Temellendirilmesi ve Sorunları”, s.248.

¹²⁷ Adugit, “Dilthey’da Tin Bilimlerinin Temellendirilmesi ve Sorunları”, s.253.

¹²⁸ Anıl, “Hermeneutik Temelli Tin- Doğa Ayrımı”, s.39

doğa bilimleri karşısında bir önceliğe sahiptirler; onların konusu duyusal yolla bize dıştan verili olan fenomenler, bir dış etkinin bilinçte uyandırdığı etki değildir; tersine doğrudan doğruya iç gerçekliğin bizzat kendisidir ve muhakkak ki bu (iç gerçeklik) içten yaşanarak deneyimlenmiş bir bağlam olarak vardır.¹²⁹ Bu yüzden Dilthey'a göre nesnellik aslında sosyal bilimlere, doğa bilimlerine olduğundan daha yakındır.

Gadamer hermeneutik yöntemi ve bu yönüme bağlı olarak sosyal bilimlerdeki nesnellik sorunu ile ilgili düşüncelerini Dilthey'in düşüncelerinden bir adım daha ileri götürmüştür. "Gadamer'e göre sosyal olguyu konu edinen bir araştırma 'bilgi nesnesi' nin doğasında bulunan olasılıkları ve sınırları göz önünde tutmak zorundadır. Böyle bir yaklaşıma sahip olmayan kişi, asla gerçekleşmeyecek olan 'kesin' ve 'nesnel' bir bilgi (genellikle doğa bilimsel dilde ifadesini bulur) arayışı içine girebilir."¹³⁰ Sosyal bilimlerin nesnesi kendiliğinden meydana gelmez. Bu nokta iki bilim grubunun ayrımındaki en önemli husustur. Sosyal bilimin nesnesi konumundaki insanlar birbirleriyle iletişim halinde olan, etkileşen ve içinde yaşadıkları toplumun düşünce ve eylemlerinden etkilenen varlıklardır. Onların bu yapısını göz önünde bulundurmadan atılan her adım başarısızlıkla sonuçlanır. "Gadamer'e göre, bir araştırmacı veya uzmanın herhangi bir insani 'bilgi nesnesi'ne yaklaşımı, kaçınılmaz biçimde onun kendi toplumunun kültürel bağlamı içinde gerçekleşir; hiç kimse, kendini tüm kültürel etkilerden soyutlayarak seçilmiş 'bilgi nesnesi'ni 'kendi başına' bir şeymiş gibi gören 'Tanrısal bakış'a ulaşamaz."¹³¹

Hermeneutik her ne kadar yöntem olarak önerilse de bunun keyfi bir yorumlama mı yoksa nesnellik içeren bir hakikat mi taşıdığı tartışma konusu olmuştur. Batıdaki hermeneutik ilk olarak doğudaki tefsir gibi anlaşılmıştır. Aslında tefsir ile hermeneutik aynı şeyler değildir. Tefsir din bilimleri ve islamın kutsal metinlerini açıklamak için kullanılmıştır. Tefsir verilmek istenen mesajı, direkt olarak sezilemeyen anlamı açığa çıkarma, genişletme işlemidir. Bu yöntemin insan eserlerine uygulanışı ise şerhtir. Teknik olarak hermeneutik de aynı işi görür, fakat hermeneutikte tefsirde bulunmayan bir bağlam düşüncesi vardır. Bağlam orada var olanla yetinmeyerek söz

¹²⁹ Wilhelm Dilthey, Hermeneutik ve Tin Bilimleri, Çev. Doğan Özlem, Paradigma Yay., İstanbul 1999, s. 17, 18

¹³⁰ Michael Kısack, "Hermeneutik ve Eğitim: İnsan Bilimleri Öğretmenleri için Düşünceler", Çev: Vefa Taşdelen, Ankara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:35, Sayı:1-2, s.180

¹³¹ Kısack, "Hermeneutik ve Eğitim: İnsan Bilimleri Öğretmenleri için Düşünceler", s.180

konusu metin içinde farklı bir anlam arar. Bir metni açılarken kullandığımız ‘*bu bağlamda*’ sözünden kastedilen, metnin bağlanacağı genel düşünce genel anlayıştır. Şerh ya da metinde biz anlamları açığa çıkarırken metne tamamen bağlı kalırız. Metin bizim sınırlarımızı oluşturur. Hermeneutik de ise kişi yorumlama işleminde daha serbesttir. Metin tarafından tam anlamıyla sınırlanmaz. Metnin anlamını açığa çıkarırken daha geniş ya da daha dar bir açı ile olaya yaklaşarak farklı bakış açıları geliştirebilir.

2.3.2. Eleştirel Realizm

Olgularının yapısını, metodolojisini ve epistemolojisini incelemeye çalıştığımız sosyal bilimlerin en temel sorunu, bu bilim alanının hangi bilim mantığıyla işlemesi gerektiğidir. Bilim dünyasında bu sorunu çözmeye girişiminde bulunan iki ayrı anlayış göze çarpar. Bunlardan ilki pozitivist görüş diğeri ise yorumlamaya dayanan hermeneutik bilgi mantığıdır. Söz konusu probleme çözüm üretmeye çabalayan bu iki görüşün yanında birde anti-pozitivist olup yine de realist bir tavra sahip olan, Roy Bashkar’ın geliştirdiği “eleştirel realizm” anlayışı bulunmaktadır.¹³² Eleştirel realizm sosyal araştırmanın hem bilimsel hem de eleştirel bir potansiyele sahip olduğunu öne sürer. “Bashkar’a göre sadece tekçi ya da sadece öznelci açıklamalar çelişkilerle doludur. Bu yüzden eleştirel realizm sosyal bilimlerin metodolojisini ve epistemolojisini oluşturmada kullanışlı ve yardımcı bir rol oynayabilir.”¹³³

Bu anlayışın gelişmesinde en büyük rolü oynayan Bashkar, sosyal bilimlerle ilgili fikirlerine, bu bilim alanının mevcut stratejisini sorgulayarak başlar. Ona göre yapılması gereken ilk şey bilimsel bir toplum araştırmasının mümkün olup olmadığını sorgulamaktır. Bu amaç doğrultusunda da incelenmesi gereken ilk şey sosyal olguların doğasıdır. Bunun yüzden sosyal bilimlerin doğa bilimleri ile ilişki içinde olması gerekmektedir.¹³⁴

Bashkar’ın sosyal bilimlere yöntem olarak önerdiği eleştirel realizmin ayırt edici özellikleri şunlardır: Eleştirel realizm ilk olarak bilimi toplumsal bir pratik olarak görür.

¹³² Benton, Sosyal Bilim Felsefesi, s.153

¹³³ Benton, Sosyal Bilim Felsefesi s.168

¹³⁴ Benton, Sosyal Bilim Felsefesi s.168

Bu anlayıştan yola çıkan eleştirel realistlere göre bilgi de toplumsal bir üründür. İkinci olarak, bilimsel bilgi nesnelere zihinden bağımsız bir şekilde var olduğunu kabul ederler. Üçüncü ve son olarak ise, birinci ve ikinci kabulü desteklemesi açısından “bilimsel deney ve buluş” açıklamasına sahip olmayı amaçlarlar.¹³⁵

“Eleştirel realizm” terimi en geniş anlamıyla “zihinden bağımsız bir olgular dünyasının varlığı” nı savunan realist görüşten farklı olarak, hatta, o anlayışı eleştirir nitelikte ortaya çıkmıştır. Bu anlayışın eleştirdiği asıl konu, realizmin dogmatik tavrıdır. “Eleştirel realistlerin savunduğu realizm, başarılı bilimsel, deneysel pratiklerin mümkün olması için gerçekliğin doğasının ne olması gerektiğini değerlendirmeye çalışmak anlamında, metafizik veya transandantal olmalıdır.”¹³⁶ Eleştirel realistlerin bu noktada Kant’ın transandantal felsefesinden etkilendiği göze çarpmaktadır. Doğa bilimleri söz konusu olduğunda, Kant bilimsel bilginin duyu verilerinden yola çıkarak oluşması gerektiğini savunurken, duyu verilerinin tutarlı bir çıkarımının yapılabilmesi için de zihnimizin apriori kategorilere sahip olması gerektiğini öngörür. Eleştirel realistler Kant’ta gördüğümüz bu süreci tersine çevirmişlerdir. Kant’ın sorusu “bilimin mümkün olması için kategoriler neye benzemelidir” iken eleştirel realistlerin sorduğu “bilimin mümkün olabilmesi için gerçeklik neye benzemelidir” sorusudur.¹³⁷

Eleştirel realizmi etkileyen diğer bir düşünür de Marx’tır. Marx’a göre gerçeklik salt görüldüğü gibi değildir. Onun katmanlı bir yapısı vardır. Gerçeklik bize görüldüğü gibi olsaydı bilime gerek olmayacağını söyleyen Marx, derinlerde de olsa bir gerçekliğin olduğunu ve bizim onu bilebileceğimizi savunmuştur. “Bu yüzden eleştirel realizmin iddiası, kendisine ilişkin araştırmamızdan bağımsız bir gerçekliğin var olduğu, ancak bu gerçekliğin tabakalaşmış ya da katmanlaşmış olduğudur.”¹³⁸ Eleştirel realistlerin kademeli gerçeklik anlayışları Marx’tan etkilenecek oluşmuştur. “Bu yüzden eleştirel realizm bir ayağı Kant’a bir ayağı Marx’a dayanan bir epistemolojiyi temsil etmektedir.¹³⁹ Gerçeklik üç katmandan oluşur. Bunlardan ilki, “bilimin ortaya çıkarmaya çalıştığı ‘reel’ mekanizmalar, güçler, eğilimler vb. dünyası”¹⁴⁰ dır. Bu türden

¹³⁵ Benton, Sosyal Bilim Felsefesi, s.166

¹³⁶ Peatrick Beart, Sosyal Bilimler Felsefesi, s.3

¹³⁷ Beart, Sosyal Bilimler Felsefesi, s.3

¹³⁸ Benton, Sosyal Bilimler Felsefesi, s.160

¹³⁹ Barış Ö. Şensoy, “Eleştirel Psikoloji”, II. Eleştirel Psikoloji Sempozyum Bildirileri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Editör: Sertan Batur, Sayı 3, 3-4 Eylül 2010, s.78

¹⁴⁰ Benton, Sosyal Bilim Felsefesi, s.166

yapıların söz konusu olduğu düzeye Bashkar “gerçeklik” katmanı demektedir. İkinci katman, “deneysel koşullar altında üretilebilen veya laboratuvar dışındaki daha kompleks ve daha öngörülebilir ‘konjonktürler’de ortaya çıkan ‘somut/fiili’ olay akışları ve dizileri düzeyi”¹⁴¹ dir. Bu düzeyde olaylar söz konusudur ve “aktüel” düzey olarak adlandırılır. Üçüncü ve son katman ise, empirik olarak gözlenen olaylar düzeyidir. Duyu deneylerinin söz konusu olduğu bu düzeye ise “empirik” düzey denir. Pozitivist mantığın temelini oluşturan empirizm bu katmandan sadece üçüncüsünü dikkate almaktadır. Bashkar’ın özgünlüğü ise bu üç katmana eşit derecede önem vermesinde yatmaktadır.

Eleştirel realizmin diğer bazı realist anlayışlardan ayıran en önemli fark ise, şeylerin dış görünüşlerinin yanıltıcı olabileceğini vurgulamasıdır. Bu anlayışa göre bilgi bir süreç ve bir başarı işi olmalıdır, bizi yanıltabilecek olan görünüşlerin ötesine geçmek için elde edilmelidir.¹⁴² Eleştirel realistler (empirik geleneğin aksine) bilimin toplumsal, tarihsel ve sosyolojik boyutunu kabul ederken aslında Quine, Kuhn, Feyereband gibi bilim felsefecilerine oldukça yakındır.

Eleştirel realizm görüşü kendini hem pozitivist hem de diğer realist görüşlere karşı konumlandırmakta, ayrıca bilimin işleyişi konusunda daha kapsamlı bir açıklama modeli sunduğunu öngörmektedir. Pozitivist anlayışın savunduğu “bilimin doğrusal bir şekilde daima ilerlediği” fikrine katılmayan eleştirel realistlere göre bilimin işleyişi Kuhn’un devrimler yoluyla ilerleme modeline daha yakındır. Tüm bunlara ek olarak eleştirel realizm bilimdeki rasyonelliği yeniden kurma çabasıdır.

Bu anlayışa yöneltilen en önemli soru, daha çok doğa bilimlerine atıfta bulunmasından dolayı, yeterli bir sosyal bilim açıklaması yapıp yapamayacağıdır. Bilindiği üzere sosyal bilimlerin işleyişinde adı geçen iki görüş vardır. Bunlardan ilki sosyal bilimlerinde doğa bilimleri gibi işleyebileceği inancından hareketle oluşan pozitivist görüş, diğeri ise sosyal yapının doğadan farklı olduğu, bu yüzden de anlama üzerine kurulan yöntemle işleyebileceğini savunan hermeneutik gelenektir. Eleştirel realistlerin savı ise; toplum dünyasında yasaların bulunduğu fakat bunların empirik olarak oluşmadığıdır. Bu yüzden pozitivistten farklı olarak, bu yasalar empirik

¹⁴¹ Benton, Sosyal Bilim Felsefesi, s.166

¹⁴² Benton, Sosyal Bilim Felsefesi, s.155

yöntemlerle bilinemezler. Hermeneutik gelenek gibi toplumsal gerçekliğin yorumlama faaliyetinden sonra anlaşılabilceğini savunurlar. Özetle eleştirel realizm toplumun nedensel ilişkiler yoluyla bilinebileceğini savunurken pozitivistlik, bu yasalara ulaşabilmek için yorumlama faaliyetinden yararlanmalıyız derken de hermeneutik geleneğe bağlıdır.

2.4. Sosyal Bilim Epistemolojisi

Bilgi teorisi genel olarak üç döneme ayrılır. İlk dönemde bilgi elde etme sürecinin merkezinde nesne vardır, yani bilginin taşıyıcısı nesnedir. Bu dönemde nesneden özneye doğru ilerleyen bir faaliyet göze çarpar. Özellikle ilkçağda kendini gösteren bu bilme modelinde, kişi önce çevresindeki nesnelere bilmeye yönelir. Doğa filozofları olarak anılan Thales, Anaximenes ve Anaximandros'ta daha sonrada Aristoteles'te görülen "bilmek nesnelere özünü ve mahiyetini bilmektir" anlayışı ilk döneme damgasını vurmuştur. Descartes ile başlayan ikinci dönemde, ilk dönemin aksine, bilme sürecinde özne önem kazanmıştır. "Düşünüyorum o halde varım" önermesi ile birlikte, bilgi önce öznedeki temellenen bir ürün haline gelmiş, nesneden özneye doğru ilerleyen bilme süreci, öznenin nesneye doğru ilerleyen bir süreç olarak tersine çevrilmiştir. Descartes'tan sonra Locke onun başlattığı bu anlayışı olgun hale getiren kişi olmuştur. Locke ile birlikte özne artık tam anlamıyla bilginin merkezine yerleşmiştir. Üçüncü dönem ise bilginin sorgulandığı, bizzat bilgi teorisi üzerine eleştirilerin yoğunlaştığı bir dönemdir. Bu dönemin bilgi teorisi açısından önemi, izleri Francis Bacon'a kadar uzanan pozitivist bilgi mantığının karşısına yerleştirilen tarihselci bilgi teorisinin ortaya çıkmasıdır.¹⁴³

Yeni bir bilgi mantığının ortaya çıkmasının en temel sebebi, sosyal olgular ile doğal olguların birçok yönden farklılık gösterdiğinin anlaşılmasıdır. İnsan ve onun evrenini tamamlayan zihinsel ve teknik üretimleri, doğa bilimsel epistemolojinin mekanik determinist yöntemiyle bilinemez. Sosyal olgular daha karmaşıktır ve bu yüzden daha soyut bir kavrayış gerektirirler. Sosyal bilimlerin ortaya çıkışının ve

¹⁴³ Köktürk, Kültür Bilimi Yazıları, s.59-62

gelişiminin doğa bilimlerinden çok daha sonra gerçekleşmiş olmasının en önemli sebebi de budur.¹⁴⁴

Sosyal bilimlerin olguları arasındaki ilişkiler, doğa bilimsel olguların arasında var olan ilişkiden daha karmaşıktır. Söz konusu karmaşıklık, sosyal alanda belirsiz bir atmosferin oluşmasını sağlar. Bu belirsizlik de bir takım epistemik problemleri beraberinde getirir.¹⁴⁵ Doğal olguların deney ve gözlemlerle bilinmesinin aksine sosyal olgularda deney yapılamaz. Dört bir yanı değerlerle kuşatılmış olan sosyal olguların bilgisine ulaşabilmemiz için, onları anlamamız gerekir. Anlama sosyal olguların bilinmesinde kullanılacak yöntemdir. Doğal olgular algılanabilen, sosyal olgular ise anlaşılabilen olgulardır. Anlama zihinsel bir işlemi gerektirir ve öznenin anlama sırasında aktif bir rolü vardır. Bu durum sosyal olguların bilinmesinde öznelliğin etkili olduğunun bir göstergesidir. Sosyal bilim epistemolojisindeki en önemli sorun, bilgilerin nesnel olup olmamasından kaynaklanır. Bu sorunun nedeni de sosyal olguların doğasıdır. Hiçbir şekilde nesnel olmayan sosyal olgulardan nesnel bilgiye ulaşıp ulaşılamayacağı sorusu, sosyal bilim alanında çalışan bilim adamlarının aşmaya çalıştığı en önemli mesele olmuştur.

Bilimler, olgusal ve yöntemsel olarak ayrıştırılabilecekleri gibi bilgisel hedefleri bakımından da farklılık gösterebilirler. Doğa bilimleri, bilgisel hedeflerine varmak için genelleştirici bir yol izler. Sosyal bilimlerde ise izlenen yol bireyselleştirici bir yoldur. Çünkü sosyal bilimlerin bilgisel hedefi doğa bilimlerinininkinden oldukça farklıdır. Pozitivizmin yoğun bir şekilde etkisinin göze çarptığı sosyal bilimlerin ilk dönemlerinde, bu iki bilim alanı bilgisel hedefleri bakımından henüz bir ayrılık göstermemişti. Bunun nedeni doğa bilimlerinin etkisinde kalan bilim adamlarının, sosyal bilimlerde de kesin ve genel geçer bilgiye ulaşılacağına olan inançlarıdır. O dönemde sosyal olgular öznellik ve niyetsellikten arındırılarak, yasalara göre hareket eden doğal nesnelermiş gibi ele alınmışlardır. Fakat tarihsel süreç içinde, olgular arası farklılığın belirgin hale gelmesiyle, sosyal bilimlere yeni bir yöntem bulma çabaları hız kazanmıştır. Birbirine benzemeyen olgulardan, farklı yöntemlerle elde edilen bilgilerin niteliksel açıdan da farklılık göstermesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Böylece bu iki alanda

¹⁴⁴ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.27

¹⁴⁵ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.129

ortaya çıkan ontolojik ve metodolojik ayrımın ardından, epistemik anlamda bir ayrılığın kabul edilmesi de zorunlu hale gelmiştir.

Doğa bilimlerinde kullanılan pozitivist bilgi teorisi nicelleştiricidir, bilgide matematik kesinlik arar.¹⁴⁶ Ne var ki sosyal bilimlerde bu türden bir bilme tarzı mümkün değildir. Bunun nedeni sosyal olguların arasında neden sonuç ilişkisine dayalı yasalı bir işleyişin olmamasıdır. Sosyal bilimlerde değerler, ideolojiler, dünya görüşleri, ve politik inançlardan etkilenerek oluşan bir niyet eylem bağı bulunur. Bu bağ zorunlu bir işleyişe sahip değildir. Bu yüzden sosyal bilimlere has olan bu bağıntının açıklanmasında istatistiksel yöntemler kullanılamaz.¹⁴⁷ Böylece pozitivist bilgi mantığının sosyal olguları açıklamadaki yetersizliği su yüzüne çıkar. Fakat pozitivist görüşü savunanlar, pozitivistizmin sosyal alandaki yetersizliğinin ortaya çıkmasıyla gelişen tarihselci anlayışı kabul etmezler. Çünkü yeni bilgi mantığını kabul etmek demek, pozitivistizmi eleştirerek onun yetersizliğini kabul etmek demektir.¹⁴⁸

Sosyal bilimlerin bilgi mantığının oluşmasında en büyük paya sahip olan kişi Vico'dur. Vico, Aydınlatma geleneğini, akla ve bilime olması gerekenden fazla değer verdiği için eleştirir. 17. yüzyılda Descartes'ın özne merkezli epistemolojisinden de etkilenen Vico, yeni bir bilim alanına yönelir. Vico'ya göre bilgi elde etmenin ilk amacı doğayı öğrenmek değil, insanın kendini ve kendine ait olan şeyleri öğrenmesidir.¹⁴⁹ Ne kadar uğraşılırsa uğraşılınsın doğa tam olarak bilinemez. Çünkü doğa Tanrının eseridir. İnsan ve insan ürünlerinin toplamından oluşan toplumsal sivil dünya ise insanın ürünüdür. İnsan ancak kendi eserini bilebilir.

Aristoteles'in bilgi anlayışında olduğu gibi Vico'da da 'bilmek nedenleri bilmek' tir. Doğa bilimsel epistemolojide yalnızca doğal olgular arasındaki nedensellik bilinebilir. Vico'ya göre nedensel bilgiye ancak insanın kendi yarattığı dünyada ulaşılabilir.¹⁵⁰ İnsan kendi yarattığı olgular arasındaki nedenselliği daha iyi kavrar. Vico'ya göre kuşunun muazzam okyanusu ortasında biricik ve küçücük bir ada vardır ki, bu ada Toplumsal Sivil Dünya'dır; biz ayaklarımızı ancak bu ada üzerinde sağlamca

¹⁴⁶ Köktürk, Kültür Bilimi Yazıları, s.76

¹⁴⁷ Köktürk, Kültür Bilimi Yazıları, s.77

¹⁴⁸ Köktürk, Kültür Bilimi Yazıları, s.76

¹⁴⁹ Köktürk, Kültür Bilimi Yazıları, s.78

¹⁵⁰ Giambattista Vico, Yeni Bilim, Çev: Sema Önal, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2007, s.134

yere basabiliriz.¹⁵¹ Özne en yetkin şekilde öznel olanı bilebilir. Vico ortaya attığı fikirlerle ilk kez pozitivizmin sahip olduğu nesnel bilgi anlayışını çığneme cesareti göstermiştir. Vico'nun başlattığı bu anlayış en net haliyle Herder de kendini gösterir. Herder'e göre de, tarihsel- toplumsal gerçeklik ve doğal gerçeklik olmak üzere iki ayrı alan mevcuttur. Doğal gerçeklikten tamamen bağımsız bir işleyiş gösteren tarihsel toplumsal gerçekliği anlamaya yarayan farklı bir bilimsel kavrayış tarzına ihtiyaç vardır.¹⁵²

Doğa bilimlerinde bilginin kaynağı duyu verileridir. Duyum, algı ve bilgi birbirini izlemektedir. Doğa bilimlerinde bilgiye ulaşmada zihnin hiçbir fonksiyonu yoktur yani tam anlamıyla pasiftir. Sosyal bilimlerin kendilerine has bir bilgi mantığı oluşmaya başladıktan sonra, algının değer yüklü olduğu fikri ön plana çıkmıştır. Bireysel ve toplumsal değerlerle şekillenen algı, bilgiyi oluşturmada en önemli adım olarak görülmüştür. Özellikle Dilthey ve Rickert gibi sosyal bilimciler, bilgiyi her tarihsel dönemde yanlı bir algılamannın ürünü olarak kabul ederler.¹⁵³

Doğa bilimsel epistemolojide olgusal olmayan, yani deneye ve gözleme tabi tutulamayan her türlü bilgi metafiziksel olmakla suçlanmıştır. Bilgi tarafsız olduğu düşünülen deney ve gözlem sonucu elde edilen bir üründür. Oysa sosyal bilimlerden bakıldığında saf algı diye bir şeyden söz edilemez. Algı, duyu verilerinin öznenen yorumlanmasıyla oluşur. Yaşanılan kültürel ortam, beklentiler, eğitim, ve inançlar duyularımızla elde ettiğimiz verileri yorumlamada bizi yönlendiren etmenlerdir. Bu yüzden yansız bir algıdan söz edilemez. Tarihselciler mantık ilkelerinin bile zaman içinde öğrenildiğini iddia ederler. Bu inanışa göre ilk insanlar kendilerini, hem kendisi hem de başka bir şey olarak düşünmeleriyle mantığın en temel ilkesi olan özdeşlikle çelişmekteydi. Fakat zaman içinde insan tarihsel birikimiyle özdeşlik ilkesini düşüncesine katmıştır.¹⁵⁴ Sosyal bilimlerin algılamannın yanlı olduğunu savunması kişiyi nesnel değil olası bir bilgiye götürmektedir. Bu bilgi yanlı değil sadece görelidir. Bu noktada sosyal bilimlerin metafiziksel olmakla ya da nesnel olamadıkları için bilimsel olmamakla suçlanmıştır.

¹⁵¹ Vico, Yeni Bilim , s.132

¹⁵² Köktürk, Kültür Bilimi Yazıları, s.80

¹⁵³ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.42

¹⁵⁴ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi s.42

Pozitivizm bilginin dış dünya çıkışlı olduğunu veya dış dünyayı olduğu gibi temsil ettiğini öne sürer. Bu nedenle bilgi kendi dışında somut gerçek dünya ile bağlantılı olarak ele alınmakta, bilgi ile dünya arasında bir denklik olduğu belirtilmektedir. Bu anlayışa göre bilimin amacı gerçek dünyada olup bitenleri keşfetmektir; dış dünyaya ait gerçeklikler kişilerin öznel düşüncelerinden bağımsızdır. Metafizik iddialar, değer yargıları, kanaatler meşru bilgi değildir. Meşru bilgiye ancak mantık ve matematiğin kullanılmasıyla, doğa bilimlerinin yöntemleri ile ulaşılabilir. Bu yüzden toplumsal olanın bilgisine ampirik bir metod ile ulaşılacağı doğabilimsel epistemolojinin temel kabulüdür. Bu kabulün sonucu olarak, sosyal bilimler, metafizik spekülasyonlardan kurtularak, genel geçer bilgiye ulaşmak istiyor ise, ki bilimsel olmak için bu gereklidir, pozitivizmin yöntemini benimsemek zorundadır.

Sosyal alanda elde edilen bilginin doğa bilimsel bilgiden daha az güvenilir olarak kabul edilmesinin bazı nedenleri vardır. Bunlardan ilki, sosyal olguların, doğal olgularda görülen tekrar etme ve süreklilik özelliğine sahip olmamasıdır. İkinci olarak ise, sosyal bilimlerde araştırmacı belirli bir kültürel donanıma sahiptir. Bir bakıma araştırma konusuna kendisi de dahildir. Bu yüzden sosyal bilimler açısından tam olarak bağımsız bir bilimsel faaliyetten söz etmek oldukça zordur. Böyle olunca da araştırmacının sosyal alanda elde ettiği bilgi olasılı bir karaktere sahip olacaktır.¹⁵⁵ Araştırmacı tarihte ne olup bittiğini, insanların bundan ne şekilde etkilendiğini ve bunun davranışlar üzerinde ne derece etkili olduğunu tam olarak bilemez. Bu yüzden elde edilen bilgiler, bir ölçüde araştırmacının yorumunu da içermek zorundadır. Doğal olgular kendilerini olduğu gibi anlatırlar, fakat sosyal olgular bu tarz bir doğrudan bilme söz konusu olmaz. Sosyal olgular adeta bir köşede anlaşılmayı beklerler. Doğa bilimlerinin sosyal bilimlerden bekledikleri “kendileri gibi” olma düşüncesi bir rüyadan öteye geçemez.

Aslında kusursuz olduğu düşünülen doğa bilimsel epistemolojiye eleştirel olarak bakıldığında tüm eksiklikleri görülebilir. Doğa bilimsel epistemoloji ilk olarak, gözlenebilen olguların ötesine geçmeyi yasaklar. Olgusal olmayan bir alanın bilgisine ulaşılacağı fikri doğa bilimsel epistemoloji tarafından kabul edilmez. Bilginin bu inanç doğrultusunda sadece olgusal olana indirgenmesi, aslında bilimin alanını oldukça

¹⁵⁵ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.46-47

daraltmıştır. Bunun yanında pozitivist epistemolojinin birici ve zorunlulukçu anlayışı bilimi oldukça dar ve kısıtlı bir etkinlik haline sokmuştur. Sosyal bilimlerin kullandığı tarihsel bilgi görüşü ise bilimi, pozitivist görüşün birici ve zorunlulukçu tasarımı altında özgürlüğü hiçe sayan anlayışından kurtarmıştır. Sosyal bilimlerde sadece soyut olanla ya da sadece somut olanla ilgilenilmez. Bu alanda soyut ve somut olanın bir sentezi yapılır. Yani aslında sosyal bilimler doğa bilimlerinin iddia ettiği gibi sırf metafiziksel spekülasyonlarla iş görmezler. Olgusal ve manevi olan bir arada ele alırlar. “Bilgiye yaklaşımdaki temel önermeleriyle nesnel olanın dışındaki her bilgiyi reddeden pozitivist bilgi teorisi böyle bir çeşitliliğe ulaştırmaz.”¹⁵⁶ Bu yüzden özellikle insanı ve toplumu konu alan bir disiplinin, böyle bir epistemoloji modeliyle işlememesi ve tarihselci bilgi anlayışını kullanması gayet makul gözükmektedir.

¹⁵⁶ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL BİLİMLERDE NESNELLİK MÜMKÜN MÜ?

3.1. Sosyal Bilimlerde “Nesnellik” Sorunu

Modern bilimde nesnellik, şeylerin gerçekliğine ulaşmak için, tek meşru yol olarak kabul edilir. Nesnel bilginin yansızlık, özneler üstünlük ve evrensellik iddiaları, bilimin otoritesinin kabulünü güvence altına alır. Modern bilim döneminde nesnelliğin neredeyse kutsal bir şeymiş gibi yüceltilmesi, sosyal bilimlerin de aynı nokta üzerine odaklanmasına yol açmıştır. Bu dönemde sosyal bilimlerin cevaplamaya çalıştığı en önemli soru, “sosyal bilimlerde de nesnellik mümkün mü” sorusu olmuştur.

Sosyal bilimlerde nesnelliğin olanaklı olduğunu savunanlar, genellikle, doğal olgular üzerinde araştırma yapan bilim adamlarıdır. Onlara göre, sosyal bilimlerin doğa bilimleri gibi nesnel olabilmesinin en önemli şartı, doğal olguları açıklamak için kullanılan mevcut yöntemin sosyal olguları açıklamak için de kullanılmasıdır. Sosyal bilimlerin oluşmaya başladığı ilk dönemde, bazı doğa bilimcilerin pozitivist yöntemi sosyal bilimlere de uygulama çabası bu yüzdendir. Nesnelliğe ancak bu şekilde ulaşılabilceği düşünülür. Bu anlayışa en güzel örneği teşkil eden kişi Karl Popper’dir. Pozitivist yöntemi eleştirerek, tümevarım problemini çözdüğünü iddia eden Popper’a göre sosyal bilimlerde de doğa bilimlerinde mevcut olan nesnellik bulunabilir. Bunun için sosyal bilimlerin yöntemi, doğa bilimlerinde tümevarıma alternatif olarak önerdiği eleştirel akılcılık olmalıdır.

Popper’a göre insan, her alanda düzenli yapılar arar ve bunu tüm faaliyetlerine yansıtır. Düzenli yasalar arama ve doğaya yasalar yerleştirme eğilimi, dogmatik davranışlara yol açar. Kaos ve düzensizlikten hoşlanmayan insan, her yerde bu uyum ve düzeni bulmaya çalışır.¹⁵⁷ Ne var ki sosyal bilimler alanında bu uyum ve düzeni yakalamak sanıldığı kadar basit değildir. Popper’a göre sosyal bilimlerde nesnelliğe ulaşmak (eğer gerçekten ulaşılabilirse) doğa bilimlerinden çok daha zordur. Doğa bilimlerindeki nesnellik algısının bile sorgulanması gerektiğini düşünen Popper, genel

¹⁵⁷ Ömerustaoğlu, Bilgi Kuramı: Karl Popper’ın Eleştirel Akılcılığı Üzerine, s.105

olarak bilimde nesnellikten söz edilecekse bunun her iki alan için de geçerli olması gerektiğini savunur.

Nesnellik, bilim adamlarının tarafsız olması demek değildir. Bunun olanaksız olduğunu savunan Popper'ın gerekçesi, bilimin problemle başladığını kabul etmesidir. Söz konusu problemler bilim adamının zihninde meydana gelir ve onların kişisel inançlarından etkilenecek şekilde oluşur. Bilimde nesnellığe ulaştırılan yol, bilimsel yöntemin kendisidir. Bilimsel yöntem, en katı eleştirilerle sınanarak geçici çözüm önerileri bulmaya çalışan ve bu önerileri eleştirerek devam eden deneme-yanılma yöntemidir. "Bilimdeki nesnellik ise eleştirel yöntemdeki nesnelliktir."¹⁵⁸ Popper bu yüzden doğa bilimleri ile ilgilenen bilim adamlarının, sosyal bilimler ile ilgilenen bilim adamlarından daha fazla nesnel olduğunu kabul etmez. Doğa bilimlerindeki işleyiş sosyal bilimlerde de mevcuttur. Aynı yöntem kullanıldığı takdirde her iki alanda nesnel sonuçlara ulaşılabilir. Sosyal alanda herhangi bir sorun ile karşılaşıldığında, bu soruna önerilen çözüm, nesnel eleştiriye açık değildir. Bilimin nesnelliği eleştiriden kaynaklanır. Nesnel eleştiriye açık olmayan çözümler bilimsel olmadığı için tamamen kapı dışına atılırken, eleştiriye açık çözüm önerileri ise yanlışlanana kadar kullanılmaya devam edilir. Bu yüzden sosyal bilimlerde nesnellik bilim adamının zihninde değil, eylemlerinde aranmalıdır.¹⁵⁹

Doğa bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde de indeterminist bir görüşe sahip olan Popper'a göre ne doğa da ne de sosyal alanda olayları önceden kestirebilmek imkansızdır. Sosyal olaylar da, insan gibi değişken bir yapıdadır. Sosyal alanda tekrar yoktur. Bu alanda, belirli zaman dilimleri içinde ortaya çıkan, birbirine benzemez kendine özgü oluşlar vardır.¹⁶⁰ Bu yüzden doğa bilimlerinde olduğu kabul edilen, "benzer nedenler benzer sonuçlar doğurur" anlayışı sosyal bilimlerde aranmaz.

Sosyal bilimlerde yöntem ve nesnellik konusunda Popper ve Kuhn birbirine benzer görüşlere sahiptir. Kuhn'a göre, nesnellığın ilk olarak bilimde olup olmadığı sorgulanmalıdır. Bilimsel faaliyetin onu gerçekleştiren bilim adamının dünya görüşü veya kavramsal çerçevesinden bağımsız olamayacağını savunan Kuhn bu bağlamda

¹⁵⁸ Karl Popper, Daha İyi Bir Dünya Arayışı, Çev: İlknur Ata. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s.81

¹⁵⁹ Popper, Daha İyi Bir Dünya Arayışı, s.96

¹⁶⁰ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi s.40

pozitivist yöntemin bir takım eksiklikler içerdiğini iddia eder. Kuhn'un "Bilimsel Devrimlerin Yapısı" adlı kitabı, yayımlandıktan sonra, mevcut bilim görüşünü ciddi bir şekilde sarsmış ve pozitivistimin şeklen çökmesiyle oluşan boşluğu doldurmak için sosyal bilimcilerin sarıldığı bir can simidi haline gelmiştir. Kuhn bu kitapta, tek ve değişmez bir paradigmanın olmadığını, bilimin, farklı dönemlerde farklı paradigmalara işlediğini açık örneklerle izah ederek pozitivist bilim paradigmasının da tıpkı diğer paradigmalar gibi yerini başka paradigmalara bıraktığını göstermeye çalışır. Kuhn ile başlayan yeni dönemde nesnellik anlayışı, doğa bilimlerinde dahi problemlili hale gelmiştir.

Sosyal bilimlerde araştırmacı kendisinin içinden çıktığı ve izlerini şu ya da bu şekilde kendinde taşıdığı olguları araştırır. Onun araştırdığı olgulara yön veren, araştırmacının ilgisiz kalamayacağı toplumsal değerlerdir. İnsanın toplum içindeki etkinliğini dış koşullar kadar onun "değerleri" de belirler. Birer ampirik olgu olmayan değerler hesaba katılmadan, insan eylemleri yahut sosyal olgular anlaşılabilir. Bu yüzden sosyal bilimlerde görecelikten, seçicilikten, araştırmacının özel ilgilerine bağlı bir ayıklamadan, kısacası yanlı algılama denen olaydan sonuna kadar kaçmak olanaksızdır. Birey kendini ve evreni bağımsız ve özerk olarak asla tam tamına kavrayamaz; çünkü o tarih tarafından belirlenmiş ve tutuklanmıştır.¹⁶¹ Algılayan özne tarihsel bir öznedir. Tarih içinde var olmuş, gelişmiş ve şekillenmiş bir öznedir. Kişinin tamamen pasif olduğu ve dış dünyadan alınan duyular aracılığı ile bilgiye ulaştığımızı savunan Locke'ın "Tabula Rasa" sı tarihin hiçbir döneminde var olmamıştır.

Bilim bir insan uğraşı olup, uzun bir geçmişe sahip olan bir kültür ortamında ortaya çıkar ve kültürün birer ürünü olan "bilim insanları" tarafından yapılır. Bilim adamları da bir takım inançlara, deneyimlere, önceden edindiği bilgilere ve beklentilere sahiptir. Bilim insanının zihinsel arka planını veya bakış açısını oluşturan bütün bu etkenler, onların araştırma problemi olarak neyi tespit edeceklerini, araştırmayı nasıl sürdüreceklarını, neleri gözleyeceklerini ve gözlemlerini nasıl yorumlayacaklarını etkiler. Bilim adamı içinde bulunduğu kültürü hem etkiler hem de ondan etkilenir. İnsanlar başka insanları ve toplumsal kurumları olduğu gibi doğayı da bu değerlerin süzgecinden geçen yönleriyle tanırlar. Örneğin Hıristiyanlık inancında, Tanrının evreni

¹⁶¹ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s. 38-39

en mükemmel şekilde yarattığı düşünölmüştür. En mükemmel geometrik şekil ise dairedir. Bu yüzden dünyanın yörüngesinin daire olması gerektiğine inanılmış, yüzyıllar boyunca da bu inanış değışmeden devam etmiştir. Bunun yanı sıra Newton, evrende bir uyum olduğunu söylerken kendi dinsel inançlarını da bu arada yansıtmış oluyordu ve bizler birkaç yüzyıl evreni Newton'un uyumcu mekaniğı açısından algıladık.¹⁶²

Bilgi yahut bilim ister kültüre ister doğaya yönelmiş olsun temelde tarihsel olan insanın faaliyetidir. “Yakın tarihteki birçok çalışma, daha da radikal biçimde, kendilerini, bilimsel bilginin kuruluşunun, kendilerine göre değışen normlara ve pratiklere bağı olduğunu göstermeye adanmışlardır; böyle bakıldığında, “bilim” sadece bir diğeri faaliyetler bütünüdür; tıpkı sanat ya da din gibi toplumun dünya karşısındaki yöneliminin bir dışavurumudur, temel siyaset ve ahlak meselelerinden ayrı tutulamaz.”¹⁶³ Bilim insanın pratik ya da teorik faaliyetlerinden sadece biridir. Böyle olunca da sosyal alan içinde elde edilecek bilgilerin olası bir karaktere sahip olması kaçınılmazdır.¹⁶⁴ Sosyal bilimlerin tipik disiplini olarak tarihi örnek vermek gerekirse, tarihte doğa bilimsel anlamda yasalar ve kategoriler olmadığı gibi ona süreklilik kazandırabilecek idelerde yoktur.¹⁶⁵ Bu sebeple, somut olgularla ve yasalarla işleyen doğa bilimlerinde var olduğu düşünölen anlamda nesnellik idealinin sosyal bilimlerde aranması, en başta hatalıdır.

Sosyal bilim her yönden değerlerle kuşatılmıştır. Bu durum sosyal bilimlerin rölativist olarak değerlendirilmesine sebep olur. Bu görüşün nedeni sosyal bilimlerin toplumsal ve kültürel etkilere maruz kaldığının düşünölmesidir. Bu aynı zamanda o alanda çalışan bilim adamlarının da bu türden etkilere maruz kaldığı anlamına gelir.¹⁶⁶ Sosyal bilimlerde, bilgi dediğimiz şey bilimsel topluluğun normları ve değerlerine, daha genel anlamda kültüre ve kuşkusuz bunlardaki değışmelere bağıdır. Bir dönemde kabul edilebilir olan başka bir dönemde kabul edilecek nitelikte görölmeyebilir.¹⁶⁷

“Sosyal Bilimlerin Doğası” başlığı altında detaylı bir şekilde incelendiğı üzere, sosyal bilimlerin nesnelere doğa bilimlerinin ilgilendiğı nesnelere farklıdır. Sosyal

¹⁶² Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi s.38

¹⁶³ C. P. Snow, İki Kültür, Çev: Tuncay Birkan, Tübitak Yayınları, Ankara 2001, s.56

¹⁶⁴ Özlem, Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.46-47

¹⁶⁵ Özlem Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, s.70

¹⁶⁶ Kılıç, Nesnellik Kavramı, s.109

¹⁶⁷ Benton, Sosyal Bilim Felsefesi, s.109

bilimlerin nesnesi insan ve insana ait olan her şeydir. İnsan ise değerlerle kuşatılan tarihsel bir varlıktır. Buna karşın doğa bilimlerinin nesnesi, dış dünyada somut olarak var olan, deneye ve gözleme tabi tutulabilen ve her türlü değerden soyutlanmış olduğu kabul edilen olgulardır. Söz konusu alanların nesnelere arasındaki farklılık sosyal bilimlerin ve doğa bilimlerinin metodolojisinin ve epistemolojisinin oluşmasında belirleyici olmuştur. İki bilim grubu arasında yer alan diğer bir ayrım noktası ise kullandıkları kavramların çeşididir. Doğa bilimleri ve sosyal bilimler ayrımı üzerinde yoğun bir şekilde duran Rickert'e göre, her iki alanda kullanılan kavramların yapısı ve oluşumları oldukça farklıdır. Sosyal bilimler kavramlarını açık ve belirgin bir şekilde ortaya koyamazlar.¹⁶⁸ Bu durumun nedeni sosyal bilimlerin genellikle soyut kavramlarla işlemesidir. Doğa bilimlerinde ise görsellik ön plandadır. Kavramlar dış dünyadaki somut nesnelere karşılık gelir ve kavram oluşumunda yasa-olgu ilişkisi esas alınır. Sosyal bilimler bunun aksine tarihsel süreçte zengin anlamlarla donatılmış, değer yüklü kavramlarla işlemektedir. Bu yüzden sosyal bilimlerin kavramları değer-eylem bağlantısı çerçevesinde ortaya çıkmaktadır. Değer ise özellikle modern bilim döneminin başlamasıyla birlikte, bilimsel olmanın en önemli kriteri sayılan nesnellüğün karşısındaki en büyük tehlike olarak kabul edilmektedir. Değer merkezli bakış açılarının bilimden dışlanması gerektiği yargısı, bu dönemde ortaya çıkan oldukça kuvvetli bir önyargıdır.¹⁶⁹ Bu anlayışa göre bilim gerçekte var olan şeylerin nasıl olmaları gerektiği ile değil, nasıl olduğuyla ilgilenmelidir.

Rickert'e göre, insan yaşamının ilk sırasında 'değer' yer alır. Değer 'bilgiyi' dahi öncelemektedir. En nihayetinde bilgi de değerlerin bir tür gerçekleşme biçimidir. Algılanabilen doğa değerlerinden yoksun olduğundan açıklanabilir fakat anlaşılabilir. Değerle bağlantılı olgulara sahip sosyal bilimler ise bu yüzden anlamaya dayalı disiplinler bütünü olarak kabul edilir.¹⁷⁰

Sosyal bilimlerin konusu insandır. Bu yüzden sosyal alandaki araştırmacı ve araştırılan nesne aslında yapı olarak aynı türdendir. İnsan ise değer yüklü bir varlıktır. Bu durum sosyal bilimlerin değerlerden tamamen uzaklaşmasını engeller. Fakat bu

¹⁶⁸ Henrich Rickert, "Tarihsel Kültür Bilimleri", Kültür Bilimi Yazıları, Çev: Milay Köktürk, Hece Yayınları, Ankara 2006, s.298

¹⁶⁹ Rickert, Tarihsel Kültür Bilimleri", s.302

¹⁷⁰ <http://www.felsefeekibi.com/site/default.asp?PG=1799>

noktada yapılması gereken önemli bir ayrım vardır: Sosyal bilimler gerçekte sadece değerlerle mi ilişkilidir yoksa değer veren bir bilim alanı mıdır? Bu ayrım sosyal bilimlerin nesnellik sorununu çözmesinde oldukça önemli bir yer işgal etmektedir. Bunun sebebi iki yargının gerçekte farklı durumları ifade etmesidir.¹⁷¹

Böyle bir manzara karşısında sosyal bilimlerin yalnızca değerle ilgili olduğunun belirtilmesi gerekir. Değerle ilişkili olmaları sosyal bilimlerin keyfi olarak değer koyduğu anlamına gelmez. Sosyal bilimler değerle ilişkilidir çünkü bizzat değer taşıyıcısıdır fakat bu alanda bir değerlendirme söz konusu değildir. Örneğin bir tarihçi Fransız Devrimini konu edindiğinde, bu olayın Fransa'yı ya da Almanya'yı daha da geliştirerek ileri taşıdığını yahut bu iki ülkeyi olumsuz yönde etkileyerek her ikisine de zarar verdiğine dair bir yorumda bulunmaz. Tarihçinin görevi kronolojiye bağlı kalarak olayın oluşumu, gelişimi ve sonuçları hakkında tarafsız bilgiler vermektir. Burada tarihçi pratik olarak değil teorik olarak değer verme işlemiyle bulunur. Fransız devrimi hakkında bilgi verirken, bu olayın iki ülkeyi de etkilediğinden şüphe duymaz fakat bu konuyla ilgili bir değerlendirmeye de girmez.¹⁷² Tarihçinin yaptığı olumlu ya da olumsuz bir değerlendirmenin aksine değerle ilişkili olan olguları açığa çıkarmaktır. Rickert'in bu örneğinden hareketle “değer verme” fiili ile “değerle ilişkili olma” durumunu birbirinden ayırmamız gerekmektedir.¹⁷³

Özellikle 20. yüzyılda bilim anlayışında hatırı sayılır bir farklılaşma yaşanmıştır. Doğa bilimlerinin disiplinleri arasında yer alan fizik, olguların gözlemlenmesi yerine, olgu ve gözlemci arasındaki ilişkiyi inceleyen bir bilim dalı haline gelmiştir. Einstein'ın özel görelilik kuramıyla birlikte, Newton'un mutlak uzay kavramı ortadan kalkmıştır. Yeni anlayışa göre, gözlenen olayın gözlemcinin bulunduğu yere göre, yani referans noktasına göre bilinebileceği fikri ön plana çıkmıştır. 20. yüzyıl biliminin görelilik kuramı, quantum mekaniği ve parçacık fiziği ile birlikte şaşılacak başarılar elde ettiği kuşku götürmez bir gerçektir. Fakat bu başarılar aynı zamanda doğa bilimlerini pozitivist çerçevede şekillenen nesnellik anlayışından uzaklaştırmış, gözlemcinin durumunu da işin içine katan bir nesnellik anlayışı doğurmuştur. Doğa bilimleri uzun zamandan beri, ölçümü yapanın ölçülene müdahale ettiği gerçeğini kabul etmekteydiler.

¹⁷¹ Rickert, “Tarihsel Kültür Bilimleri”, s.303

¹⁷²Rickert, “Tarihsel Kültür Bilimleri”, s.305

¹⁷³Rickert, “Tarihsel Kültür Bilimleri”, s.310

Bu görüşün çok daha kolay kabul edilmesi beklenen sosyal bilimlerde ise, söz konusu önerme hala tartışmalıdır.¹⁷⁴

Sosyal alanda nesnellik aramak aslında yanlış bir durum değildir. Ne var ki, bu alanın doğasına, kavramlarına, metodolojisine dikkatli bir şekilde baktığımızda aranan nesnellik idealinin sınırlarının çok iyi çizilmesi gerektiğini görürüz.¹⁷⁵ Bu amaç doğrultusunda atılması gereken ilk adım, doğa bilimsel nesnellik anlayışını, yani her şeyi nesnel ilkeler ve yasalar altında görme alışkanlığını terk etmektir.¹⁷⁶ Bu türden bir arayış nesnellik anlayışının yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Tamamen doğa bilimsel mantıkla tanımlanan bu kavramın sosyal bilimlerde olup olmadığını sorgulamak yerine, bilimde nesnellüğün ne kadar olanaklı olduğunu sorgulamak çok daha yerinde olacaktır. Çünkü son dönemde bilim tarihi üzerine yapılan çalışmalar, bilimin daha çok kültürel sistemler bütünü olduğunu ve bize gerçekliği belli bir zamanda somutlaşmış, belirlenmiş bir imgesini sunduğunu gösterir.¹⁷⁷ Özellikle bu tespit sosyal bilimler açısından daha kesin bir geçerliliğe sahiptir.

Doğa bilimlerinde var olan ve duyuşal yoldan elde edilen bilginin yanında tinsel bilimlere özgü ve anlamaya dayanan bir bilgi türü de mevcuttur.¹⁷⁸ Sosyal bilimlerde var olan bu bilme modeli, en başta sosyal alanda nesnel sonuçlara ulaşmasına izin vermez. Anlama kişide meydana gelen, daha çok zihinsel bir işlemdir. Bu işlem kişiyi, herkesin kabul edeceği genel geçer sonuçlara ulaştıramaz. Olguları nesnel veriler elde etmeye uygun olmayan sosyal bilimlerin kullandığı yöntem de, aynı şekilde bu nesnellik idealine uygun değildir.

Son yıllarda bu problem üzerinde yapılan yorumlar, nesnellik anlayışının, hatta tanımının değişmesi gerektiğini göstermiştir. Nesnellik artık salt nesnede değil, öznde de temellenen bir nitelik olarak düşünölmektedir. Bunun anlamı, nesnellüğün kaynağı yahut kıstasının özneye yahut onun edimsel eylemlerine kayması, yani nesnellüğün artık pozitivizmin bize dayattığı dar ve sınırlı kalıplar içinde tanımlanan bir kavram olmaktan çıkarılmasıdır.

¹⁷⁴ Gulbenkian Komisyonu, Sosyal Bilimleri Açın, s.58

¹⁷⁵ Rickert, "Tarihsel Kültür Bilimleri", s.295-296

¹⁷⁶ Gulbenkian Komisyonu, Sosyal Bilimleri Açın. s.70

¹⁷⁷ Snow, İki Kültür, s.57-58

¹⁷⁸ Köktürk, Kültür Bilimi Yazıları, s.76

Tarihin hiç bir döneminde insan, kendini tüm değerlerinden soyutlayarak bir faaliyette bulunmamıştır. Tarihin içinde var olan ve gelişen özne, bu haliyle bilir ve eyler. Daha önce belirtildiği gibi, onun eseri olan sosyal olgular, niyet-eylem bağıntısının dışında düşünülemez ve kavranamaz. Ancak onları açıklamayı hedefleyen bir bilginin, onları gerçekten açıklayıp açıklayamadığı nasıl garanti edilecektir? Doğabilimsel bilgide bu, nesne merkezli nesnellik düşüncesiyle sağlanmıştır. Sosyal olgular tek biçimli olmadığına göre, onlar ya asla nesnel olarak bilinemeyecek ya da nesnellığe başka bir dayanak bulunacaktır. İşte özne merkezli nesnellik”, bu soruna bir çözüm teklifi olarak durmaktadır. Böylece doğa bilimlerinin insan özgürlüğünü yok sayan nesnellik algısı, çağdaş sosyal bilim felsefesinde yıkılmaya yüz tutmuş, sosyal bilimlerin önemli bir çıkmazını oluşturan nesnellik sorununa yeni bir açılım getirilmiştir. Bu, nesnellığın, yani bilme sürecinde öznenin salt bireysel kurgularından uzak olma gereğinin reddi değildir. Özne temelli olgularda da nesnellik aranabilir ve aranmalıdır. Başka bir deyişle, “bir kültür ürününün farklı özneler tarafından ‘hep aynı anlama gelecek şekilde algılanıp anlaşılması’ veya ürünlerin ilkesel olarak aynı gelişim aşamalarından geçmesi de nesnellik olarak görülmelidir.”¹⁷⁹ Bu olguya yahut ürüne ilişkin saptamalar ve yargılar, yine özne tarafından oluşturulan ve tüm özneler için aynı anlama gelen bir sistem çerçevesinde değerlendirildiğinde, varılan sonuç da “nesnel” olacaktır.

Tarihsel süreci dikkatli bir şekilde incelediğimizde her disiplin kendilerine özgü kavramlar ve semboller oluşturma çabasını görürüz. Söz konusu sembol ve kavramlarla her disiplin kendi alanında derinleşebilecek aynı zamanda diğer bilim dallarıyla arasındaki sınırı belirginleştirebilecektir. Özellikle bilimde sembolleşmenin önemi diğer disiplinlerden çok daha fazladır. Bunun nedeni, bilimsel sonuçların herkes tarafından kabul edilebilecek, özneleri aşan bir semboller sistemiyle ifade edilme isteğidir. Modern bilim dönemiyle birlikte doğa bilimlerinin bu türden bir kavram ve sembol oluşturma çabasına tanık olmaktadır.

Doğa bilimlerinin kullandığı semboller niceliksel ifadelerdir. Niceliksel ifadeler ise yasalı bir bağıntı formu altında ortaya çıkarlar. Söz konusu semboller, formüller,

¹⁷⁹ Milay Köktürk, “Kültür Sosyolojisinin Temel Meseleleri”, Kültür Sosyolojisi, Ed. K. Alver, N. Doğan, Hece Yay. İkinci baskı, Ankara 2011, s. 37

sayılar bir tek olgu hakkında bilgi vermekten ziyade ona benzer tüm olgulara dair bir şeyler söylerler. “Tek tek somut örnekler vermek gerekirse; taşın düşmesi, ayın dünya çevresinde dönmesi ve gel git olayı gibi birbirinden duysal olarak çok farklı olan olguları Newton’dan bu yana aynı fiziksel kavram altına yerleştiririz.”¹⁸⁰ Böylece doğa bilimleri genellik ideali altında tek tek olgulardan yola çıkarak ulaştıkları genel yasalar yardımıyla aynı türden olguları aynı sembol ve niceliksel yargılarla ifade ederler.

Bilindiği gibi doğa bilimlerinde nesnelliği olanaklı kılan en önemli koşul niceliksel ifadelerdir. Yani nesnelliğin garantörü bilimin matematiksel olan dilidir. Doğa bilimlerinde nesnellik dilde temellenmiştir. Oysa bilimin dili hiç de nesnel değildir. Çünkü bu dili meydana getiren insandır. Doğa bilimlerine göre $F=m.a$ dediğimizde ve bunu doğal olgulara uyguladığımızda, yapılan açıklamanın karışıklığından yahut öznelliğinden bahsetmek imkânsız bir hal alır. Oysa burada olan şey, ontolojik olarak öznel olan bir şeyin, nesnelliğin teminatı yapılmasıdır. “İşaret, işaret edilene olabildiğince benzer bir şekle girme, onu adeta kendi içine alma ve olabildiğince eksiksiz ve ayrıntılı biçimde sergileme çabasıyla işe başlar.”¹⁸¹ Söz konusu işaretler genellikle nesnelere nitelemek için kullanıldığından somut olgularla bir karşıtlık yaratmazlar hatta iç içeymiş gibi görünürler. Aslında bu kavramlar zihinsel bir üretim sonucunda öznedey meydana gelmektedir.¹⁸² Sayılar dış dünyada karşılığı bulunmayan zihin mülkleridir ve öznenin etkinliği sonucunda oluşurlar. Yani matematiksel ifadeler insan ürünüdür.

Matematiğin bu yönünü vurgulayan ilk kişi Vico olmuştur. Vico’ya göre matematik niceliksel olarak yüklendiği nesnelere değil, daha çok, düşüncede ortaya çıkan zihinsel nesnelere ilgilidir. Yani matematik varlığını doğal olgulardan değil insan zihninden almıştır. Vico’nun burada göstermeye çalıştığı şey, doğa bilimlerinde üstün kılınan bir şeyin aslında insan üretimi olmasıdır. “Öznelin kendi özelliklerini bir yana bırakarak üzerinde birleşebilecekleri “nesnel” şey, sırf somut karakterli bir unsur ve nesne dünyasının bireyi olmak zorunda değildir.”¹⁸³ Böylece pozitivist mantıkla belirlenen nesnellik tanımında olduğu gibi sadece somut öğelerden yola çıkmak zorunda

¹⁸⁰ Ernst Cassirer, “Sembolik Form Kavramı”, Kültür Bilimi Yazıları, Çev: Milay Köktürk, Hece Yayınları, Ankara 2006, s.245

¹⁸¹ Cassirer, “Sembolik Form Kavramı”, s.227

¹⁸² Cassirer, “Sembolik Form Kavramı”, s.226

¹⁸³ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.95

kalmayız. “İşte yukarıda sözü edilen nesnellik kavramının yeniden belirlenişi’ yolu böylece açılır.”¹⁸⁴

Bu süreçte nesnellik, sosyal bilimlerde “hep aynı biçimli olmak” şeklinde tanımlanmıştır. Sosyal alandaki eylemler de neden sonuç ilişkisi içinde ele alınır. Fakat bu ilişki daha çok amaç-eylem bağlantısı şeklinde ifade edilmektedir. Doğa bilimlerindeki determinist anlayıştan farklı bir işleyişe sahip olan bu bağlantı, sosyal alandaki eylemlerin, doğadakinden farklı olmasına rağmen, yine de, bir düzene göre işlediği anlamına gelmektedir. Sosyal bilimlerde yasalı işleyişin bulunmaması bu alanın tamamen başına buyruk bir alan olduğu anlamına da gelmez. Her sosyal olayın bir nedenin bulunması nesnel bir durumdur. O nedenin ne olduğu ise doğa bilimlerinde olduğu şekliyle algılanmaz. Sosyal bilimlerin yapısı buna izin vermez. Kaldı ki, bilim tek tek nedenlerle de ilgilenmez. Bilimin amacı, hangi alan söz konusu olursa olsun, yine de genel sonuçlara ulaşabilmektir.

Özetle, sosyal bilimlerinde nesnellik aranacaksa bu öznenen bağımsız, sadece nesneden yola çıkılarak varılan bir nesnellik anlayışı olmamalıdır. Doğa bilimlerinde bile yeterince yerine getirilemeyen bu koşulu, konusu insan, onun ürünleri ve toplum olan sosyal bilimlerde sağlamak sanıldığı kadar basit değildir. Kaldı ki, nesnelliği bilimsel olmanın koşulu saymak da son derece dogmatik ve hatalı bir görüştür. Bilgisel hedef, söz konusu bilim dalındaki olguların yapısına uygun bir şekilde belirlenebilir. Her disiplinde aynı koşulları aramak, çeşitlilik içeren bilimi kısıtlamak veya dar kalıplar içine sokmaya çalışmaktan başka bir şey değildir. Tek bir cümleyle ifade etmek gerekirse, bir alanda, o alanın izin verdiği ölçüde kesinlik aramak eğitim görmüş kişinin özelliğidir.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Köktürk, Kültürün Dünyası, s.95

¹⁸⁵ Aristoteles, Nihomakos’a Etik, Çev:Saffet Babür, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s.3

SONUÇ

Tarihsel süreç içindeki oluşumunu ve gelişimini açıklamaya çalıştığımız doğa bilimleri, 16. yüzyıldan itibaren önem kazanan ve teknolojinin de desteğiyle hızla gelişmiştir. İnsanlığa son derece faydalı bilgiler sunan ve bu başarısını hayatı kolaylaştıran icatlarla da pekiştiren doğa bilimlerinin, insanlık tarihi açısından önemi tartışma götürmez. Deney ve gözleme dayalı pozitivist mantıkla işleyen ve niceliksel sembollerin kullanılmasıyla karakterize edilen doğa bilimleri, doğa ile ilgili yasalara ulaşmayı hedefler. Bu çabanın ardındaki amaç ise “nesnel” sonuçlar elde edebilmektir. Nesnel veriler sayesinde kişisel eğilimler, siyasal güçler, beklentiler vs. bilimden uzaklaştırılabilecek böylece de herkesin kabul edeceği doğrulara ulaşılabilecekti. Bu aynı zamanda bilimsel olmanın en önemli kriteri sayılmaktaydı. Doğa bilimlerine göre “bilimsel” olmak ancak ve ancak nesnel olma şartını yerine getirilmesiyle mümkündür.

19. yüzyıla gelindiğinde doğa bilimlerinden ayrı olarak oluşmaya başlayan yeni bir bilim grubu göze çarpmaktadır. Sosyal bilim olarak adlandırılan bu alanın metodolojisi ve epistemolojisi doğa bilimlerinden tamamen farklıdır. Ancak bu alanın ortaya çıktığı ilk dönemlerde, bazı sosyal bilimciler doğa bilimlerinin görkemli nüfuzundan etkilenerek onların kullandığı bilim modelini sosyal bilimlere de uygulamak istemiştir. Şüphesiz ki, yasalı bir işleyiş ışığında açıklama yapmak, karmaşık fenomenleri anlamaya çalışmaktan çok daha basit bir işlemi gerektirmektedir. Bu yüzden sosyal alanda çalışan bilim adamlarının bu eğilimi şaşılacak bir durum değildir. Fakat sosyal bilimlerin bu çabası hüsrarla sona ermiştir. Başarısızlığın nedeni, doğa bilimsel metodun, çok yönlü bir görünüme sahip olan toplum yapısını gerektiği gibi açıklayamamasıdır. Toplumsal dünya, doğal olgular gibi önceden verilmiş olan, somut olgulardan oluşmaz. Bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan ve heterojen bir yapıya sahip olan sosyal alan, hiçbir yasayla tam olarak açıklanamaz. İki grup arasındaki olgusal farklılık, sosyal bilimlerin metodolojisinin ve epistemolojisinin oluşmasında belirleyici olmuştur.

Bilim adamları, uzun bir tarihsel süreçte şu soruya tatmin edici bir cevap bulmaya çalışmıştır; “sosyal bilimler bilimsel midir” yada “olabilir mi”. Bu soruyu cevaplamaya girişenler ilk olarak, doğa bilimlerini örnek alan bilim adamları

olmuştur.¹⁸⁶ Bunun sebebi o dönemin düşünce geleneğinde, bilimsel olmanın koşullarının doğa bilimi merkezli belirleniyor olmasıdır. Böyle bir ortamda doğa bilimsel modeli sosyal bilimlere de uygulamaya çalışmak, başta sorulan soruyu cevaplamak için en makul yoldur. Zamanla bu çözüm önerisi sosyal alanı açıklayamaz hale gelmiş ve sosyal bilimlere özgü bir yöntem ve bilgi mantığı arayışına girilmiştir. Yeni bir bilim modeli arama girişimi sadece sosyal alanda meydana gelen olayların bir sonucu değildir. Doğadan elde edilen yeni bulgularla birlikte pozitivist anlayışın bunları açıklayamaz hale gelmesi, doğa bilimleri cephesinde bu yeni oluşuma zemin hazırlayan gelişmelerin başında yer almaktadır. Quantum teorisi ile parçacık fiziği bu olayların başında gelmiştir. Söz konusu teorilerle ilgili son buluşlar, pozitivist mantığın doğal olguları açıklamadaki yetersizliğini gözler önüne sermiştir. Bilim felsefesi cephesinde bu durum pozitivistizmin çöküşü olarak değerlendirilir.

Sosyal bilimlerin tarihine dikkatlice bakıldığında görünüşte bilimsel ama aslında ideolojik tartışmalara sahne olduğu görülür. Bilindiği gibi sosyal bilimler, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi ve bilimsel devrim gibi genellikle ideolojik yansımaları bulunan olayların ardından gelişmeye başlamıştır. Bu yüzden sosyal alanın ideolojik bir boyutunun olmadığını iddia etmek beyhude bir çabadır. İşte sosyal bilimleri bu ideolojik tartışmalardan uzaklaştırmak isteyen bilim adamları -bu şekilde daha fazla saygı duyulan ve dikkat çeken bir disiplin olmayı hedeflemektedirler- kendilerine bir siper bulmaya giriştiler. Bu siper de “nesnellik” oldu. Bu bakış açısıyla nesnellik bilim adamlarından, egemen siyasal gücün ya da o dönemde hakim olan fikirlerin aktörleri olmamalarını istiyordu.¹⁸⁷ Tarafsızlık bilim adamı için en önemli şey olmalıydı.

Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, nesnellik gerçekliğin “tek başına” ve insan zihninden bağımsız olarak var olduğunu ve bu haliyle bilenebilir bir şey olduğunu öngörmektedir.¹⁸⁸ Yani gerçeklik söz konusu olduğunda atılması gereken ilk adım zihnimiz ve onun dışında var olan şeylerin kesin bir ayrımının yapılmasıdır. Böylece bilgiyi, gerçekliğin zihin içeriğimizden bağımsız haliyle yansıdığına ortaya çıkan bir kopya olarak kabul etmiş oluyoruz. Zihnimiz dış dünyayı birebir yansıtan bir aynadır ve bilgi üretme aşamasında, bize dış dünyanın görüntüsünü vermeyi engelleyen

¹⁸⁶ Fay, Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, s.12

¹⁸⁷ Fay, Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, s.274-275

¹⁸⁸ Fay, Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, s.275

unsurlardan uzaklaşmayı amaçlar. Bu unsurlar da istek, korku, beklenti, eğilim gibi özne de meydana gelen öznel unsurlardır.¹⁸⁹ Gerçek bilim adamları zihinlerini boşaltarak, gerçekliği aynen yansıtan aynalar haline gelebilen kişiler olarak değerlendirilirler. Fakat burada açılması gereken önemli bir parantez vardır ki, o da; tüm bu iddiaların pozitivist geleneğe ait olduğudur. Kısacası, bu bakış açısıyla oluşan nesnellik anlayışı pozitivist epistemolojinin bir yansımasından ibarettir.

Sosyal bilimlerin doğa bilimsel anlamda nesnel sonuçlar sunamamaları sosyal alana ait açıklamalarının faydasız ya da bilgi vermeyen açıklamalar olduğu anlamına gelmez.¹⁹⁰ Bu sadece sosyal yapının farklılığının ve çeşitliliğinin bir göstergesidir. Bilimin her alanı, pozitivist mantığın tekçi sınırları içinde işlemek zorunda değildir. Bu durumu olumsuz bir durum olarak algılamak yerine, bilimdeki çok yönlülüğe uygun açıklama modellerinin varlığını kabul etmek akla çok daha yatkın gelmektedir.

Son dönemde bilim felsefesinde pozitivistin karşısında rölativizmi (göreceliği) görmekteyiz. Rölativist teoriler pozitivistin aksine şunları söylemektedir; gerçekliği görebilmenin tek yolu pozitivistin bize dayattığı dar ve sınırlı bir yol değildir. Bilim de dahil olmak üzere her epistemik girişim entelektüel çıkarlar tarafından tanımlanan bir bakış açısından doğar. Sadece gerçekliği değil hiç bir şeyi doğrudan göremeyiz. Bırakın sosyal bilimleri, doğa bilimlerinde bile bugün artık teorik ve kültürel bakış açımızın etkisi açıkça görülmektedir. Bireyler ait oldukları kültürel ve toplumsal birimlerin birer yansımalarıdır ve onların kişisel kimliklerini de belirleyen bu kültürel ve toplumsal ortamdır.¹⁹¹ Bu anlayış bir kere kabul edildiğinde gerçekliğin doğrudan, aracısız ve olduğu gibi bilinebilme iddiası ciddi zararlar görmektedir.

Doğa bilimlerinde özellikle 20. yüzyılda ortaya çıkan rölativist anlayışın farklı alanlar üzerinde de etkisi görülmektedir. Bunun belki de en önemli sonucu, genel olarak bilimde, pozitivist geleneğin bir ürünü olan nesnellik anlayışının daha farklı tanımlanmasıdır. Nesnellik tanımında meydana gelen bu farklılaşma, matematiksel ifadelerin öznel olduğunun iddia edilmesi ve söz konusu sembollerin zihin mülkiyetleri sayılmasından sonra gerçekleşmiştir. Nesnel sonuçlara niceliksel ifadelerle ulaşan doğa

¹⁸⁹ Fay, Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, s.276

¹⁹⁰ Fay, Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, s.242

¹⁹¹ Fay, Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, s.11-13

bilimleri bu iddia karşısında nesnellik anlayışını değiştirmek zorunda kalmıştır. Çünkü nesnelliği temellendirmek için kullandıkları araçların kendisi öznedir. Son dönemde nesnede değil, temellerini öznedeki bulan bir nesnellik anlayışı kabul edilmektedir ve bu bakış açısıyla yeni bir nesnellik tanımı yapılır. Bunun yanında modern fiziğin “referans noktalarına göre doğruluklarının farklı olabileceği” anlayışı başka bir nesnellik tanımına temel teşkil etmektedir.

Sonuç itibarıyla birbirinden kesin çizgilerle ayrılmak istenen doğa bilimleri ve sosyal bilimler insanın ve doğanın anlaşılmasında birbirlerine muhtaç olan iki alandır. Bu yüzden bırakın birbirlerini dışlamayı, yapılan araştırmanın yeterliliği ve zenginliği açısından her ikisinin de olması zaruridir.¹⁹² Günümüzde bilim artık tekçi anlayışları kabul etmez. Çünkü bilim kesinliği ve nesnelliği ifade eden sembollerle değil olası sonuçlarla işlemektedir. Her şeyin temelinde insanın olduğu ve ister doğaya ister toplumsal yaşama ait olsun bilgi söz konusu olduğunda insanın belirleyiciliği artık tartışılmadan kabul edilmektedir. Bu yeni görüşe bağlı olarak her iki alanın yöneldiği sorunlarda dahi farklılaşmalar yaşanmıştır. Bugünkü sosyal bilimlerin temel sorunu, toplumsal araştırmaların bilimsel ve bununla paralel olarak nesnel olup olmadığı değil, ötekini anlamının mümkün olup olmadığı mümkün ise bunun nasıl olanaklı olduğudur.

¹⁹² Fay, Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, s.241

KAYNAKLAR

- Adugıt,Y. (2005). “Dilthey’da Tin Bilimlerinin Temellendirilmesi ve Sorunları” Hacettepe Üniversitesi Fen Ed. Fak. Dergisi, Cilt.22 Sayı.2, Ankara, s.245-260.
- Andrew G. (2005) Bilimin Doğuşu, Çev: Emine Aydın, Güncel Yayıncılık, İstanbul.
- Anlı F. Ö. (2010). “Hermeneutik Temelli Tin-Doğa Ayrımı İle Hegel’in ‘Gerçek Bütündür’ Yaklaşımının Karşılaştırılması”, FLSF Dergisi, Sayı:9, Isparta, s.29-49
- Aristoteles, (1996), Metafizik, Çev: Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Aristoteles. (2003) Doğa Bilimleri Üzerine, Çev: Elif Günçe, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- Aristoteles, (2009). Nikamakhos’a Etik, Çev: Saffet Babür. Ayraç Yayınları, Ankara.
- Benton T. (2008). Sosyal Bilim Felsefesi, Çev: Ümit Tatlıcan-Berivan Binay, Sentez Yayınları, İstanbul.
- Bravo I. B. (2007 Güz). FLSF Dergisi, “Antik Çağda Varlık ve Bilgi Problemi Üstüne” Sayı:4, Isparta, s.43-58.
- Brian F. (2005). Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi, Çev: İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bochenski J. M. (2008). Çağdaş Düşünce Yöntemleri, Çev: Talip Kabadayı-Mustafa İrmak. BilgeSu Yayınları, Ankara.
- Cassirer E. (2005). Bilginin Fenomonolojisi, Çev: Milay Köktürk. Hece Yayınları, Ankara.
- Chalmers A. (2004). Bilim Dedikleri, Çev: Hüsamettin Arslan. Vadi Yayınları, İstanbul.
- Copleston F. (1194). Felsefe Tarihi, Çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul.
- Cottingham J. (2003). Akılcılık, Çev: Bülent Gözkan. Doruk Yayınları, İstanbul.
- Çotuksöken B. , Babür S. (2009). Ortaçağda Felsefe, Bilge SuYayınları, Ankara.
- Dilthey W. (1999). Hermeneutik ve Tin Bilimleri, Çev. Doğan Özlem, Paradigma Yayınları, İstanbul
- Dinçer K. (2002). “Bilimde iki Gelenek İki Kültür” , Hacettepe Üni. Ed. Fak. Dergisi, Cilt:19, Sayı:5, Ankara, s.33-42.

- Duman F. (2001). “Akılcılık Bağlamında İki Aydınlanma Geleneği: Fransız Aydınlanması Versus İskoç Aydınlanması” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı:61, Ankara, s.117-151.
- Eflatun, (1997). Theaitetos, Çev. Doç. Macit Gökberk, MEB Yayınları, İstanbul.
- Elgin M. (2004). ” Bağlam Rasyonalizmi ve Bilimde İlerleme”, Felsefe Tartışmaları, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, Sayı: 33, İstanbul, s.69-80.
- Gulbenkian Komisyonu. (1996). Sosyal Bilimleri Açın, Çev: Şirin Tekeli, Metis Yayınları, İstanbul.
- Günay M. (2002). “Hermeneutik Felsefe Açısından Bilgi- Değer İlişkisi”.*Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildirileri*, Editör: Sahabettin Yalçın, Vadi Yayınları, Ankara.
- Gür A. (2008). Bilim Kavramında Tarihsel Dönüşüm, Asa Yayınları, Bursa.
- Güzel C. (2005). Bilimin Öncüleri, Tübitak Yayınları, Ankara.
- Harre R. (2005). Büyük Bilimsel Deneyler, Çev: Sinan Kılıç. Tübitak Yayınları, Ankara.
- Heimsoeth H. (2007). Felsefenin Temel Disiplinleri, Çev: Takiyettin Mengüşoğlu. Doğubatı Yayınları, Ankara.
- Hollinger R. (2005). Postmodernizm ve Sosyal Bilimlere Tematik Bir Yaklaşım, Çev: Ahmet Cevizci. Paradigma Yayınları. İstanbul.
- Hoşgör K. (2007). Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyum Bildirileri, Vadi Yayınları, Ankara.
- Kılıç Y. (1997). Nesnellik Kavramı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kılıç Y. (2009). “Tarih Bilgisinin Olanaklı Olmasında İnsan Doğasının İlişkin Bilginin Yeri”, FLSF Dergisi, Isparta, s.61-70
- Kılıç Y. (2005) “Cogito Ergo Sum Önermesi Üzerine Birkaç Söz”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:22 Sayı:2, Ankara, s.163-172.
- Kıssack M. (2002). “Hermeneutik ve Eğitim: İnsan Bilimleri Öğretmenleri İçin Düşünceler”, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:35, Sayı:1-2, Ankara, s.171-182
- Köktürk M. (2006). Kültürün Dünyası, Hece Yayınları, Ankara.
- Köktürk M. (2006). Kültür Bilimi Yazıları, Hece Yayınları, Ankara.

- Köktürk, M. (2011) “Kültür Sosyolojisinin Temel Meseleleri”, Kültür Sosyolojisi, Ed. K. Alver, N. Doğan, Hece Yay. İkinci baskı, Ankara
- Kuhn T. (2008). Bilimsel Devrimlerin Yapısı, Çev: Nilüfer Kuyaş, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Kuhn T. (1994). Asal Gerilim, Çev: Yakup Şahan. Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Mayor F, Forti A. (2004). Bilim Ve İktidar, Çev: Mehmet Küçük. Tübitak Yayınları. Ankara.
- Ömerustaoğlu A. (2004). Bilgi Kuramı: Karl Popper’ın Eleştirel Akılcılığı Üzerine, Araştırma Yayınları, İstanbul.
- Özlem D. (1998). Bilim, Tarih ve Yorumu, İnkılap Yayınevi, İstanbul.
- Özlem D. (2000). Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Özlem D. (2001). Günümüzde Felsefe Disiplinleri, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Özlem D. (2008). Felsefe ve Doğa Bilimleri, Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- Özlem D. (2002). Felsefe Yazıları, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Popper K. (2001). Daha İyi Bir Dünya Arayışı, Çev: İlknur Ata. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Popper K. (2003). Bilimsel Araştırmanın Mantığı, Çev: İlknur Ata- İbrahim Turan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Popper K. (2008). Açık Toplum ve Düşmanları, Çev: Harun Rızatepe, Liberte Yayınları, İstanbul.
- Roger T. (1996). Akılcılık ve Bilim, Çev: Kadir Yerci, Sarmal Yayınları, İstanbul.
- Ronan C. (2005). Bilim Tarihi, Çev: Ekmeleddin İhsanoğlu-Feza Günergun. Tübitak Yayınları, Ankara.
- Russell B. (2005). Sorgulayan Denemeler, Çev: Nermin Arık. Tübitak Yayınları, Ankara.
- Sayılı A. (1999). Bilim Tarihi, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Snow P. C. (2001). İki Kültür, Çev: Tuncay Birkan, Tübitak Yayınları, Ankara.
- Ströker E. (2005). Bilim Kuramına Giriş, Çev: Doğan Özlem, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- Tatar B. (2004). Hermenötik, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Ulam S. (1991 Ekim). “Matematiğin Uygulanabilirliği”, Çev: Hanaslı Gür. Bilim Teknik Dergisi, İstanbul.
- West D. (1998). Kıta Avrupa Felsefesine Giriş, Çev: Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul.

- Westfall R. S. (1987). Modern Bilimin Oluşumu, Çev: İsmail H. Duru. Vadi Yayınları, Ankara.
- Yalçın Ş. (2002). “Bilginin Normatif Yönü”, Bilgi ve Değer: Muğla Üniversitesi Sempozyum Bildirileri, Derleyen: Şehabettin Yalçın. Muğla.
- Yıldırım C. (1992). Bilim Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yılmaz L. (2007). Giambatista Vico ve Yeni Bilim’in Temel Kavramları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Vico G. (2007). Yeni Bilim, Çev. Sema Önal, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Westfall S. (1987). Richard S, Modern Bilimin Oluşumu, Çev: İsmail H. Duru, Vadi Yayınları, Ankara.
- Yavuz D. (2000). Habermas’da Sosyal Bilimler Metodolojisi Üzerine, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum
- Özlem D. (2005). Kant ve Yeni Kantçılık,
<http://www.felsefeekibi.com/site/default.asp?PG=1799> (04.12.2011)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Aslı ÜNER
Anne Adı:	Ummuhan
Baba Adı:	Naim
Doğum Yeri ve Tarihi:	Çanakkale-1984
Lisans Eğitimi:	Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü
Mezuniyet Tarihi:	2007
Yabancı Dil:	İngilizce (Orta)